

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
2022-YL-010

**BOŞANMA SONRASI BİRLİKTE EBEVEYNLİK
DENEYİMLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA**

HAZIRLAYAN
Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU

TEZ DANIŞMANLARI
Doç. Dr. Ali Serdar SAĞKAL
Prof. Dr. Yalçın ÖZDEMİR

AYDIN- 2022

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

17 / 01 / 2022

Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU

ÖZET

BOŞANMA SONRASI BİRLİKTE EBEVEYNLİK DENEYİMLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA

Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU

Yüksek Lisans Tezi, Aile Danışmanlığı (Disiplinlerarası) Anabilim Dalı

Tez Danışmanları: Doç. Dr. Ali Serdar SAĞKAL

Prof. Dr. Yalçın ÖZDEMİR

2022, XV+135 Sayfa

Boşanma, ailelerin hayatlarında birçok değişimi beraberinde getiren stresli bir yaşam deneyimi olabilmektedir. Evlilik ilişkisi yasal olarak son bulsa da boşanma sonrasında müşterek çocuklara sahip çiftler için ebeveynlik ilişkisinin devam ettiği farklı bir ilişki süreci başlamaktadır. Çocuk bakımı sorumluluklarını alan yetişkinlerin ebeveynlik rolleri içerisinde sürdürdükleri ilişki biçimi olarak tanımlanan birlikte ebeveynlik ilişkisi, boşanma sonrasında önemli bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Boşanmaların artmaya devam ettiği Türkiye’de ise ulusal alanyazında bu konuda araştırmaların mevcut olmaması önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Mevcut araştırmada Türkiye’de eski eşlerin boşanma sonrasında sürdürdükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair dinamikler araştırılarak ulusal alanyazında bu boşluğu doldurmak ve ulusal alanyazına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım ile eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimleri ve algıları incelenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak ölçütleri karşılayan resmi olarak boşanmış 0-18 yaş aralığında çocuk sahibi olan 14 çift (28 yetişkin) araştırmaya katılım sağlamıştır. Veri toplama süreci kuramsal açıklamalar, ampirik bulgular ve uzman görüşleri dikkate alınarak oluşturulan Demografik Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Eski eşler ile yüz yüze veya online görüşmelerin gerçekleştirilmesinin ardından elde edilen sözel veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi sürecinde ilk olarak katılımcıların söylemlerindeki anlamlı parçalar kodlanmış, daha sonra ortak özelliklere sahip kodlardan temalar oluşturulmuş, kodlar ve temaların düzenlenmesinin ardından verileri yorumlama aşamasına geçilmiştir. Veri analiz sürecinde geçerliği arttırmak için uzman görüşüne başvurulmuş olup

güvenirlilik için iki hafta arayla tek-kodlayıcı güvenirliliği hesaplanmıştır. Analizlerde güvenirlilik katsayısı, %96.48 olarak belirlenmiştir.

Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların boşanma sonrası çocuk büyütme süreçlerinde birlikte hareket etmeye ve ortak karar vermeye çalıştıkları fakat bu süreçlerin anne temelli ilerlediği veya sorumluluğun daha çok annede olduğu; babanın gerekli durumlarda destek sunduğu ebeveynlik ilişkilerinin de yaygın olduğu görölmüştür. Katılımcıların çocuklarla ilgili kararlarda ve sorumluluklarda annenin baskın olduğu, babaların da annelerin kararlarını destekleyen ve uygulayan taraf olduğu bir anlaşma biçimi sergiledikleri anlaşılmıştır. Eski eşler arasında çocuk yetiştirme süreçlerinde anlaşmazlıkların ise ebeveynlik stili ve davranışlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Anne ve babaların genellikle birlikte ebeveynlik süreçleri içerisindeki yaşantılarını çocuklarıyla ilişkilerine yansıtmadıkları ve bu sebeple çocukları üzerinde belirgin bir etki görmedikleri anlaşılmıştır. Eski eşlerin, ebeveynlik ilişkileri içerisindeki olumsuzluklara çocuklarının tanıklık etmeleri durumunda çocuklarda duygu durum sorunları, davranış sorunları, aile sistemine ve ebeveyne tepkisellik gibi etkiler gözlemledikleri belirlenmiştir. Son olarak araştırma bulguları uluslararası alanyazın kapsamında tartışılmış olup araştırmacılara ve alanda çalışanlara yönelik öneriler sunulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Birlikte Ebeveynlik, Boşanma, Nitel Araştırma, Fenomenolojik Yaklaşım, Yarı Yapılandırılmış Görüşme.

ABSTRACT

POST-DIVORCE COPARENTING EXPERIENCES: A QUALITATIVE STUDY

Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU

MSc Thesis at Family Counseling (Interdisciplinary)

Supervisors: Assoc. Prof. Dr. Ali Serdar SAĞKAL

Prof. Dr. Yalçın ÖZDEMİR

2022, XV + 135 pages

Divorce can be a stressful life experience that brings many changes in families' lives. Although the marital relationship ends legally, a different type of relationship begins for couples who have children after the divorce, where the parenting continues. The coparenting relationship, which is defined as the type of relationship that adults who take childcare responsibilities maintain in their parenting roles, stands out as an important phenomenon following the divorce. The rate of divorces continues to increase in Turkey. The lack of research on this topic in the national literature creates an important gap. In the current study, it is aimed to fill this gap and to contribute to the national literature by investigating the dynamics of co-parenting relationships in Turkey.

Post-divorce co-parenting experiences and perceptions of ex-spouses were assessed with the phenomenological approach, one of the qualitative research methods. 14 officially divorced couples (28 adults) with children aged 0-18 who met the criteria participated in the study and these participants were recruited by using criterion sampling technique, one of the purposive sampling methods. The data collection process was carried out through the Demographic Information Form and Semi-Structured Interview Form, which was developed by the author considering theoretical explanations, empirical findings, expert opinions. The verbal data obtained by face-to-face or online interviews were analyzed by content analysis method. In the content analysis, the meaningful parts of the participant responses were coded, then themes were created from codes with common features, and after the codes and themes were organized, the data interpretation phase was carried on. In order to increase the validity of the data analysis process, expert opinion was obtained, and intra-rater reliability was calculated at two-week intervals for reliability. The intra-rater reliability coefficient was determined as 96.48%.

When the research findings were evaluated, it was seen that the participants tried to act together and make joint decisions in the post-divorce child-rearing processes, but these processes were generally mother-based or the parenting relationships, where the responsibility was more on the mother, and the father provided support, when necessary, were also common. It was understood that the participants exhibited a form of agreement in which the mother is dominant in the decisions and responsibilities regarding the children, and the fathers are the party that supports and implements the mothers' decisions. It has been determined that the disagreements between ex-spouses in the process of raising children arise from the differences in parenting style and behavior. It has been understood that the parents generally do not reflect their experiences in coparenting processes to their relations with their children, and therefore they do not see a significant effect on the children. It has been reported that affective problems, behavioral problems, negative reactions to the family system and parents can be encountered when the children witness negative situations between the parents. Finally, the research findings were discussed within the scope of the literature, and suggestions for researchers and practitioners were provided.

KEYWORDS: Coparenting, Divorce, Qualitative Research, Phenomenological Approach, Semi-Structured Interview.

ÖNSÖZ

Ülkemizde boşanma oranları her geçen yıl artmaya devam etmektedir. Boşanma bireylerin hayatlarında baş etmesi zorlu bir süreç olabilmektedir. Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi hakkında boşanmayı deneyimleyen ailelerin ve alanda çalışanların farkındalık sahibi olmaları oldukça önem arz etmektedir. Türkiye’de ise boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisine dair yapılan çalışmalara alanyazında rastlanmamaktadır. Bu sebeple mevcut çalışma, ulusal alanyazında önemli bir boşluğu doldurarak ilgili alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Yüksek lisans eğitimimin başından itibaren akademik anlamda önemli katkılar sunan, tez sürecimin her anında destek olan, tezimi tamamlamamda büyük emeği olan, akademik duruşunu her zaman örnek aldığım kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Ali Serdar Sağkal’a çok teşekkür ederim. Akademik birikimiyle yüksek lisans ve tez sürecimde önemli katkılar sunan kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Yalçın Özdemir’e çok teşekkür ederim.

Oldukça zorlu olan bu tez sürecinde beni her zaman destekleyen ve bu süreci kolaylaştırmaya çalışan eşime, anneme, babama, ablalarım ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimine bu araştırmayı yüksek lisans tez projesi kapsamında destekledikleri için çok teşekkür ederim.

Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
EKLER DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	7
1. KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
1.1. Evlilik ve Boşanma Hızları.....	7
1.2. Boşanmanın Çiftler Üzerindeki Etkileri	8
1.3. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri	11
1.4. Birlikte Ebeveynlik	16
1.4.1. Tanımı ve Kavramsallaştırılması	16
1.4.2. Birlikte Ebeveynliğin Yapıtaşları	18
1.4.2.1. Birlikte ebeveynler (coparents) kimdir?.....	18
1.4.2.2. Birlikte ebeveynlik ne zaman başlar?.....	18
1.4.2.3. Birlikte ebeveynlik hangi bağlamlarda ortaya çıkar?.....	18
1.4.3. Birlikte Ebeveynliğe İlişkin Kuramsal Model ve Açıklamalar	19
1.4.4. Birlikte Ebeveynlik: Ampirik Araştırma Sonuçları.....	25
1.5. Boşanma Sonrası Velayet Düzenlemeleri.....	31
1.6. Boşanma Sonrası Birlikte Ebeveynlik	34
1.6.1. Kuramsal Açıklamalar	34
1.6.2. Boşanma Sonrası Birlikte Ebeveynlik: Ampirik Araştırma Sonuçları	39

1.7. Birlikte Ebeveynliği Güçlendirmeye Yönelik Müdahale Programları ve Etkililikleri.....	42
1.7.1. Aday Ebeveynlere Yönelik Müdahale Programları.....	43
1.7.2. Evli Olmayan Ebeveynlere Yönelik Müdahale Programları	45
1.7.3. Boşanan Ebeveynlere Yönelik Müdahale Programları.....	45
1.8. Evlilik, Boşanma ve Birlikte Ebeveynlik: Sonuçlar	47
2. BÖLÜM	49
2. YÖNTEM.....	49
2.1. Araştırmanın Modeli.....	49
2.2. Katılımcılar	49
2.3. Veri Toplama Araçları	55
2.3.1. Demografik Bilgi Formu	55
2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	55
2.4. Araştırmacının Rolü.....	56
2.5. İşlem Yolu.....	57
2.6. Verilerin Analizi	58
3. BÖLÜM	60
3. BULGULAR	60
4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	100
4.1. Sonuç ve Tartışma	101
4.1.1. Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma	101
4.1.2. İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma	103
4.1.3. Üçüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma	104
4.1.4. Dördüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	105
4.1.5. Beşinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	107
4.1.6. Altıncı ve Yedinci Görüşme Sorularına İlişkin Sonuç ve Tartışma	108
4.1.7. Sekizinci Görüşme Sorularına İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	109
4.1.8. Dokuzuncu Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma	110

4.1.9. Onuncu Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	111
4.1.10. On Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	112
4.1.11. On İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma	114
4.2. Öneriler.....	115
5. KAYNAKLAR.....	119
6. EKLER	128
ÖZGEÇMİŞ	135

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Veriler.....	52
Tablo 3.1. Eski Eşlerin Birlikte Ebeveynlik Yürütme Süreçlerine İlişkin Görüşleri	61
Tablo 3.2. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Çocuklarıyla İlgili Konularda Aralarındaki İletişime İlişkin Görüşleri.....	65
Tablo 3.3. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarındaki Anlaşmalara/ Uyuma İlişkin Görüşleri.....	68
Tablo 3.4. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Görüşleri.....	71
Tablo 3.5. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Görüşleri	74
Tablo 3.6. Eski Eşlerin Diğer Ebeveynin Olmadığı Bir Ortamda Çocuklarına Annesi/ Babası Hakkında Yaptıkları Yorumlamalar	77
Tablo 3.7. Kendisinin Olmadığı Bir Ortamda Çocuklarına Kendisi Hakkında Eski Eşin Yaptığı Yorumlamalar	80
Tablo 3.8. Eski Eşlerin Ayrılmış Olsalar Dahi Çocuklarının Hayatlarında Annesinin/Babasının Olmasını Önemsemelerine Dair Verdikleri Puanlar	83
Tablo 3.9. Eski Eşlerin Anne-Babalık Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocuklarıyla İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşleri	86
Tablo 3.10. Eski Eşlerin Anne-Babalık Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocukları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşleri	89
Tablo 3.11. Eski Eşlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkilerine Verdikleri Puanlar	92
Tablo 3.12. Eski Eşlerin Diğer Boşanacak Çiftlere Boşanma Sonrasında Çocuk Odaklı ve İş Birliğine Dayalı Bir Anne-Babalık Yürütebilmeleri İçin Verdikleri Öneriler.....	95

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Demografik Bilgi Formu.....	128
Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	130
EK 3. Bilgilendirilmiş Onam Formu	133

KISALTMALAR DİZİNİ

SOBAG : Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Destek Grubu

TMK : Türk Medeni Kanunu

TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Son yıllarda ülkemizde ve dünyada artan boşanma oranları önemli bir olgu olarak öne çıkmaya başlamıştır. Boşanma, bireylerin hayatlarında olumlu veya olumsuz değişimleri beraberinde getirmekte olup boşanmanın sadece çiftlerin değil; çocukların da etkilendiği bir süreç olduğu görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde, boşanmanın çiftler üzerindeki etkilerine ilişkin kuramsal açıklamalar (örn. Amato ve Booth, 1991; Avison, 1999; Johnson ve Wu, 2002; Leopold ve Kalmijn, 2016; Soons, Liefbroer ve Kalmijn, 2009) ve ampirik araştırma sonuçları (örn. Blekesaune ve Barrett, 2005; Kamp Dush, 2013; Leopold ve Kalmijn, 2016; Williams ve Dunne-Bryant, 2006), boşanan bireylerin ekonomik, sosyal ve psikolojik kaynaklarını kullanım şekillerinin değiştiğini; psikolojik ve fizyolojik sağlıklarının etkilendiğini göstermektedir. Çiftlerle birlikte çocukların da deneyimlediği bir süreç olan boşanma, ampirik araştırmaların (örn. Anthony, DiPerna ve Amato, 2014; Finley ve Schwartz, 2010; Kim, 2011; Kunz, 2001; Strohschein, 2012; Weaver ve Schofield, 2015) sonuçlarına göre çocuklar üzerinde de önemli etkiler bırakmaktadır. Örneğin, araştırmalar çocukların akademik performanslarının, kişilerarası ilişkilerinin, yaşam doyumlarının ve davranışlarının boşanma sürecinden etkilenebildiğini göstermektedir.

Müşterek çocuğa sahip boşanan çiftler için boşanma süreci, anne ve baba olarak ilişkilerini devam ettirmelerini gerektirmesi sebebiyle zorlu ve karmaşık bir süreç haline gelebilmektedir. Bu noktada, birlikte ebeveynlik kavramı önem kazanmaktadır. Farklı araştırmacıların (Feinberg, 2003; Mchale ve Irace, 2011; Van Egeren ve Hawkins, 2004) farklı tanımlamaları olsa da genel olarak birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili konularda birlikte hareket etmeleri, sorumlulukları paylaşmaları ve ikili ilişkilerindeki konulara değil, çocuklarıyla ilgili konulara odaklanmaları olarak tanımlanabilmektedir. Birlikte ebeveynlik, ebeveynlikten farklı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlik ilişkisi, ebeveynlerin çocuklarıyla olan bireysel ilişkileri olarak tanımlanırken; birlikte ebeveynlik, bireylerin ebeveynlik sorumluluklarını almaları ve çocuklarıyla ilgili konularda ebeveynlerin ortak etkileşime geçmeleri olarak değerlendirilmektedir (Salman-Engin, Sümer, Sağel Çetiner ve Sakman, 2019). Ayrıca, birlikte ebeveynler sadece çocukların biyolojik ebeveynleri olmak zorunda değildir. Ebeveynlik sorumluluğunu almış, çocuk yetiştirme sürecinde birlikte hareket eden en az iki yetişkin birlikte ebeveyn olarak tanımlanabilmektedir. Yani evli çiftler, boşanmış çiftler, müşterek çocuğa sahip hiç

evlenmemiş çiftlerin yanı sıra büyükanne büyükbabalar, lezbiyen ya da gay çiftler de birlikte ebeveynler olabilmektedir (Marsanic ve Kusmic, 2013).

Birlikte ebeveynliği çok boyutlu bir yapı üzerinden tanımlayan araştırmacılar (örn. Feinberg, 2003; Margolin, Gordis ve John, 2001; McHale, 1995; Van Egeren ve Hawkins, 2004) birlikte ebeveynliği daha iyi anlayabilmemize olanak sağlamaktadır. Örneğin, birlikte ebeveynliğe kuramsal bir açıklama getirmek amacıyla ekolojik modeli sunan Feinberg (2003) birlikte ebeveynlik ilişkisini dört boyut (çocuk yetiştirme konularında anlaşma/anlaşmazlık, çocuk ile ilgili konularda iş bölümü, ebeveyn rolünü destekleme-küçümseme ve aile etkileşimlerinin ortak yönetimi) üzerinden ele almıştır.

Birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalar alanyazında 2000’li yılların başlarından itibaren dikkat çekmeye başlamış; boşanan çiftlerle başlayan ilk çalışmalar evli çiftler ve çekirdek ailelerle devam etmiştir (Marsanic ve Kusmic, 2013; McHale ve Lindahl, 2011). Zaman içerisinde birlikte ebeveynliğin aile sisteminin önemli bir parçası olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasıyla ampirik araştırmaların da sayısı artışa geçmiştir. Ampirik kanıtlar, birlikte ebeveynliğin çocuklar, ebeveynlik davranışları ve evlilik ilişkisi üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir (Cabrera, Scott, Fagan, Steward-Streng ve Chien, 2012; Feinberg, Kan ve Hetherington, 2007; Solmeyer ve Feinberg, 2011; Sznitman, Petegem ve Zimmermann, 2019; Umemura, Christopher, Mann, Jacobvitz ve Hazen, 2015).

Uluslararası alanyazın incelendiğinde birlikte ebeveynliğe ilişkin birçok araştırmanın mevcut olduğu fakat ülkemiz özelinde bu olgu ele alındığında Türkiye’de birlikte ebeveynliğe ilişkin çalışmaların oldukça sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir. Türkiye’de birlikte ebeveynlik konusundaki araştırmalara (örn., Salman-Engin, Sümer, Sağel ve McHale, 2018; Salman-Engin vd., 2019; Özdemir, Sağkal, Salman-Engin, Çakıroğlu Çevik ve Şakıroğlu, 2020) son yıllarda rastlanmakla birlikte; bu araştırmaların örneklemelerinin temelde evli ve bir arada yaşayan çiftlere dayandığı söylenebilir. Ulusal alanyazın detaylı bir biçimde incelendiğinde, Türkiye’de boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik herhangi bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir.

Boşanma sürecinde çiftler mal paylaşımı, nafaka, tazminat, velayet gibi birçok konuda hukuki süreçlerden geçmektedir. Bu aşamada eşlerin kazanma odaklı davranışlar sergilemeleri çocukların yüksek yararının göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Boşanma davalarının yüksek çatışmalı devam ettiği ailelerde çocuklar “iki ateş arasında”

kalabilmektedir. Evlilikteki çatışmaların boşanma sürecinde de yoğun bir şekilde devam ettiği çiftlerde evlilik çatışmaları ebeveyn rolü üzerinden devam etmekte olup çocuklar bu çatışmaların tanıkları ve ebeveynlerinin müttefikleri konumunda olabilmektedir (Nuhoğlu, 2019). Boşanma sürecindeki çatışmalar boşanma sonrası da devam edebilmektedir. Boşanma sonrası ebeveynler arasında çatışmaların sürdüğü ailelerde ise bu durumun çocuklar üzerinde ne gibi etkilere sahip olduğu birçok araştırma bulgusuyla ortaya konmuştur. Lee (1997), boşanma sonrası ebeveynler arası çatışmaların çocukların davranışsal uyum süreçlerini yordadığını ortaya koymuştur. Çalışmada annelerin raporlamalarına göre boşanma sonrası ebeveynler arası çatışmalar çocuklarda artan davranış problemlerini doğrudan yordamıştır. Roth, Harkins ve Eng (2014) yaptıkları çalışmada ebeveyn boşanmasını ve çatışmalarını deneyimleyen çocukların ileriki romantik ilişkileri değerlendirildiğinde, genç kadınların ilişki kurma, sürdürme ve eşlerine güven duyma konularında sorun yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışmada açık çatışmaların örtük çatışmalara göre daha olumsuz etkilere sahip olduğu görülmüştür. Bir başka çalışmada (Buchanan, Maccoby ve Dornbusch, 1991) ise 10-18 yaş arası ergenlerin boşanma sonrası yüksek düzey çatışma ve düşük düzey ebeveyn iş birliği deneyimleri çocukların ebeveynleri arasında sıkışmış gibi hissetmelerine neden olduğu saptanmıştır. Çalışma çocukların kendilerini ebeveynleri arasında sıkışmış hissetmelerinin yüksek düzeylerde depresyon ve kaygı belirtileri, suça eğilimli davranışlar ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye’de 18-24 yaş arası ebeveynleri boşanmış üniversite öğrencileri ile yapılan çalışma (Avcı, Adiguzel, Zeybek ve Çolakkadıoğlu, 2021), boşanma sonrası ebeveynler arası çatışmalara maruz kalmanın öğrencilerde fiziksel saldırganlık davranışlarını, öfke durumlarını, depresyon ve kaygı belirtilerini yordadığını ortaya koymuştur. Boşanma öncesinden başlamak üzere boşanma süreci ve sonrasında çocuklar ebeveynlerinin çatışmaları arasında kalabilmekte ve bu durum çocuklar için birçok olumsuz sonucu beraberinde getirebilmektedir. Eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerini nasıl devam ettirdikleri ise bu sebeple önemlidir.

Uluslararası araştırmalarla önemi ortaya konan boşanma sonrası birlikte ebeveynlik kavramının ülkemizde tam olarak karşılık bulmadığı ileri sürülebilir. Bu saptama, Türkiye örneğinde boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin dinamiklerinin incelenerek bu önemli araştırma eksikliğinin giderilmesinin ve alanyazına katkıda bulunulmasının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, mevcut gereksinimlerden yola çıkılarak bu araştırmada Türkiye’de resmi olarak boşanmış 0-18 yaş aralığında müşterek çocuğa sahip

çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerindeki deneyimlerinin keşfedilmesi ve ampirik olarak tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, bu araştırmada, 0-18 yaş aralığında çocuk sahibi olan ve resmi olarak boşanmış ebeveynlerle nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım tekniği kullanılarak eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin deneyimlerinin ve algılarının ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2020) verileri incelendiğinde, Türkiye’de boşanma oranlarının bir önceki yıla göre artış göstererek devam ettiği görülmektedir. Bu artış her geçen yıl daha fazla bireyin boşanma sürecini deneyimlediğini göstermektedir. Boşanma eşler arasında gerçekleşse de müşterek çocuklar da boşanma sürecinde birçok değişimi anne ve babalarıyla birlikte yaşamaktadır. Boşanmayla birlikte farklı bir eve taşınıp farklı bir düzen kurulması, farklı bir şehre taşınması, ekonomik zorlukların baş göstermesi, çalışmayan annelerin çalışmaya başlamasıyla annelerle yaşayan çocukların evde yalnız kalmaları, ebeveynlerin yeterli sosyal destek kaynaklarının olmaması, çocukların velayet sahibi olmayan ebeveynle görüşme saatlerinin kısıtlanması, velayet sahibi olmayan ebeveynin çocuklarından uzak yaşaması gibi hem ebeveynler hem de çocuklar için zorlayıcı olabilecek değişimlerin başladığı bir sürecin içerisine girilmesi olası hale gelmektedir. Baş etmesi zor olabilecek bu değişimler uyum sorunlarını da beraberinde getirebilmekte, özellikle çocuklar için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu noktada, boşanma sonrasında bu sürecin ebeveynler tarafından nasıl yönetildiği oldukça önem arz etmektedir. Ebeveynler çocuklarıyla ilgili konularda iş birliği içerisinde uyumlu bir şekilde hareket ettiklerinde çocukların boşanmanın getirdiği potansiyel olumsuz durumlardan korunabilmesi mümkün olmaktadır. Bu sebeple, çocukların daha çok zorlanabildiği bu boşanma ve sonrası süreçte birlikte ebeveynlik kavramı daha da önem kazanmaktadır.

Mevcut araştırmada, Türkiye’de boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimlerinin keşfedilmesi ve ortaya çıkarılması hem mevcut durumun ampirik olarak saptanmasında hem de geleceğe yönelik önleme politikalarının geliştirilmesi ve içeriklerinin şekillenmesinde alanyazına önemli bir katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır. Araştırma bulgularından yola çıkılarak Türkiye’de boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreci ile ilgili bir anlayış kazanılarak gelecek araştırmalara ve araştırmalar sonucunda oluşturulabilecek eğitim programlarına ışık tutabileceği öngörülmektedir. Mevcut araştırmanın ulusal alanyazında boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine dair ampirik kanıtlar sunması ve

araştırmada elde edilen bulguların sahada ailelerle çalışan uzmanlar ve ülkemizde aileye yönelik planlamalar/projeler hazırlayan politika yapıcılar için yol gösterici nitelikte olması, araştırmayı önemli ve değerli kılmaktadır denilebilir.

Araştırmanın temel problemini şu şekilde ifade etmek mümkündür: Boşanmış ebeveynlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

Araştırmanın alt problemleri ise aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir:

1. Boşanmış ebeveynlerin, ocuk yetiştirme sürecinde eski eşleriyle birlikte nasıl hareket ettiklerine ilişkin görüşleri nelerdir?

2. Boşanmış ebeveynlerin, ocuk yetiştirme sürecinde çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri nelerdir?

3. Boşanmış ebeveynlerin, ocuk yetiştirme sürecinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşma/uyuma ilişkin görüşleri nelerdir?

4. Boşanmış ebeveynlerin, ocuk yetiştirme sürecinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri nelerdir?

5. Boşanmış ebeveynlerin, ocuk yetiştirme sürecinde çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri nelerdir?

6. Boşanmış ebeveynler, eski eşlerinin olmadığı bir ortamda çocuklarına annesi/babası hakkında nasıl yorumlarda bulunmaktadırlar?

7. Boşanmış ebeveynlerin, kendilerinin olmadığı bir ortamda kendileri hakkında eski eşlerinin çocuklarına yaptıkları yorumlamalara ilişkin görüşleri nelerdir?

8. Boşanmış ebeveynlerin, ayrılmış olsalar da çocuklarının hayatlarında annesinin/babasının olmasını ne kadar nemsediklerine ilişkin görüşleri nelerdir?

9. Boşanmış ebeveynlerin, anne-babalık konusunda eski eşleriyle yaşantılarının çocuklarıyla ilişkilerine nasıl yansdığına ilişkin görüşleri nelerdir?

10. Boşanmış ebeveynlerin, anne-babalık konusunda eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri nelerdir?

11. Boşanmış ebeveynlerin, çocuk yetiştirme süreçlerini düşündüklerinde eski eşleriyle olan ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlar ve bu puanların nedenlerine ilişkin görüşleri nelerdir?

12. Boşanmış ebeveynlerin, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecinde eski eşleriyle yaşadıklarını göz önüne aldıklarında, bundan sonraki süreçte ülkemizde 0-18 yaş aralığında çocuk sahibi boşanacak olan çiftlerin boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için önerileri nelerdir?

Araştırmanın varsayımlarını şu şekilde belirtmek mümkündür:

1. Araştırmaya katılım sağlayan bireyler, yarı yapılandırılmış görüşme kapsamında sorulan sorularda eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair deneyimlerini içtenlikle ve doğru bir şekilde dile getirmişlerdir.

2. Katılımcılar mevcut araştırmaya gönüllü bir şekilde katılım sağlamışlardır.

Mevcut araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

1. Araştırmada elde edilen bulgular, mevcut araştırma için oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular ve bu sorulardan elde edilen veriler ile sınırlıdır.

2. Araştırmadan elde edilen bulgular araştırmaya katılan 14 boşanan çiftin deneyimlerine ilişkin söylemleriyle sınırlıdır.

1. BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1. Evlilik ve Boşanma Hızları

Evlilik ve boşanma hem dünyada hem de ülkemizde yaygın bir biçimde deneyimlenen iki önemli olgu olarak göze çarpmaktadır. Avrupa İstatistik Ofisi'nin (European Statistics, Eurostat, 2019) raporuna göre, 28 Avrupa ülkesinin verilerinin dâhil edildiği analizlerde, kaba evlenme hızı (crude marriage rate) 1965 yılında her 1000 kişi için 7.8 iken 2016 yılında bu oran 4.4'e düşmüştür. Buna karşın, kaba boşanma hızı ise 1965 yılında 0.8 iken 2016 yılında 1.9'a yükselmiştir. Avrupa İstatistik (2019) birimine göre, 2016 yılında Avrupa Birliğinde 2.2 milyon evlilik; 1 milyonunun üzerinde ise boşanma tespit edilmiştir. Avrupa'nın yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde 2000 yılında kaba evlenme hızı 8.2 iken, 2018 yılında 6.5'e düşmüştür (National Center for Health Statistics, 2019). Bununla birlikte, kaba boşanma hızında da 2000 yılından (4.0) 2018 yılına (2.9) 1.1 düzeyinde azalma belirlenmiştir (National Center for Health Statistics, 2019). Araştırmacılar (Hawkins, Fackrell ve Harris, 2013), Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk evliliklerin %40-%50'sinin boşanmayla sonuçlanacağını; ikinci evliliklerde bu riskin %60-%65 civarında olacağına dikkat çekmektedirler. Boşanma oranları Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970, 1980'li yıllarda tavan yapıp, takip eden yıllarda düşüş göstermesine rağmen, güncel oranların halen Amerikan toplumu için ciddi düzeyde yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Hawkins vd., 2013). Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kaba evlenme hızlarında gözlenen azalmaların tutarlı olduğu görülmektedir. Ancak kaba boşanma hızları açısından Avrupa ülkelerindeki istatistiklerin aksine Amerika Birleşik Devletleri'nde boşanma hızlarında son yıllarda azalma eğilimlerinin gözlemlendiği söylenebilir.

Evlilik ve boşanma oranları ülkemiz özelinde TÜİK verilerine dayalı bir biçimde incelendiğinde de çarpıcı sonuçlara rastlanmaktadır. TÜİK (2020) verilerine göre; evlenen çiftlerin sayısı 2018 yılında 554 bin 389 iken 2019 yılında %2.3 azalarak 541 bin 424 olurken; boşanan çiftlerin sayısı 2018 yılında 143 bin 573 iken 2019 yılında %8 artarak 155 bin 47 olmuştur. Yıllara dayalı karşılaştırmalar yapıldığında, Türkiye'de kaba evlenme hızı 2014 yılında 7.77 iken 2019 yılında 6.56'ya düşmüş; kaba boşanma hızı ise 2014 yılında 1.70 iken 2019 yılında 1.88'e yükselmiştir. Ülkemizde evlenme oranları azalırken; ilk evlilik yaşının giderek artış gösterdiği ve 2019 yılında ortalama ilk evlilik yaşının

kadınlarda 25, erkeklerde ise 27.9 olduğu belirlenmiştir. Boşanma istatistikleri, boşanmaların %33.4'ünün evliliğin 1-5 yılı içerisinde; %20.6'sının ise evliliğin 6-10 yılı içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Evliliğin ilk yılında boşananların oranı ise %2.6 olarak tespit edilmiştir.

Sonuç olarak gerek uluslararası gerekse ulusal kurum ve kuruluşların evlenme ve boşanma oranlarına ilişkin sundukları istatistikler incelendiğinde hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde son yıllarda evlenme oranlarının giderek azalma; boşanma oranlarının ise giderek artma eğilimi gösterdiğini söyleyebilmek mümkündür. TÜİK (2020) verileri Türkiye özelinde incelendiğinde boşanmaların ağırlıklı bir biçimde evliliklerin ilk 10 yılında gerçekleştiği görülmektedir. TÜİK (2020) verileri doğrultusunda kadınların 25-34 yaş aralığında çocuk doğurma sayılarının diğer yaşlara göre daha yüksek olduğu; boşanma yaş aralıkları bakımından da boşanan kadın sayısının 25-34 yaş aralıklarında daha yüksek seviyelerde olduğu dikkate alındığında mevcut istatistikler Türkiye'de evliliğin ilk 10 yılında gerçekleşen boşanmalarda potansiyel bir çocuğun bulunma ihtimalinin de yüksekliğine işaret etmektedir. Yine TÜİK (2020) verilerine göre, kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2019 yılında 155 bin 47 çift boşanırken 139 bin 660 çocuğun velayetinin kime verileceği sorunu ortaya çıkmıştır. Bu davaların sonucunda, çocukların %76'sının velayetinin annelere verildiği tespit edilmiştir. Babalara verilen velayet oranı ise %24'te kalmıştır. Dolayısıyla, tüm bu istatistikler boşanmaların sadece çiftleri değil; ailelerin birer üyesi olan çocukları da çok yakından ilgilendirdiğini göstermektedir.

1.2. Boşanmanın Çiftler Üzerindeki Etkileri

Boşanmanın dikkat çeken özelliklerinden birinin aile üyelerinin hayatlarındaki değişim olduğu söylenebilir. Boşanmayı deneyimleyen bireylerin hayatlarındaki bu değişim daha iyi veya daha kötü bir konuma gelebilir (Emery, 2013). Alanyazında boşanmanın bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediğine dair kuramsal görüşler bulunmaktadır (örneğin, kriz modeli [crisis model], kaynak modeli [resource model] ve sosyal seçim hipotezi [social selection hypothesis]).

Kriz modeline (Booth ve Amato, 1991) göre, boşanmış ya da ayrılmış bireylerin, evli bireylere göre daha yüksek düzey psikolojik sıkıntı yaşayabilecekleri vurgulanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, boşanma en stresli yaşam olaylarından biri olarak görülmektedir. Ekonomik zorluklar, sosyal yalıtılmışlık ve tek başına ebeveynlik gibi uzun süreli yaşam zorluklarını

içeren boşanma sürecinin bireylerde psikolojik sıkıntılara neden olacağı öne sürülmektedir. Kriz modelinin bir diğer açıklamasına göre (Booth ve Amato, 1991), boşanmanın gerisinde çiftlerin evlilik sürecinde deneyimledikleri psikolojik problemlerin de yer alabileceği öngörülmektedir. Son olarak, kriz modeli, çiftlerin iyi oluşlarındaki düşüşlerin boşanma öncesinden başladığını; boşanmanın bir olaydan ziyade süreç olduğunu, boşanmanın bir süre sonrasında çiftlerin psikolojik durumlarında iyileşmeler gözlenebileceğini de öne sürmektedir (Leopold ve Kalmijn, 2016). Boşanmanın çiftlerin iyi oluşlarını nasıl etkilendiğine dair bir diğer açıklama ise kaynak modelinden (Soons vd., 2009) gelmektedir. Kaynak modeline göre, çiftlerin sahip olduğu ekonomik, sosyal ve psikolojik kaynaklar boşanma sonrası uyumda temel belirleyici faktör olarak rol oynamaktadır. Bu modele göre, kaynakların kaybedilmesi ya da kaynakların kaybedilme tehdidiyle karşılaşılması, boşanan bireylerde psikolojik sıkıntıları arttırmakta; iyi oluşu ise azaltmaktadır (Leopold ve Kalmijn, 2016). Buna karşın bireylerin boşanma sonrasında ekonomik, sosyal ve psikolojik kaynaklarını sürdürebilmelerinin ise bireylerin ruh sağlığı için koruyucu bir faktör olarak işlev gösterebildiği belirtilmektedir. Boşanan bireylerin, evliliklerine devam eden bireylere kıyasla, daha yüksek düzeyde psikolojik sıkıntı göstermesini açıklayan sosyal seçim hipotezinde ise evliliklerini sürdürürken ruh sağlığı problemleri yaşayan bireylerin sıklıkla evlilik ilişkilerinde yetersiz oldukları ve bu sebeple boşanmayla karşı karşıya kalabildikleri ifade edilmektedir (Avison, 1999; Johnson ve Wu, 2002). Bu bakış açısına göre, boşanma ile psikolojik sıkıntı arasında tamamen bir neden-sonuç ilişkisi olmadığı, bireylerin kişilik özelliklerinin ve sosyal özelliklerinin boşanma olasılıklarının ve psikolojik sıkıntı deneyimlerinin üzerinde etkileri olabildiği öne sürülmektedir.

Boşanmanın çiftler üzerindeki etkilerine ilişkin kuramsal açıklamaların yanı sıra alanyazında ampirik araştırma sonuçları da yer almaktadır. Örneğin, Leopold ve Kalmijn (2016) Almanya'da yürüttükleri boylamsal panel model araştırmalarında, boşanan bireylerin iyi oluşlarını boşanma öncesinden boşanma sonrasına uzun süreli bir biçimde takip etmişlerdir. Araştırma sonuçları, ailede çocuğun bulunması durumunda boşanmanın eşlerin genel iyi oluş, ekonomik iyi oluş ve aile iyi oluşunu azaltmada daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Araştırmada boşanma ve eşlerin iyi oluşu arasındaki ilişkide çocuğun yaşının önemli bir düzenleyici olduğu belirlenmiştir. Küçük yaş bir çocuğa sahip olmanın boşanmada iyi oluşu önemli düzeyde azalttığı tespit edilmiştir. Küçük yaş grubu çocukların bulunduğu boşanmış ailelerde, kadın ve erkeğin genel iyi oluşu arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken; kadınların daha çok ekonomik iyi oluşunun, erkeklerin ise aile iyi oluşlarının

daha fazla düştüğü belirlenmiştir. Çocuklu boşanmış aileler ile çocuksuz boşanmış aileler arasında boşanmanın ilk bir yılında görülen anlamlı farklılıkların, araştırmada yıllar geçtikçe azaldığı, altıncı yılın sonunda ise bu iki grup arasındaki anlamlı farkların ortadan kalktığı saptanmıştır. Başka bir çalışmada (Williams ve Dunne-Bryant, 2006) da evlilikleri sonlanan kişilerin evliliğe devam eden kişilere göre depresif belirtiler gösterme eğilimlerinde artış olduğu ve bu artışın erkeklere göre kadınlarda daha yüksek olduğu rapor edilmiştir. Ayrıca boşanma sonrası depresif belirtilerin okul öncesi çocuğa sahip çiftlerde daha yüksek olduğu ancak depresyon düzeyinin cinsiyetler açısından farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, Williams ve Dunne-Bryant (2006) çalışmalarında evli bireylere göre boşanan bireylerin alkol kötüye kullanımlarının daha yüksek; genel mutluluk düzeylerinin ise daha düşük olduğunu rapor etmişlerdir. Başka bir çalışmada da (Kamp Dush, 2013), ister birlikte yaşama (cohabitation) ister resmi bir evlilik olsun çiftlerin ayrılık ya da boşanmalar sonrasında depresyon belirtilerinin anlamlı bir biçimde arttığı tespit edilmiştir. Kamp Dush'ın (2013) araştırmasının sonuçları, birlikteliğin tipinden bağımsız olarak ilişkilerde yaşanan ayrılıklar sonrasında bireylerin psikolojik sıkıntı seviyelerinin zaman içerisinde arttığına işaret etmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, boşanmanın bireylerin duygu durum ve davranışları üzerindeki etkilerinin yanı sıra fizyolojik sağlıkları üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmalara da rastlanmaktadır. Örneğin, Blekesaune ve Barrett (2005) Norveç'te yürüttükleri boylamsal bir araştırmada, evli ve boşanan/ayrılan bireylerin beş yıllık izlemde sağlık nedeniyle işe gelememe ya da rapor alma durumlarını karşılaştırmışlardır. Araştırma sonuçları, boşanan bireylerin evli bireylere göre boşanma öncesi ve sonrasında hastalık nedeniyle daha çok izin/rapor aldıklarını göstermiştir. Ayrılık öncesinde başlayan ayrılık sonrasında altı aya kadar devam eden süreçte boşanan bireyler ile evliliği devam eden bireylerin fizyolojik sağlıkları arasında oluşan anlamlı farklılıkların nedeni olarak ayrılığın bireyler için stresli bir süreç olması ve bu nedenle bireylerin ayrılık sürecinde iş yerlerinde rutin görevlerini yerine getiremez hale gelmeleri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Blekesaune ve Barrett (2005) araştırmalarında cinsiyet bazında karşılaştırmalar yaptıklarında; ayrılan/boşanan erkeklerin evli erkeklere göre daha çok hastalık nedeniyle izne çıktıklarını ve bu aradaki farkın ayrılan kadınlar ile evli kadınlar arasındaki hastalık nedeniyle izne çıkma farkından daha çok olduğunu tespit etmişlerdir. Bu bulgu, ayrılık/boşanma sürecinde kadınlara göre erkeklerin sağlık problemleriyle işe devam edememe risklerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Son olarak, Blekesaune ve Barrett'in (2005) çalışmalarında

ayrılan/boşanan kadın ve erkeklerin hastalık nedeniyle işe devam edememe durumlarının ayrılığın üzerinden bir yıl ve daha fazla süre geçtiğinde azalmaya başladığı görülmüştür.

Özetle gerek kuramsal açıklamalar gerekse ampirik araştırma bulguları çerçevesinde boşanmanın bireylerin ruh sağlığı ve fizyolojik sağlıkları üzerinde önemli sonuçları olduğu söylenebilir. Boşanma, insan yaşamında stres yaratan önemli olaylardan biri olarak görülmektedir. Boşanmanın sadece bir olay ya da sonuçtan ziyade bir süreci de içerisinde barındırdığı anlaşılmaktadır. Boşanma sürecinde bireylerin ekonomik, sosyal ve psikolojik kaynaklarını nasıl yönettiklerinin onların psikolojik ve fizyolojik sağlıkları için önem arz ettiği görülmektedir. Bireyler bu süreci yönetemediklerinde ve başa çıkamadıklarında kaynakları azalmakta; bu da çiftlerin iyi oluşlarını düşürmekte, psikolojik ve fizyolojik sıkıntılarını ise arttırmaktadır.

1.3. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Alanyazın incelendiğinde, boşanmanın sadece bu süreci deneyimleyen eşler üzerinde değil; çocuklar üzerinde de etkili olduğuna dair kuramsal bakış açılarının yer aldığı görülmektedir (örneğin, ebeveyn kaybı bakış açısı [parental loss perspective], ebeveyn uyumu bakış açısı [parental adjustment perspective], ebeveynler arası çatışma bakış açısı [interparental conflict perspective], ekonomik zorluk bakış açısı [economic hardship perspective] ve yaşam stresi bakış açısı [life stress perspective]).

Ebeveyn kaybı bakış açısına göre, aile yaşamında anne ve babanın varlığı çocukların sağlıklı gelişimi için oldukça önemlidir. Bu bakış açısı, anne ve babasıyla birlikte yaşayan çocukların, tek ebeveynle yaşayan çocuklara göre, daha iyi yaşam koşullarına sahip olduklarını öne sürmektedir (Amato ve Keith, 1991). Ebeveyn kaybı bakış açısına göre, anne ve babanın birlikteliği ve varlığı çocuklar için sosyal ve duygusal bir destek olmakta; çocukların sosyalleşmesi için önemli bir rol model sunmaktadır (Amato, 1993). Ebeveyn uyumu bakış açısında ise velayet sahibi ebeveynin psikolojik uyumunun önemi üzerinde durulmaktadır. Boşanmanın ebeveynler üzerinde yarattığı psikolojik sıkıntılar da göz önünde bulundurulduğunda, özellikle de velayet sahibi ebeveynin yaşadığı sıkıntılar dikkate alındığında, boşanmanın ebeveynlik becerilerini ve pratiklerini olumsuz yönde etkilediği ve bunun sonucunda da çocuklarda uyum problemleri yaşandığı ifade edilmektedir (Hilton ve Desrochers, 2002). Her iki ebeveyn çocukların yaşamında önemli olsa da ebeveyn uyumu bakış açısı çocuk ile ilgili konularda sorumlulukların büyük kısmının velayet sahibi

ebeveynde olması nedeniyle velayet sahibi ebeveynin etkilerine odaklanmaktadır (Amato, 1993). Bir diğer bakış açısı olan ebeveynler arası çatışma ise evlilik çatışmasının çocuk uyumu üzerindeki etkilere dikkat çekmektedir. Ebeveynler arası çatışma bakış açısı, boşanma öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan ebeveynler arası çatışmaların çocukların iyi oluşlarını anlamlı düzeyde düşürdüğünü savunmaktadır (Hilton ve Desrochers, 2002). Diğer yandan yine bu bakış açısına göre, çocukların iyi oluşu için boşanma sonrası tek ebeveynli ailede yaşıyor olmalarının, çatışmalı bölünmemiş bir ailede (intact family) yaşıyor olmalarından daha iyi olduğunu ileri sürmektedir. Fakat bu noktada çocuklar tek ebeveynli bir ailede yaşıyor olsalar bile boşanma sonrasında çocuk desteği, velayet, ziyaret düzenlemeleri gibi konularda ebeveynler arasında süregiden çatışmalar varsa bunun da çocuğun psikososyal uyumunu kötü yönde etkileyebileceği vurgulanmaktadır (Amato, 1993). Ekonomik zorluk bakış açısı ise evliliğin sonlanmasının getirdiği ekonomik zorlukların, çocuk uyum problemlerinin esas sorumlusu olduğunu öne sürmektedir (Esmaceli, Yaacob, Juhari ve Mansor, 2011). Bu bakış açısına göre, ekonomik kaynaklardaki azalmalar, boşanma ve çocuk uyumu arasındaki ilişkide önemli bir aracı mekanizma olarak rol oynamaktadır. Buna göre, boşanma sonrasında eşlerin ekonomik kaynakları azalmakta; bu da çocuğun yaşam kalitesini (örneğin, beslenmesi, sağlığı, eğitimi) ve uyumunu düşürmektedir (Amato, 1993). Son olarak, yaşam stresi bakış açısına göre, boşanma sadece eşler üzerinde değil; çocuklar üzerinde de önemli bir stres kaynağıdır. Aslında yukarıda belirtilen bakış açılarını da içerecek bir biçimde, ebeveynlerden biriyle olan iletişimin/temasın azalması/kopması, ebeveynler arası çatışmalara maruz kalınması ve yaşam standartlarının düşmesi çocuklar için stres yaratıcı olaylar olarak öne çıkmaktadır (Hilton ve Desrochers, 2002). Bu bakış açısına göre, boşanma tekil bir stres faktörü değil; aslında boşanma nedeniyle yaşanan birçok olayın (taşınma, okul değişikliği, sağlık ve eğitim standartlarının düşmesi vb.) toplamı çocuk için önemli bir yaşam stresi haline dönüşmektedir (Amato, 1993).

Boşanma aile bireylerinin hayatlarında birçok değişimi ve zorluğu beraberinde getirmektedir. Anne ve babasının boşanma sürecine şahit olan bazı çocuklar boşanmanın getirdiği bu değişim ve zorlukların üstesinden daha kolay gelirken; bazı çocuklar ise ebeveynlerinin boşanma sürecinde uyum problemleri yaşamaktadırlar. Araştırmacılar bu duruma açıklık getirmek amacıyla boşanma sürecindeki çocuklar için bu durumu etkileyen risk ve koruyucu faktörleri incelemişlerdir (Rogers, 2004). Öncelikle anne ve babanın boşanması çocuklarda psikolojik sorunların ortaya çıkmasında önemli bir risk faktörüdür

(Emery, 2013). Kuramsal açıklamalarda da görüldüğü gibi boşanma birçok risk faktörünü beraberinde getirmektedir (örneğin, velayetin ebeveynlerden birinde kalmasından dolayı ebeveyn kaybı yaşanması, velayete sahip olan ebeveynin boşanma sürecindeki uyum sorunları, ebeveynler arası çatışmaların varlığı, boşanmanın getirdiği ekonomik zorluklar vb.). Risk faktörlerinin her biri boşanmayı deneyimleyen çocukların sağlıklı gelişimleri için tehditler içermektedir (Rogers, 2004). Çocukların boşanma sonrası ebeveynlerinin ikisiyle de bireysel ilişkilerinin iyi olması, çocukların hem anne hem babasından ihtiyacı olan duygusal desteğe sahip olması, boşanma sonrasında günlük rutinlerine devam edebilmeleri, ebeveynler arasında düşük düzey çatışmaların olması, çocukların boşanma öncesinde psikolojik işlevselliklerinin iyi durumda olması, anne ve babaların etkili ebeveynlik becerilerini sürdürebilmeleri ve çocukların sosyal desteğe sahip olmaları boşanma sürecinde çocuklar için koruyucu faktörler olarak ele alınmaktadır (Rogers, 2004). Özetle, risk faktörleri ile koruyucu faktörler, ebeveynleri boşanan çocukların bu süreçteki uyumunu olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Risk faktörlerinin fazlalığı çocukların bu süreçte zorlanmalarını ve uyum problemlerini arttırırken; koruyucu faktörlerin varlığı ise çocukların boşanma sürecine olumlu bir şekilde uyum sağlamalarını ve daha kolay bir şekilde boşanmanın getirdiği zorlukların üstesinden gelmelerini sağlayabilmektedir.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin kuramsal açıklamaların yanı sıra alanyazında ampirik araştırma sonuçları da yer almaktadır. Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, boşanmanın çocuklarda düşük akademik performans (Kim, 2011), düşük kişilerarası ilişkiler (Kim, 2011), düşük yaşam doyumu (Finley ve Schwartz, 2010), ruminasyon, kaygı, depresyon gibi yüksek içselleştirme problemleri (Finley ve Schwartz, 2010; Kim, 2011; Strohschein, 2012), antisosyal davranışlar ve hiperaktivite gibi yüksek dışsallaştırma problemleri (Strohschein, 2012) ile ilişkili olduğu görülmektedir. D'Onofrio ve Emery'e (2019) göre, boşanan ya da ayrılan ebeveynlere sahip olan çocukların, evli ve bir arada yaşayan ebeveynlere sahip olan çocuklara göre, riskli cinsel davranışlarda bulunmaları, kısıtlı ekonomik kaynaklar içerisinde yaşamaları ve gelecekte kendi kuracakları evliliklerde boşanma ya da ayrılıklar deneyimlemeleri daha olası görülmektedir. D'Onofrio ve Emery (2019) çalışmalarında, bu davranışları sergileme riskinin boşanmış/ayrılmış ailelerden gelen çocuklarda 1.5-2 kat arttığına da işaret etmektedirler.

Boşanma ve çocuk uyumu arasındaki ilişkilerin tekil araştırmalar dışında birçok meta-analiz çalışmasında da ele alındığı görülmektedir. Örneğin, Kunz (2001) 53 çalışmada

21.145 katılımcıyı kapsayan bir meta-analiz çalışmasında, evli ve birlikte yaşayan aileler ile boşanmış ailelerden gelen 25 yaş altı çocuklar ve genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkilerini (anne-çocuk, baba-çocuk, aile, kardeş, akran, romantik ilişkileri) karşılaştırmıştır. Bu meta-analiz çalışmasının bulgularına bakıldığında ilk olarak boşanmanın çocukların kişilerarası ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca tahmin edildiği gibi boşanan ailelerden gelen çocukların, evli ve birlikte yaşayan ailelerden gelen çocuklara göre daha düşük düzeyde pozitif kişilerarası ilişkilere (anne-çocuk, baba-çocuk, aile, akran, romantik) sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Fakat beklenenin aksine boşanan ailelerden gelen çocukların daha iyi kardeş ilişkilerine sahip olduğu saptanmıştır. Amato ve Keith (1991) 37 çalışmada 81000'in üzerinde katılımcıdan elde edilen verileri dahil ettiği meta-analiz çalışmasında, boşanan/ayrılan ailelerden gelen 18 yaş ve üstü çocukların, evli ve bir arada yaşayan ailelerden gelen çocuklara göre, daha düşük psikolojik (yüksek depresyon, düşük yaşam doyumu), ailesel (düşük evlilik kalitesi ve yüksek boşanma), sosyoekonomik (düşük eğitim ve gelir düzeyi) iyi oluş ve fiziksel sağlık düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir. Amato ve Keith (1991) boşanma ve çocuk uyumu sonuçları arasında anlamlı farklılıklar saptamakla birlikte bu farklılıkların etki büyüklüğünün küçük olduğunu belirtmektedirler.

Adams ve Johnsons (2013), 52 çalışmada yaklaşık 27.000 katılımcıyı içeren meta-analiz çalışmalarında ise, velayet sahibi olmayan babalar ile çocukların iyi oluşları arasındaki ilişkiyi kapsamlı bir biçimde incelemişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre, baba katılımı ile çocukların sosyal, davranışsal, akademik/bilişsel, duygusal ve psikolojik sonuçları arasında pozitif ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Baba ile çocuk arasındaki ilişkide babayla iletişim süresinin/sıklığının ve baba tarafından sağlanan mali destek düzeyinin ise çocuğun iyi oluşu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Diğer yandan çocukların faaliyetlerine katılımın ve yüksek düzeyde baba-çocuk ilişkisinin en etkili baba katılım şekilleri olduğu saptanmıştır. Babanın genel davranışları (zaman veya para harcama) çocuğun iyi oluşuyla daha az bağlantılı iken baba-çocuk ilişkisinde geçirilen zamanın kalitesi ile çocuğun iyi oluşu arasında yüksek düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgular, zamanın ya da paranın miktarından çok baba-çocuk arasındaki ilişkinin kalitesi ve niteliğinin önemli olduğunu; bu noktada babaların çocuklarıyla ilişkilerinin kalitesini arttırmak için çaba harcamalarının önemli olduğunu göstermektedir.

Boşanma ve çocuk uyumu arasındaki doğrudan ilişkileri ele alan çalışmaların yanı sıra alanyazında boşanma ve çocuk uyumu arasındaki ilişkide aracı (mediator) ve düzenleyici (moderator) değişkenleri inceleyen araştırmalara da rastlanmaktadır. Weaver ve Schofield (2015), çocuklar 1 aylıkken başladıkları boylamsal araştırmayı çocuklar 15 yaşına gelene kadar devam ettirmişlerdir. Boşanmanın kısa vadede ve uzun vadede çocuklarda içselleştirme ve dışsallaştırma davranış problemlerini yordadığını saptamışlardır. Bu problemlerin çocukların erken ergenlik ve orta ergenlik dönemlerinde de devam ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca boşanmanın, çocukların davranış problemlerinde hızlı bir artışa neden olmadığı gözlenmiştir. Boşanan ailelerden gelen çocukların davranış problemlerindeki artışın boşanma öncesinde başladığı belirlenmiştir. Boşanma ile çocuklardaki davranış problemleri arasındaki ilişkide düzenleyici değişkenlerin rolüne bakıldığında; boşanma öncesinde daha düşük ekonomik kaynaklara sahip ailelerden gelen çocukların boşanma sonrasında dışsallaştırma problemleri sergileme olasılıklarının daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca boşanma öncesi yüksek düzeyde anne duyarlılığı ve çocukların IQ düzeyleri çocukların boşanmaya uyum süreçlerinde koruyucu faktörler olarak belirlenmiştir. Son olarak, boşanma sonrasında ev ortamındaki olumsuzlukların, annelerin daha az duyarlı ve daha çok depresif olmasının ve aile gelirindeki düşüşlerin; boşanma ile çocuk uyum problemleri arasındaki ilişkide aracılık rolüne sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anthony vd. (2014), 10.639 çocuk ile boşanmanın etkilerini anaokulundan sekizinci sınıfa kadar takip ettikleri boylamsal çalışmalarında, boşanma ile çocukların akademik başarısı arasındaki ilişkide çocukların öğrenme yaklaşımlarının (örneğin, akademik motivasyon, akademik katılım ve çalışma becerileri) aracılık edip etmediğini test etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre, boşanan ailelerden gelen çocuklar, evli ve birlikte yaşayan ailelerden gelen çocuklara göre, matematikte daha düşük düzeyde bir ilerleme kaydetmişlerdir. Araştırma bulguları, öğrenme yaklaşımlarının boşanmanın çocukların akademik başarısı üzerindeki etkisinde kısmi aracılık rolüne sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca çocukların cinsiyetinin, boşanma ile akademik başarı arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol üstlendiği saptanmıştır. Özellikle de boşanma ile matematik başarısı arasındaki negatif ilişkinin kız çocuklarda, erkek çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, çocukların anne ve babalarının boşanma zamanındaki yaşlarının boşanma ile akademik başarı arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Özellikle boşanmayı daha büyük yaşlarda deneyimleyen çocukların akademik başarılarının boşanmadan daha çok etkilendiği gözlenmiştir.

Özetle, boşanma sadece çiftlerin deneyimlediği bir süreç değildir. Boşanan çiftlerin çoğunluğunun çocuk sahibi olduğu düşünüldüğünde boşanma çocuklar için de önemli bir konu haline gelmektedir. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini açıklamaya yönelik farklı kuramsal bakış açıları öne sürülmüştür. Bu bakış açıları, boşanma kaynaklı ebeveyn kaybının, ebeveyn uyum sorunlarının, ebeveynler arası çatışmanın, ekonomik zorlukların ve yaşam stresinin çocuklarda psikososyal uyum sorunlarına neden olduğunu ileri sürmektedir. Kuramsal açıklamaların yanı sıra ampirik araştırma sonuçları da boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin, araştırma bulguları boşanmanın çocuklarda düşük akademik performans, olumsuz kişilerarası ilişkilere, düşük yaşam doyumuna, artan içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerine neden olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda boşanma ve çocuk uyumu arasındaki ilişkide risk faktörleri (örneğin, velayetin ebeveynlerden birinde kalmasından dolayı ebeveyn kaybı yaşanması) ve koruyucu faktörlerin (örneğin, çocukların ebeveynlerinin ikisiyle de bireysel ilişkilerinin iyi olması) neler olduğu da kanıta dayalı bir biçimde sunulmuştur. Bunun yanı sıra, son yıllarda alanyazında boşanma ve çocuk uyumu arasındaki ilişkide sadece doğrudan etkiler değil; aracı (örneğin, boşanma sonrasında ev ortamındaki olumsuzluklar, annelerin daha az duyarlı ve daha çok depresif olması ve aile gelirindeki düşüş) ve düzenleyici mekanizmalar (örneğin, yaş, cinsiyet) da incelenmeye başlanmıştır.

1.4. Birlikte Ebeveynlik

1.4.1. Tanımı ve Kavramsallaştırılması

Birlikte ebeveynlik, anne-babaların veya çocukların bakımını üstlenen yetişkinlerin ebeveynlik rolleri içerisindeki ilişkilerini ifade etmektedir (Feinberg, 2003). Mchale ve Irace (2011), birlikte ebeveynliği, çocuk yetiştirme süreçlerinde çocuğun bakımını üstlenen yetişkinlerin sorumlulukları paylaşması ve birlikte hareket etmesi olarak tanımlamışlardır. Van Egeren ve Hawkins (2004) ise birlikte ebeveynlik ilişkisini, en az iki bireyin karşılıklı anlaşması veya toplumsal normlar sonucu bir çocuğun sağlıklı gelişimi için ortak sorumluluğa sahip olması olarak ifade etmektedirler. Birlikte ebeveynlik ilişkisi, çocuk yetiştirmeye ilişkili olan konuları kapsarken; ebeveynler arasındaki ilişkinin duygusal, cinsel, ekonomik, yasal vb. yönlerini içermemektedir (Feinberg, 2003).

Ayrıca birlikte ebeveynlik, çocuklarla ilgili konularda sorumlulukları paylaşmanın ve birlikte hareket etmenin yanı sıra ebeveynlerin çocuk yetiştirme sorumluluklarını yerine

getirirken birbirlerinin ebeveynlik çabalarını destekleme veya küçümseme düzeyleriyle de bağlantılıdır (Margolin vd., 2001). McHale (1995), iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisinde, ebeveynlerin birbirlerinin bireysel tarzlarına ve tercihlerine uyum sağlamalarının ve birlikte ebeveynliğin özünde karşılıklı desteğin ve çocuğa ebeveynlik yapma sorumluluğunun yer aldığını ifade etmektedir. Birlikte ebeveynlik, aile sisteminin diğer alanlarıyla ortak özelliklere sahip karmaşık bir yapıya sahiptir. Margolin vd. (2001)'e göre birlikte ebeveynlik, sadece evlilik ilişkisinde yer alan bir boyut olmayıp aile sisteminde kavramsal olarak ayrı bir rol oynamaktadır. Birlikte ebeveynlik stresiyle çift ilişkisinin barındırdığı stres birbiriyle eş değer olmadığı gibi olumlu birlikte ebeveynlik ilişkisi de çift ilişkisindeki yakınlıkla paralel olmayan farklı dinamiklere sahip kavramlardır (Feinberg, 2002). Örneğin, çatışmalı çiftler çocuklarını kendi aralarındaki çatışmalara maruz bırakmamak için birbirlerine karşı düşmanca duygular besleseler de çocukla ilgili konularda iş birliği yapabilirler (Margolin vd., 2001) veya evlilik ilişkilerinde sorun yaşamayan bir çift, çocuk ile ilgili konularda etkili bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütemeyebilirler (Salman-Engin vd., 2019).

Birlikte ebeveynlik, çocuk yetiştirme konularına odaklanarak ilişki kalitesinden veya eş desteğinden farklılaşmasının yanı sıra ikili (anne-baba, anne-çocuk veya baba-çocuk) değil en az üçlü (çocuk ve ebeveynler) etkileşimleri de kapsamaktadır (Pilkington, Rominov, Brown ve Dennis, 2019). Ebeveynlik ve evlilik ilişkisi ikili etkileşimleri barındırırken birlikte ebeveynlik üçlü veya üçten fazla çoklu etkileşimleri içermektedir (McHale ve Irace, 2011). Evlilik ilişkisi ile birlikte ebeveynliğin farklı dinamiklere sahip olması gibi ebeveynlik ile birlikte ebeveynlik de farklı dinamiklere sahiptir. Ebeveynlik, ebeveynlerin çocuk ile bireysel ilişkilerini (anne-çocuk/ baba-çocuk) ifade ederken birlikte ebeveynlik, ebeveynlerin çocuk yetiştirme sürecinde çocuk ile ilgili konularda kendi aralarındaki ortak etkileşimlerini ifade etmektedir (Salman-Engin vd., 2019). Ayrıca çift ilişkisiyle olan ilişki oranla birlikte ebeveynliğin, ebeveynlik ve çocuk sonuçları ile arasında daha güçlü bir ilişki vardır (Feinberg vd., 2007).

Sonuç olarak, ulusal ve uluslararası alanyazında yer alan çalışmaların da ışığında, birlikte ebeveynlik, çocuk ile ilgili konularda çocuk yetiştirme sorumluluğunu alan yetişkinlerin bu süreçte ebeveynlik rolleri içerisinde çocuk odaklı bir şekilde birlikte hareket etme şekilleri olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, birlikte ebeveynliği kavramsallaştırma

sürecinde, sınırların netleştirilebilmesini ve bu kavramın daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak açısından birlikte ebeveynliğin yapı taşlarını belirlemek önemlidir:

1.4.2. Birlikte Ebeveynliğin Yapıtaşları

1.4.2.1. Birlikte ebeveynler (coparents) kimdir?

Birlikte ebeveynliğin genel olarak geleneksel heteroseksüel iki ebeveynli aile yapısı ile sınırlı olduğu algılanabilmektedir (Feinberg, 2002). Fakat bu yaygın kanının aksine birlikte ebeveynlik, en az iki bireyin cinsel yöneliminden ve çocuğun biyolojik bakım verenlerinden bağımsız olarak (Van Egeren ve Hawkins, 2004); çocuğun bakımında ve sosyalleşmesinde birlikte hareket eden tüm bireyler çocuğun birlikte ebeveynleri olarak ifade edilebilmektedir (Mchale ve Irace, 2011). Yani birlikte ebeveynlik ilişkisi, ebeveynlik sorumluluğunu paylaşan iki ebeveyn figürü arasındaki herhangi bir ilişki için genelleştirilebilmektedir (Feinberg, 2002). Örneğin; çocukların evli, boşanmış ya da hiç evlenmemiş iki biyolojik ebeveyni birlikte ebeveyn olabilirken anne-büyükanne ikilisi veya homoseksüel çiftler de birlikte ebeveynler olabilir (Marsanic ve Kusmic, 2013).

1.4.2.2. Birlikte ebeveynlik ne zaman başlar?

Birlikte ebeveynliğin ne zaman başladığına dair en basit ve somut tanımlama olarak ilk çocuğun doğumuna işaret edilmektedir (Van Egeren ve Hawkins, 2004). Fakat bununla birlikte, kadın ve erkekler birlikte ebeveynlik ilişkisinin temellerini aslında ilk çocuk doğmadan önce atmaktadırlar (Mangelsdorf, Laxman ve Jessee, 2011). Farklı araştırmacılar (örn. Feinberg, 2003; Van Egeren, 2003; Van Egeren ve Hawkins, 2004) tarafından sunulan birlikte ebeveynliğin doğum öncesi sürece uzandığına dair perspektiften bakıldığında bebek bekleyen çiftlerin çocuk bakımı konularında nasıl hareket edecekleri, nasıl iş bölümü yapacakları, çocukla ilgili gelecek planlarını nasıl oluşturacakları gibi konuları içeren konuşmaları bu çiftlerin birlikte ebeveynlik sürecine başladıklarının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca doğum öncesi konuşmalar, ilişki süreçleri ve zihinsel temsiller, birlikte ebeveynlik kalitesinin önemli yordayıcıları olarak görülmektedir (Van Egeren ve Hawkins, 2004).

1.4.2.3. Birlikte ebeveynlik hangi bağlamlarda ortaya çıkar?

Birlikte ebeveynlik, çiftlerin çocuğun olduğu ortamlardaki etkileşimleri olarak düşünülse de bu çok kısıtlı bir bakış açısıdır (Van Egeren ve Hawkins, 2004). Daha geniş

bakış açısıyla bakıldığında ise birlikte ebeveynlik, çocuklarının bulunduğu ortamlarda çiftlerin davranışlarını, ebeveynlerden birinin olmadığı bir ortamda diğer ebeveynin çocuğa, o ortamda olmayan ebeveyn hakkındaki konuşmaları ile davranışlarını ve çiftlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde birbirlerine gösterdikleri desteğe ilişkin algılamalarını da kapsamaktadır (McHale, 1997).

Birlikte ebeveynliğin yapıtaşlarına ilişkin bir özetleme yapmak gerekirse dikkat edilmesi gereken önemli hususlar şunlardır (Van Egeren ve Hawkins, 2004): Birinci olarak, birlikte ebeveynliğin, çocukla ilgili konuları ve çocuğun ihtiyaçlarını gidermeye yönelik işleri içermesi gerekmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken; birlikte ebeveynlik ilişkisinde, çocuk ile ilgili işlerde eşit bir iş bölümünün değil; çocuğun bakımını üstlenen yetişkinlerin karşılıklı anlayışla bu süreci inşa edip yürütücülüğünü üstlenmelerinin ve çocuk ile ilgili işlerde iş bölümünden karşılıklı tatminlerinin daha önemli olduğu söylenebilir (Feinberg, 2002). İkinci olarak, birlikte ebeveynlik bir partnerin bulunmasını gerektirmektedir. Birlikte ebeveynlik hem ikili hem bireysel düzeyde ölçülebilen bir kavramdır. İş birliği içinde hareket etmek gibi çift ilişkisinin bazı boyutlarını içermesi ikili düzeyi temsil ederken; her bir partnerin diğer partnerin ebeveynlik davranışlarını desteklemesi veya diğer partner tarafından ebeveynlik davranışlarından dolayı küçümsenmesi gibi bireysel düzeyde duygu ve davranışları içermektedir. Yani hangi durumda olursa olsun, birlikte ebeveynlikten bahsedebilmek için bir partnerin varlığı söz konusu olması gerekmektedir. Son olarak, birlikte ebeveynlik çift yönlü bir süreçtir. Çünkü birlikte ebeveynlik ilişkisi içerisinde, her bir partner diğerini davranışlarıyla etkilediği gibi partnerinin davranışlarından da etkilenmektedir.

1.4.3. Birlikte Ebeveynliğe İlişkin Kuramsal Model ve Açıklamalar

Birlikte ebeveynliğin; evlilik uyumunu, ebeveynliği ve çocuk için sonuçları etkileyen aile yaşamının merkezinde yer alan bir kavram olduğuna dair görüşü destekleyen çalışmalar her geçen yıl artmaktadır (Feinberg, 2003). Birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalar 1970'li ve 1980'li yıllarda başlamış olup; aile sistem teorisinin alanyazına kazandırılması ve toplumsal değişimlerle birlikte (Marsanic ve Kusmic, 2013), özellikle milenyum sonrası birlikte ebeveynlik alanında yeni bakış açıları ve ampirik araştırmalar göze çarpmaya başlamıştır (McHale ve Lindahl, 2011). Birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalar ilk olarak boşanan çiftlerin çocuk ile ilgili konularda birlikte nasıl hareket ettiklerine odaklanırken; daha sonraları birlikte ebeveynlik çalışmaları parçalanmamış

ailelerde (intact families) devam etmiş ve günümüzde de genellikle çekirdek aileler düzeyinde çalışmalar yürütülmektedir (Marsanic ve Kusmic, 2013).

Sosyal ve toplumsal koşulların, toplumda kadınların ve erkeklerin sorumluluklarına dair değişimlerin kadın ve erkeklerin aile bağlamında nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair yeni beklentiler, inançlar ve tutumlar yaratmasıyla birlikte bu değişimlerin bir sonucu olarak; babayı ailede anneye yardımcı kişi olarak konumlandıran aile modelinin değişime uğrayarak birlikte ebeveynlik gibi kavramların ortaya çıkmasıyla (Cabrera, Tamis-LeMonda, Bradley, Hofferth ve Lamb, 2000) birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalar da ön plana çıkmaya başlamıştır.

Birlikte ebeveynlik, aile dinamikleri içerisinde ebeveyn-çocuk ve evlilik alt sistemleriyle bağlantılı olsa da farklı bir alt sistem olarak öne sürülmekte olup; bu bakış açısının temelleri Salvador Minuchin'in yapısal aile teorisine dayanmaktadır (Mchale ve Lindahl, 2011). Minuchin tarafından ortaya atılan yapısal aile kuramına göre, her ailenin aile dinamiklerini düzenleyen bir yapıya sahip olduğu, ailenin bütün bir yapı olmasının yanı sıra ailenin alt birimlerden oluştuğu, alt birimlerin aile sisteminin parçaları olduğu ve alt sistemlerin işlevsel olmasının aile sistemini işlevsel hale getirdiği öne sürülmektedir (Gladding, 2017). Aile sistemi; eş/evlilik alt sistemi, birlikte ebeveynlik alt sistemi, ebeveyn-çocuk alt sistemi ve kardeş alt sistemi gibi farklı alt sistemleri kapsamakla birlikte; sağlıklı işlevsel bir ailenin her üyesinin sağlıklı gelişimi için alt sistemler arasında uygun sınırların olması gerektiği ifade edilmektedir (McHale ve Lindahl, 2011). Ayrıca yapısal kurama göre; uyumlu ve sağlıklı ailelerin hiyerarşik bir düzene sahip olduğu, ebeveynlik rollerini üstlenen yetişkinlerin aile sisteminde yönetici sistemi yürüttükleri ifade edilmekle birlikte yönetici sistemde otorite sorunlarının olması, aile üyelerinin duygusal olarak birbirlerine çok yakın veya çok uzak olmaları, çocukların ebeveynler arasında taraf tutmak zorunda bırakılmaları ailede problemlerle davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Mchale ve Irace, 2011). Yapısal kuramdan hareketle çocuğun bakımını üstlenen yetişkinlerin çocuk yetiştirme sorumluluklarını paylaşırken birlikte ebeveynlik sınırlarını net bir biçimde belirleyerek ve bu sınırlara saygı göstererek uyumlu birlikte ebeveynlik yapısı oluşturabilecekleri ifade edilmektedir (Mchale ve Irace, 2011). Minuchin tarafından ortaya atılan yapısal aile kuramının merkezinde yer alan birlikte ebeveynlik kavramı, ebeveynlerin aile yönetiminde liderliği ne düzeyde paylaştıklarını ve aile yapısını inşa eden ve yöneten

ebeveynlerin bu süreçte karşılıklı rollerini ne düzeyde desteklediklerini ifade etmektedir (McHale, 1995).

Alanyazın incelendiğinde, birlikte ebeveynlik ilişkisi, çok boyutlu bir yapı üzerinden kavramsallaştırılmakta olup farklı araştırmacılar (örn. Feinberg, 2003; McHale, 1995; Margolin vd., 2001; Van Egeren ve Hawkins, 2004) tarafından farklı yapılar öne sürüldüğü görülmektedir. Margolin vd. (2001), birlikte ebeveynliği (a) çatışma (conflict), (b) iş birliği (cooperation) ve (c) üçgenleşme (triangulation) olmak üzere üç boyutta değerlendirmektedirler. Çatışma boyutu, ebeveynler arasındaki ebeveynlik ile bağlantılı tartışma düzeylerini kapsamaktadır. Ebeveynlerin çocuk ile ilgili ne sıklıkta tartışma veya anlaşmazlık yaşadıkları, çocuk yetiştirme konularıyla ilişkili birbirlerine karşı ne düzeyde düşmanlık besledikleri, her bir ebeveynin diğerinin ebeveynliğini ne düzeyde küçümsemediği/baltaladığı, ebeveynlik ile ilgili tüm ölçütler ve ev kurallarıyla ilgili ne düzeyde anlaşmazlıklar yaşadıkları çatışma boyutunun kapsamına girmektedir. İş birliği boyutunda ise anne ve babaların birbirlerini ebeveyn olarak desteklemelerini, birbirlerine değer vermeleri ve saygı duymalarının yanı sıra birbirlerinin ebeveynlik sorumluluklarını/yüklerini ne derece hafiflettikleri ele alınmaktadır. Son boyut olan üçgenleşmede ise, ebeveynlerin çocuk ile aralarındaki sınırı bozarak çocuk ile koalisyon kurup diğer ebeveyni dışlama veya diğer ebeveynin ebeveynliğini çocuk aracılığıyla küçümseme/baltalama girişimleri ele alınmaktadır. Üçgenleşme sürecinde ebeveyn çocuğu kendi tarafına çekerek ebeveynler arasındaki çatışmaya sürüklemektedirler.

Feinberg (2003) tarafından ortaya atılan ekolojik modelde ise birlikte ebeveynlik ilişkisi dört boyuttan oluşmaktadır: (a) çocuk yetiştirme konularında anlaşma/anlaşmazlık (childrearing agreement/disagreement), (b) çocuk ile ilgili konularda iş bölümü (division of labor), (c) ebeveyn rolünü destekleme-küçümseme (support-undermining) ve (d) aile etkileşimlerinin ortak yönetimi (joint management of family relations). Geliştirilen bu ekolojik model ile birlikte ebeveynliğin, çocuk yetiştirme süreçlerinde sorumlulukları paylaşan ebeveynlerin kendi uyumları, romantik ilişkileri, ebeveynlik süreçleri ve çocukların iyi oluşları için neden önemli bir rol oynadığına dair kuramsal bir açıklama getirilmiştir (Feinberg, Brown ve Kan, 2012). Birlikte ebeveynliğin ilk boyutu olan çocuk yetiştirme konularında anlaşma/anlaşmazlık boyutunda; çocukla ilgili konularda sorumluluk alan yetişkinler arasında, çocuk yetiştirme sürecindeki amaçları ve yaklaşımlarında ve çocuk ile ilgili konularda (ahlaki değerler, davranışsal beklentiler ve disiplin, çocukların duygusal

ihtiyaçları, eğitimdeki öncelikler, çocuğun güvenliği ve akran ilişkileri vs.) anlaşma düzeyleri ele alınmaktadır (Feinberg, 2003; Feinberg ve Sakuma, 2011). Bu boyut, ebeveynler arasındaki dinamiklerle değil, ebeveynlerin bir çocuğun nasıl yetiştirileceği konusundaki görüşlerinin benzer olup olmadığıyla ilişkilidir (Feinber vd., 2012). Çocuklarla ilgili konularda iş bölümü boyutu (Feinberg, 2002), çocuk bakımı ve ev işlerinde yer alan günlük rutinelere ilişkin sorumluluklar ile çocuklarla ilgili ekonomik, yasal, tıbbi konularda devam eden sorumluluklarda ebeveynlerin nasıl bir iş paylaşımı yaptıklarıyla ilgilidir. Ebeveyn rolünü destekleme-küçümseme boyutu (Feinberg ve Kan, 2008), her bir ebeveynin diğer ebeveyni çocuk yetiştirmeye ilişkili konularda destekleme/küçümseme düzeyidir. Diğer ebeveyni ebeveyn olarak onaylama, diğer ebeveynin katkılarını kabul etme, saygı gösterme, kararlarını ve otoritesini onaylama, bir takım olarak çalışma gibi davranışlar birlikte ebeveynliğin destekleme boyutunu oluşturmaktadır. Diğer ebeveynin rolünü küçümseme ise diğer ebeveyni eleştirmek, aleyhinde konuşmak, suçlamak gibi davranışları içermektedir. Son boyut olan aile etkileşimlerinin ortak yönetimi boyutu (Feinberg, 2003) ise üçlü düzeyde (anne-baba-çocuk) ya da daha geniş etkileşim düzeylerinde ebeveynlerin kurdukları dengeyle ilişkilidir ve ebeveynlerin önemli bir yürütme alt sistemi sorumluluğundan bahsetmektedir. Aile etkileşimlerinin yönetimi ise üç alt boyuttan oluşmaktadır: Çatışma, koalisyonlar ve denge (Feinberg, 2002). Ailelerde yol gösterici güç olarak işlev gören ebeveynler; ailedeki bireylerin birbirlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğine dair ölçütleri belirlerler, aile ilişkilerinin yapısını ve uyumunu düzenlerler, ebeveyn ve çocuk arasında kurulan koalisyonlara izin verir veya koalisyonları engellerler, ebeveynlerin çocuklarla olan etkileşimlerinde nasıl bir denge oluşturulacağına karar verirler ve bu boyutun önemli bir unsuru olan çatışma alt boyutunda ise ebeveynler kendi aralarındaki çatışmalara ne düzeyde çocukları maruz bırakacaklarına aktif veya pasif bir şekilde karar verirler (Feinberg vd., 2012).

McHale (1995), ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşim örüntülerinden yola çıkarak üç birlikte ebeveynlik yapısı ortaya koymuştur: (a) uyumlu birlikte ebeveynlik (harmonious coparenting), (b) düşmanca-rekabetçi birlikte ebeveynlik (hostile-competitive coparenting), (c) birlikte ebeveynlik tutarsızlığı (coparenting discrepancy). Uyumlu birlikte ebeveynlik, ebeveynler arasındaki yüksek düzey iş birliğini, aile üyeleri arasında yüksek düzey desteği ve aile sıcaklığını içermektedir. Düşmanca-rekabetçi birlikte ebeveynlik, ebeveynler arası rekabetçi davranışları ve sözlü tartışmaları içermenin yanı sıra ebeveynlerin çocuk merkezli olduğu fakat birbirlerinin ebeveynlik becerilerini baltaladığı bir boyuttur. Birlikte

ebeveynlik tutarsızlığı ise, ebeveynlerin her birinin çocuğa karşı bireysel yatırım yapma ve sıcaklık gösterme konusunda belirgin farklılıklara sahip olmasını ifade etmektedir.

Van Egeren ve Hawkins (2004) ise klinik uygulamada yararlı olabilecek birlikte ebeveynlik özelliklerini netleştirmek için dört nitel birlikte ebeveynlik boyutu önermektedir: (a) Birlikte ebeveynlik dayanışması (coparenting solidarity), (b) birlikte ebeveynlik desteği (coparenting support), (c) birlikte ebeveynliğin küçümsenmesi (undermining coparenting) ve (d) ortak ebeveynlik (shared parenting). İlk olarak birlikte ebeveynlik dayanışması boyutu, birlikte ebeveynliğin duygusal yönünü temsil etmenin yanı sıra çocuk yetiştirme sorumluluklarını üstlenen yetişkinlerin ebeveyn olarak birlikte büyümeleri ve ortak yönetici alt sistem oluşturmaları gibi özelliklere sahiptir. Birlikte ebeveynlik dayanışmasından söz edebilmek için çocuk yetiştirme sürecinde bazı durumların varlığı gerekmektedir. Örneğin; ebeveynlerin çocukla etkileşim halindeyken sıcak ve pozitif duygular içerisinde olmaları, ebeveynlerin ebeveyn olduktan sonra birbirlerine daha çok yakınlaşmaları, birlikte büyüdüklerini ifade etmeleri, ebeveynlerin aynı çocuk yetiştirme değerlerine sahip olduklarını dile getirmeleri, birlik duygusuyla hareket etmeleri gibi özellikler birlikte ebeveynlik dayanışmasının ipuçları olarak değerlendirilebilir. İkinci olarak, birlikte ebeveynlik desteği boyutunda, bir ebeveynin diğer ebeveynin ebeveynlik çabalarını destekleyici ve geliştirici davranışlar sergilemesi ve eşlerine ebeveynlik çabalarında desteklendiğine dair algılara sahip olmaları gibi konular ele alınmaktadır. Bununla birlikte, birlikte ebeveynlik desteğinin çaba gerektirdiği, diğer ebeveyn çocukla etkileşimdeyken veya çocuk ile konularda diğer ebeveyn kararlar verirken müdahale etmeden pasif olarak kalmanın birlikte ebeveynlik desteğinden uzak davranışlar olduğuna dikkat çekilmektedir. Üçüncü olarak, birlikte ebeveynliğin küçümsenmesi boyutu, diğer ebeveynin ebeveynlik davranışlarını engelleme, müdahalede bulunma, diğer ebeveynin çocuk ile ilgili kararlarını eleştirme veya bu kararlara karşı saygısızca tutumlar sergileme, açık veya örtük düşmanca eylemlerde bulunma gibi davranışları içermektedir. Boyutlar arasında en geniş kapsama sahip olan ortak ebeveynlik boyutu ise iş bölümü kavramının önemini ortaya koymak için farklı bir boyut olarak ele alınmıştır. Çocuklarla ilgili işlerde iş bölümünün yanı sıra hangi ebeveynin veya kimin sınır koymada ne kadar sorumluluk alacağı ve her bir ebeveynin sorumlulukların paylaşılmasında adalet duygusuyla nasıl hareket edeceği ortak ebeveynliğin önemli özelliklerindedir.

Özetle, kuramsal çerçeveden bakıldığında birlikte ebeveynliğin çocuğun bütün gelişim dönemlerinde çocuk ile ilgili tüm konularda gerekli sorumlulukları üstlenen en az iki yetişkinin bu süreci nasıl devam ettirdiklerini, bu süreçte birlikte nasıl hareket ettiklerini ve birbirlerine karşı olan davranışlarını konu edinen bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Birlikte ebeveynliği tam olarak anlayabilmek için bu kavramın yapı taşlarını bilmek önemli görünmektedir: Birlikte ebeveyn olarak kimlere dendiği, birlikte ebeveynliğin ne zaman başladığı, hangi bağlamlarda birlikte ebeveynlikten söz edilebileceği gibi. Çocuk yetiştirme süreçlerinde çocuk ile ilgili tüm konularda sorumlulukları paylaşan en az iki yetişkin birlikte ebeveyn olarak ifade edilmektedir. Burada önemli nokta, sadece evlilik ilişkisi içerisindeki anne ve babaların birlikte ebeveynler olmadığını bilmektedir. Hiç evlenmemiş çiftler, homoseksüel çiftler, anne-büyükanne ikilileri de birlikte ebeveyn olarak tanımlanabilmektedir. Birlikte ebeveynliğin ilk çocuk doğduktan sonra başladığına dair görüşün aksine çocuk doğmadan önce birlikte ebeveynliğin temellerinin atıldığı bir diğer öne çıkan bilgidir. Birlikte ebeveynlik en az üçlü etkileşimleri kapsasa da birlikte ebeveynlerin sadece çocuğun bulunduğu ortamdaki etkileşimlerini içermeyip bir ebeveyn olmadan diğer ebeveynin çocukla o ortamda olmayan ebeveyn hakkındaki konuşmaları ile davranışlarının yer aldığı bir bağlamda da birlikte ebeveynlikten söz edilebilmektedir.

Birlikte ebeveynlik, aile sisteminde ebeveynlik, evlilik ilişkisi gibi alt sistemlerle bağlantılı olsa da farklı bir alt sisteme sahip olduğu ve bu görüşün temellerini de Salvador Munichin tarafından ortaya atılan yapısal aile kuramının oluşturduğu ifade edilmektedir. Yapısal aile kuramının alanyazına girmesi ve toplumsal değişimlerle (toplumda kadın ve erkeklerin sorumluluklarına dair beklentilerin değişmesi, babanın da çocuk bakımında birincil bakıcı konumuna gelmesi vb.) birlikte ebeveynlik çalışmaları önemli hale gelmiş ve özellikle de milenyum sonrasında bu konu ile ilgili ampirik araştırmalarda önemli bir artış gözlenmiştir.

Birlikte ebeveynlik ilişkisi çok boyutlu bir yapıda kavramsallaştırılmış olup; farklı araştırmacılar farklı boyutlar ortaya atmışlardır. Örneğin, Margolin vd. (2001), birlikte ebeveynliği çatışma, iş birliği ve üçgenleşme olmak üzere üç boyutta tartışmışlardır. Feinberg (2003) tarafından ortaya atılan ekolojik modelde birlikte ebeveynlik ilişkisi ise dört boyutta ele alınmıştır: çocuk yetiştirme konularında anlaşma/anlaşmazlık, çocuk ile ilgili konularda iş bölümü, ebeveyn rolünü destekleme-küçümseme ve aile etkileşimlerinin ortak yönetimi. McHale (1995), ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşim örüntülerinden yola

çıkarak üç birlikte ebeveynlik yapısı ortaya koymuştur: uyumlu birlikte ebeveynlik, düşmanca-rekabetçi birlikte ebeveynlik ve birlikte ebeveynlik tutarsızlığı. Van Egeren ve Hawkins (2004) ise klinik uygulamada yararlı olabilecek birlikte ebeveynlik özelliklerini netleştirmek için dördü bir nitel birlikte ebeveynlik yapısı (birlikte ebeveynlik dayanışması, birlikte ebeveynlik desteği, birlikte ebeveynliğin küçümsenmesi ve ortak ebeveynlik) önermişlerdir.

1.4.4. Birlikte Ebeveynlik: Ampirik Araştırma Sonuçları

Birlikte ebeveynlik ile ilgili kuramsal açıklamalar ampirik araştırmalar ile desteklenmekte olup Batı alanyazınında bu araştırmalar 2000’li yıllarda artışa geçmiş ve dikkat çekmeye başlamıştır.

Birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalar incelendiğinde, araştırmaların genellikle ebeveynliğe geçiş sürecinden başlayarak okulöncesi çocuğa sahip ailelerle yürütüldüğü görülmektedir. Örneğin, Schoppe-Sullivan ve Mangelsdorf (2013) ebeveynliğe geçiş sürecindeki çiftlerle yaptıkları çalışmada ebeveynlerin özellikleri ile birlikte ebeveynlik davranışları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yüksek kalite evlilik etkileşimine sahip çiftler daha yüksek destekleyici birlikte ebeveynlik davranışları sergilerken; daha düşük kalitede evlilik etkileşimi sürdüren çiftlerde ise anneler babaların rolleri hakkında daha ilerici (progressive) inançlara sahip olduğunda çiftler daha çok destekleyici birlikte ebeveynlik davranışları sergilemişlerdir. Düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olduğunda ve babalar daha yüksek negatif duygusallık sergilediğinde ise çiftlerde daha çok baltalayıcı birlikte ebeveynlik davranışları gözlenmiştir. Holland ve McElwain (2013) ise anneler babalar ve 33 aylık çocukları ile yürüttükleri çalışmalarında, evlilik ilişkisi kalitesinin olumlu birlikte ebeveynlik aracılığıyla (mediator) daha yüksek anne-oğul, baba-oğul ve baba-kız ilişkisiyle bağlantılı olduğunu belirlemişlerdir. Cabrera vd. (2012) ise birlikte ebeveynlik (çatışma, iletişim ve ortak karar alma) ile okul öncesi çocukların okula hazır olma durumları (matematik, okuryazarlık ve sosyal beceriler) arasındaki uzun vadeli bağlantıları incelemişlerdir. Toplam 5650 çocuk ve biyolojik anne/babalarıyla (evli olan ve evli olmayan çiftler) yürütülen çalışmada, birlikte ebeveynlik çatışması ile çocukların akademik ve sosyal becerileri arasında negatif bir bağlantı tespit edilirken; ortak karar alma ile çocukların akademik ve sosyal becerileri arasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Kolak ve Volling (2013) ise araştırmalarında ilk çocukların kardeşleri doğduktan sonraki uyum süreçlerinde bireysel (negatif tepkisellik) ve çevresel (birlikte ebeveynlik) özelliklerin

etkisini incelemişlerdir. Araştırmada, 241 aile ile (anne-baba-ilk çocuk) annenin hamileliğinin son üç ayından başlayarak beş farklı zamanda veri toplanmıştır. Çocukların dışsallaştırma problemleri doğum öncesinde ve sonrasında artışa geçmiş olup; içselleştirme problemleri genel olarak artışa geçmemiştir. Negatif tepkiselliği yüksek olan çocukların baltalayıcı birlikte ebeveynlik davranışlarına daha duyarlı oldukları ve kardeşliğe uyum sürecinde daha çok içselleştirme problemleri gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca, baltalayıcı birlikte ebeveynlik davranışlarının yüksek, destekleyici birlikte ebeveynlik davranışlarının ise düşük düzeyde olması negatif tepkiselliği yüksek olan çocuklarda dışsallaştırma problemleriyle ilişkili bulunmuştur. Umemura vd. (2015) ise çalışmalarında çocuk 2 yaşındayken ebeveynlerinin birlikte ebeveynlik davranışlarının çocuk 7 yaşına geldiğindeki dikkat eksikliği/ hiperaktivite bozukluğu, karşıt gelme bozukluğu, duygudurum bozukluğu ve somatik şikayetler gibi problemleri yordayıp yordamadığını incelemişlerdir. Analizlerde, rekabete dayalı birlikte ebeveynlik ilişkisinin çocuklarda dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile karşıt gelme bozukluğunu yordadığı belirlenmiştir. Cinsiyet farklılıklarına bakıldığında rekabete dayalı birlikte ebeveynlik ilişkisi, erkek çocuklarında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğunu; öğretmen değerlendirmelerine dayalı olarak da (anne değerlendirmelerinde değil) kız çocuklarındaki somatik şikayetleri yordamıştır.

Bu çalışmalara ek olarak, Solmeyer ve Feinberg (2011) çalışmalarında ebeveynliğin erken evrelerinde anne ve babaların depresif belirtilerini, ebeveynlik stresini, ebeveynlik yeterliliğini şekillendirmede ebeveynin cinsiyetinin, bebeğin mizacının ve birlikte ebeveynlik dinamiklerinin rollerine odaklanmışlardır. Baltalayıcı birlikte ebeveynlik çiftlerde daha fazla depresif belirtiler, ebeveynlik stresi ve düşük düzey ebeveynlik yeterliliğiyle ilişkili bulunmuştur. Birlikte ebeveynlik desteğinin ise daha az stres ve daha olumlu bir ebeveynlik yeterliliği duygusuyla bağlantılı olduğu anlaşılmıştır. İki risk faktörü (düşük birlikte ebeveynlik desteği ve olumsuz bebek mizacı) birleştiğinde ise ebeveynlerde en yüksek depresif belirtiler gözlenmiştir. Özetle, genellikle ebeveynliğe geçiş sürecinden başlayarak okulöncesi çocuklara sahip ailelerle yapılan birlikte ebeveynlik araştırmalarında elde edilen bulgular incelendiğinde; birlikte ebeveynlik ilişkisinin nasıl yürütüldüğünün çocuğun uyum süreci (akademik ve sosyal beceriler, yeni bir kardeşe uyum süreci, içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri) üzerinde önemli etkilere sahip olduğu; birlikte ebeveynlik ilişkisinin niteliğinin ebeveynlerde depresif belirtiler, ebeveynlik stresi ve ebeveynlik yetkinliği ile bağlantılı bulunduğu; birlikte ebeveynliğin evlilik ilişki kalitesi ve

ebeveyn-çocuk ilişki kalitesi arasında aracı bir mekanizma (mediatory mechanism) olarak rol oynadığı söylenebilir.

Alanyazında sınırlı sayıda olmakla birlikte ergenlik dönemindeki çocuklara sahip ailelerin birlikte ebeveynlik süreçlerinin ele alındığı nicel araştırmalara da rastlanmaktadır. Örneğin, Feinberg vd. (2007), iki ebeveynli ve ergen çocuklu ailelerle yürüttükleri üç yıllık boylamsal çalışmalarında, birlikte ebeveynlik çatışmasının ebeveynlik ve çocuk uyumu üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmada, Feinberg vd. (2007) birlikte ebeveynliğin üç yıllık süre içerisinde olumsuz ebeveynliği ve ergenlerde anti-sosyal davranışları yordadığını tespit etmişlerdir. Sznitman vd. (2019) ise yürüttükleri çalışmada birlikte ebeveynliğin, ebeveynlik stilleri aracılığıyla ergen kimlik oluşumuna etkisini test etmişlerdir. Araştırmalarında, birlikte ebeveynlikteki iş birliğinin, ergenin bağımsızlığını destekleyici ebeveynlik aracılığıyla ergenlerde daha uyumlu bir kimlik oluşumuna etki ettiğini belirlemişlerdir. Öte yandan araştırmada, üçgenleşmenin (triangulation), bağımlı ebeveynlik ile birlikte ergenlerde uyumsuz kimlik oluşumuna neden olduğu tespit edilmiştir. Riina ve McHale (2014) ise aile sistem perspektifinden yola çıkarak çalışmalarında, birlikte ebeveynliğin iki boyutunu (ebeveynlerin ergen çocuklarıyla ortak karar alma ve aktivitelerde ortak katılım sağlama) değerlendirmişler ve bu birlikte ebeveynlik boyutları ile ergenlerin riskli davranışları ve depresyon belirtileri arasındaki çift yönlü ilişkiyi 6 yıllık süreçte 4 farklı zamanda incelemişlerdir. Daha az ortak karar alma ergenlerde riskli davranışları yordamış ve özellikle erkek çocuklarında ortak karar almanın yüksek risk davranışlarına karşı koruyucu bir role sahip olduğu belirlenmiştir. Bonds ve Gondoli (2007) ise anneler ve erken ergenlik dönemindeki çocukları ile üç farklı zamanda yapılan ölçümler aracılığıyla evlilik uyumu ile anne sıcaklığı arasındaki ilişkide birlikte ebeveynlik desteğinin aracı rolünü araştırmışlardır. Ampirik bulgular, yüksek düzey evlilik uyumunun birlikte ebeveynlik desteğini arttırdığını, bunun sonucunda ise anne sıcaklığının arttığını göstermiştir.

Birlikte ebeveynlik ve çocuk uyumu arasındaki ilişkiyi anlayabilmek için 10.824 ailenin içinde olduğu 59 çalışmanın bir araya getirildiği bir meta-analiz çalışmasında (Teubert ve Pinquart, 2010) ise ebeveynlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde birlikte hareket etme biçimlerinin çocukların psikolojik uyumlarıyla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Özetle, tüm bu araştırma bulguları, birlikte ebeveynliğin sadece ebeveynliğe

geçiş, bebeklik ve çocukluk yıllarında değil; ergenlik döneminde çocukları bulunan aileler içinde önemini halen koruduğunu göstermektedir.

Birlikte ebeveynlik alanyazınında daha çok nicel araştırma yöntemlerine dayalı çalışmaların yapıldığı görülmekle birlikte, sınırlı sayıda da olsa nitel araştırma sonuçlarına da rastlanmaktadır. Örneğin, Sheedy ve Gambrel (2019) çalışmalarında çiftlerin ebeveynliğe geçiş sürecinde birlikte ebeveynlik ilişkisini nasıl yürüttüklerini anlayabilmek için fenomenolojik yaklaşıma dayalı nitel bir araştırma yürütmüşlerdir. Araştırmada, kadın katılımcılar, eşleri yeterince yanlarında olduklarında, eşleri tarafından duygusal ve sözlü olarak onaylandıklarında, bebek bakımına ara verip kişisel bakımları için teşvik edildiklerinde birlikte ebeveynlik ilişkisi içerisindeyken kendilerini daha desteklenmiş hissettiklerini ifade etmişlerdir. Erkek katılımcılar ise, ebeveynlik görevlerini daha etkin bir şekilde kullanmaları için eşlerinden destek alıp, ebeveynlik görevlerinde kendilerini daha yeterli algıladıklarında, birlikte ebeveynlik ilişkisi içerisinde kendilerini daha desteklenmiş hissettiklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca, Sheedy ve Gambrel (2019) çalışmalarında, doğum öncesinde çocuk yetiştirme değerlerine ilişkin ve çocuk ile ilgili konularda iş bölümü hakkında konuşmalar yapan çiftlerin ebeveynliğe geçişte daha az sorun yaşayarak ilerlediklerini tespit etmişlerdir. Xiao ve Loke (2021) tarafından Çin’de yürütülen nitel bir çalışmada, genç ebeveynlerin ve büyükannelerin kuşaklararası birlikte ebeveynlik ilişkileri ile doğum sonrası yeni annelerin ve bebeklerinin bakımı konusunda sorumlulukları nasıl paylaştıkları incelenmiştir. Elde edilen bulgular, doğum sonrası bakım sürecinde kuşaklararası birlikte ebeveynlik ilişkisinin aileler için önemli olduğunu göstermiştir. Doğum sonrasında iş bölümündeki dengesizlikler, bebek bakımı konusunda kuşaklararası anlaşmazlıklar ve çatışmalar, kuşaklararası iletişimin kesintiye uğramasının ailelerde uyumsuzluklara yol açabileceği ve doğum sonrası dönemde ailelerin tüm üyelerinin psikolojik iyi oluşlarını etkileyebileceği görülmektedir. Doğum sonrası süreçte iş bölümü, sorumlulukların ve beklentilerin paylaşımı konularında tüm üyeler arasında saygı ve güvene dayalı bir iletişim kurulmasının birlikte ebeveynlik ilişkisinde kuşaklararası anlaşmazlıkları ve çatışmaları azaltmaya ve çocuk yetiştirme sürecinde iş birliği içerisinde uyumlu bir aile ortamının oluşmasına katkıda bulunacağı çalışma bulgularında ifade edilmektedir. Başka bir nitel çalışmada (Tan, Domoff, Pesch, Lumeng ve Miller, 2020), çocukların beslenme sürecinde anne ve babaların birlikte ebeveynlik ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada çiftlerin beslenme konusundaki iş bölümü süreçlerinin kalıplaşmış cinsiyet rolleriyle uyumlu olduğu görülmüş olup çiftler çocukların beslenmesinde annelerin öne

çıkıldığını belirtmişlerdir. Çocukların yedikleri yiyecekleri kısıtlama, sağlıklı ve sağlıksız gıdalar konularında anne ve babaların düşüncelerindeki farklılıkların çiftler arasında birlikte ebeveynlik anlaşmazlıklarını doğuran başlıca konular olduğunu ortaya koymuşlardır.

Uluslararası alanyazında, özellikle de 2000’li yılların başlarından itibaren birçok araştırmada birlikte ebeveynlik ilişkisinin önemi vurgulanmakla birlikte Türkiye’de bu konu özelinde gerçekleştirilen çalışmaların çok yeni tarihli olduğu göze çarpmaktadır (örn., Salman-Engin vd., 2018; Salman-Engin vd., 2019; Özdemir vd., 2020). Salman-Engin vd. (2019), anne ve babaların 3 aylık bebekleriyle etkileşimlerini değerlendirdikleri çalışmalarında, birlikte ebeveynlik boyutlarının (gözlemlenen ve algılanan birlikte ebeveynlik) romantik bağlanma (bağlanma kaygısı ve kaçınması) ile ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, ebeveynlerin bağlanma kaçınması ve bağlanma kaygı düzeyleri yükseldikçe anne-baba-çocuk üçlü etkileşimleri sırasında anne ve babaların daha az iş birliği sergiledikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca, bağlanma kaçınması düzeyi yüksek ebeveynlerin diğer ebeveynlerin iş birliğini daha düşük düzeyde algıladıkları belirlenmiştir. Birlikte ebeveynlik çalışmaları incelendiğinde genelde anne ve babalarla çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Fakat birlikte ebeveynler sadece anne ve babalar değil anne-büyükanne ikilileri de birlikte ebeveynler olarak rol alabilmektedir. Örneğin, Salman-Engin vd. (2018) çalışmalarında, kök aile bireylerinin Türk kültüründe oynadığı rolü dikkate alarak 3 aylık bebekleri olan ailelerin üçlü etkileşimleri sırasında (anne-baba-çocuk veya anne-büyükanne-çocuk) birlikte ebeveynlik davranışlarını incelemişlerdir. Anne-baba-çocuk ve anne-büyükanne-çocuk üçlü etkileşimleri karşılaştırıldığında anneler, babaların içinde olduğu etkileşim sırasında daha aktif olurken, büyük annenin olduğu etkileşim esnasında daha pasif durumda oldukları; babaların ise anne-baba-çocuk etkileşiminde annelere göre daha pasif davrandıkları tespit edilmiştir. Büyükannelerin ise üçlü etkileşim sırasında anne ve babalara göre daha flört edici ve dikkat dağıtıcı davrandıkları gözlemlenmiştir.

Bu çalışmalara ek olarak, Özdemir vd. (2020) Türkiye’de evli ve 0-18 yaş arası çocuğu bulunan, kırsal ve kentte yaşayan, farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip çiftlerde deneyimlenen birlikte ebeveynlik ilişkilerinin doğasını anlayabilmek için fenomenolojik yaklaşıma dayalı nitel bir araştırma yürütmüşlerdir. Kent bağlamında, babaların çocuk yetiştirme süreçlerinin içerisine daha çok girerek annelerle iş birliği içerisinde hareket ettikleri öğrenilirken; kırsal kesimlerde ise çocuk yetiştirme süreçlerinin ağırlıklı bir biçimde anneler tarafından yürütüldüğü belirlenmiştir. Kentlerde çalışmaya katılan çiftlerde

çocuk yetiştirme süreçlerinde birlikte ebeveynlik anlaşması daha çok ön plana çıkarken; kırsal kesimlerde yaşayan çiftlerde ise annenin oluşturduğu babanın onayladığı bir birlikte ebeveynlik anlaşmasının söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Kır ve kentlerde birlikte ebeveynlik ilişkilerini yürüten çiftlerin bu süreçte yaşadıkları anlaşmazlıklara bakıldığında kentteki çiftler farklı konularda (disiplin, beslenme, ebeveynliğe müdahale vs.) anlaşmazlıklarını dile getirirken kırdaki çiftler anlaşmazlık yaşamadıklarını daha çok dile getirmişlerdir. Ayrıca, Özdemir vd. (2020) birlikte ebeveynlik davranışlarının ebeveynlik, evlilik ilişkisi ve çocuklar üzerindeki etkilerini de incelemişlerdir. Birlikte ebeveynlik ilişkisi içerisinde çiftlerin yaşadıkları durumların bireysel ebeveynlik davranışlarına nasıl yansıdığı incelendiğinde, kır ve kentte yaşayan çiftler genellikle çocuklarına karşı davranışlarının etkilenmediğini ve kırdaki çiftlerin bu söylemi daha çok dile getirdiği görülmüştür. Çiftlerin birlikte ebeveynlik davranışlarının evlilik ilişkilerine yansımalarına bakıldığında ise, kentlerde çiftler iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisinin evliliklerine olumlu bir şekilde yansıdığını daha çok dile getirdikleri görülmüştür. Ancak kırdaki çiftler ise olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin evlilik ilişkilerine yansımadağını daha çok ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, kentte hayatlarını sürdüren çiftler olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimleri yaşadıklarında bu durumun evliliklerini de olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Son olarak, birlikte ebeveynlik davranışlarının çocuklara nasıl yansıdığına ilişkin çiftlerin görüşlerine bakıldığında; kır ve kentlerde benzer söylemler dile getirildiği görülmüştür. Örneğin, kentte ve kırdaki yaşayan çiftler olumsuz birlikte ebeveynlik davranışlarının çocuklarda duygu durum sorunlarını (üzüntü, korku, öfke, gerginlik, suçluluk) ve aile sistemine ilişkin sorunları (üçgenleşme, koalisyon, geri çekilme gibi) ortaya çıkardığını dile getirmişlerdir.

Özetle, uluslararası alanyazında birlikte ebeveynlik ilişkisinin aile sisteminin önemli bir parçası olduğu görüşünün yanı sıra birlikte ebeveynlik davranışlarının ebeveynlik, evlilik ilişkisi ve çocuk uyumu üzerinde etkileri olduğunu ortaya koyan birçok ampirik araştırma mevcut iken Türkiye’de birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalara son yıllarda rastlanmakta olup henüz çok sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Türkiye’de yapılan çalışmalarda, çiftlerin bağlanma stillerinin birlikte ebeveynlik ilişkilerini etkilediği; Türk kültüründe kök aile bireylerinin önemi göz önünde bulundurularak yapılan çalışmada anne-baba-çocuk ile anne-büyükanne-çocuk üçlü etkileşimleri arasında farklar bulunduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye genelinde kır ve kent bağlamlarında yürütülen geniş kapsamlı bir TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) SOBAG (Sosyal ve Beşerî Bilimler

Araştırma Destek Grubu) projesinde ise anne ve babaların birlikte ebeveynlik sürecinde neler deneyimledikleri fenomenolojik yaklaşımla ortaya konmuştur.

1.5. Boşanma Sonrası Velayet Düzenlemeleri

Boşanmayı deneyimleyen aileler için boşanma, içinde birçok değişimi barındıran zorlu bir süreç olabilmektedir. Boşanmayı deneyimleyen çiftler çocuk sahibi ise bu süreç daha karmaşık bir hale gelebilmektedir. Çünkü çiftler evlilik ilişkilerine bir son verseler de çocuk veya çocuklarının anne ve babası olarak ilişkilerini devam ettirmeleri gerekir ve bu noktada anne-babaların çocuk ile ilişkilerini nasıl devam ettirecekleri, boşanma sürecindeki velayet düzenlemelerini önemli hale getirmektedir. Emery (2012), boşanma sonrası anne ve babaların çocuk ile ilgili karar verme sürecinde önem vermeleri gereken iki konu olduğunu ifade etmektedir. Birincisi çocuk yetiştirme ile ilgili kararları nasıl verecekleri; ikincisi ise çocuk ile zaman geçirme planlamasını nasıl yapacaklarıdır.

Velayet düzenlemeleri bakımından izlenen politikalarda dünyada ülkeler arasında farklılıklar gözlenmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletten eyalete değişiklik görülse de velayet düzenlemesinde hukuki olarak iki temel terim ön plana çıkmaktadır: Fiziki velayet (physical custody) ve yasal velayet (legal custody). Fiziki velayet, çocuğun nerede yaşayacağı ve hangi planlamaya uyacağını kapsarken; yasal velayet, ebeveynlerin çocuk ile ilgili kararları ayrı mı yoksa ortak mı vereceklerini ifade etmektedir (Emery, Rowen ve Dinescu, 2014). Ebeveynlerin çocuk ile ilgili kararları nasıl vereceklerine dair yasal velayet ikiye ayrılmaktadır. Tek başına yasal velayette (sole legal custody) ebeveynlerden biri çocuk ile ilgili kararlarda tek başına otorite sahibi olurken; ortak yasal velayette (joint legal custody) ise çocuk ile ilgili konuları içeren kararlarda ebeveynler ortak karar vermek zorundadır (Emery, 2012). Eyalet yasaları ebeveynlerin ortak karar verme süreçlerini genellikle eğitim, dini yetiştirme tarzı ve tıbbi bakım olmak üzere üç önemli konu ile sınırlamanın yanı sıra çocuğun yüksek yararını gözeterek ebeveynler arası uyuşmazlıklar yaratabilecek çocuk ile ilgili farklı konuları da kapsayabilmektedir (Emery vd., 2014). Ayrıca eyalet yasalarına göre ortak fiziki velayet mümkün olsa da bu velayet şekline başvuran aile sayısı sınırlı düzeydedir (Kelly, 2007; Emery, 2012). Ortak fiziki velayette çocukların her iki ebeveynle de daha çok zaman geçirmesi amaçlanmaktadır. Bu kavram tam olarak çocuğun her iki ebeveynle de yarı yarıya vakit geçirmesi anlamına gelmemesinin yanı sıra genellikle çocuğun bir ebeveynle %33 ila %50 arasında vakit geçirip kalan zamanda da diğer ebeveynle vakit geçirebileceğini ifade etmektedir (Kelly, 2007).

Evliliklerin boşanmayla sonlanmasının ardından birçok ülkede ortak velayet uygulamaları mevcuttur. Bu ülkelerin bazılarında evlilik birliği içerisindeki gibi ebeveynler boşanma sonrasında da hiçbir talepte bulunmadan aynı şekilde velayeti birlikte kullanırken; bazı ülkelerde boşanma sürecinde ebeveynlerin ortak velayet için talepte bulunmaları gerekmektedir (İnce, 2018). Boşanma olgusunda evlilik birliği sonlansa da çiftlerin anne ve baba olarak yükümlülüklerinin devam ettiği ve velayeti birlikte kullanmalarının çocuğun yüksek yararına olacağı düşüncesinden yola çıkarak boşanma sonrası ortak velayeti uygulayan ülkelere Almanya, Avusturya, Belçika, İngiltere, Fransa, Rusya, İspanya, Norveç, Portekiz, İtalya ve İsviçre örnek verilebilir (İnce, 2018).

Türkiye özelinde velayet düzenlemeleri incelendiğinde ise ilk olarak velayet ile ilgili Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) yer alan bazı maddeler öne çıkmaktadır. TMK'nin 336. maddesine göre evlilik devam ettiği sürece anne ve baba velayeti birlikte kullanır; boşanmada ise çocuk fiziki olarak kime bırakıldıysa çocuğun velayeti de o tarafa aittir. TMK'nin 182. maddesine göre ise, velayet sahibi olmayan eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk konularındaki yüksek yararı esas alınır. Ayrıca velayete sahip olmayan eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Türkiye'de boşanma sonrası çocuğun velayeti anne veya babadan birine ait olup velayetin ebeveynler tarafından ortak kullanımına ilişkin açık bir düzenleme mevcut değildir (İnce, 2018). Yargıtay'ın ortak velayetin Türk hukukuna uygun olmayıp Türk kamu düzenine aykırı olduğuna dair yerleşmiş kararları mevcuttur (Apaydın, 2018). Tek başına velayet anlayışına göre, çocuk fiziki olarak mahkeme tarafından kime bırakıldıysa yani fiziksel mekân merkezli çocuğu alıkoyma hakkına hangi taraf sahip ise velayet ona aittir (Birinci Uzun, 2016).

Yargıtay'ın 2017 yılında Türkiye Cumhuriyeti adına verdiği karara göre, mahkemelerin ortak velayete ilişkin kararlarının tanınabileceği ve uygulanabileceği (İnce, 2018), ortak velayetin Türk toplumunun yapısına ve kamu düzenine açıkça aykırı olmadığı ifade edilmiş olup bu karardan sonra Türkiye'de mahkemeler tarafından ebeveynlerin velayeti ortak kullanabileceğine dair kararlar çıkmaya başlamıştır (Apaydın, 2018). Açık bir yasal düzenlemenin bulunmamasından dolayı mahkemeler tarafından tek başına velayet ve genelde de velayetin annede kalması yönünde verilen kararlar yaygındır. Fakat velayetin amacının çocuğun yüksek yararı olduğu düşüncesinden yola çıkarak ebeveynlerin boşanma sonrası velayeti ortak kullanmalarının çocuğun yararına olduğu durumlarda ortak velayet

kararlarının ailelerden esirgenmemesi gerektiği ve hakimlere boşanma sonrası ortak velayeti hükmetme yetkilerinin açıkça tanınması gerektiği ifade edilmektedir (Kurt, 2018). Ayrıca velayetin anne ve baba için değil çocuk için olduğu, iç hukukumuzun bir parçası olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye göre çocukları ilgilendiren tüm konularda çocuğun üstün yararının esas alınması gerektiği, çocuğun boşanma sonrasında uyum gösterip sağlıklı bir şekilde gelişimini sürdürebileceği velayet ve kişisel ilişki düzenlemelerine ihtiyaç olduğu ve TMK'nin ilgili maddelerinde gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Birinci Uzun, 2016). Bu düzenlemelerin ise uzman görüşüne (psikologlar, pedagoglar, sosyal hizmet uzmanları) başvurularak yapılması gerektiği dile getirilmektedir (Birinci Uzun, 2016).

Boşanma sonrasında velayet düzenlemeleri çocuklar ve ebeveynler açısından da çok önemli bir konu haline gelmektedir. Velayet düzenlemelerinin boşanmayı deneyimleyen aileler üzerinde ne gibi etkileri olduğuna dair ampirik bulgular mevcuttur. Tek başına velayete ve ortak velayete sahip ailelerde boşanma sonrası çocuk uyumlarını karşılaştırmak açısından 19 çalışmayı içinde barındıran bir meta-analiz çalışmasında (Baude, Pearson ve Drapeau, 2016), ortak velayete sahip ailelerdeki çocukların tek başına velayete sahip ailelerdeki çocuklara göre daha iyi uyum (davranışsal uyum ve sosyal uyum) gösterdikleri saptanmıştır. Sonuçlar, velayet düzenlemeleri ile çocukların uyumu arasındaki ilişkinin gücünün çocukların her bir ebeveyni ile geçirdiği zaman ile orantılı olarak önemli ölçüde değiştiğini ortaya koymuştur. Çocukların uyumu konusunda olumlu sonuçlar sadece çocuklar her iki ebeveyni ile de yaklaşık aynı sürelerde zaman geçirdiğinde ortaya çıkmıştır. Bir başka meta-analiz çalışmasında (Bauserman, 2012) ise, boşanma sonrası tek başına velayet ve ortak velayette ebeveynlerin memnuniyeti, uyumu ve çatışma durumlarını inceleyen toplam 50 araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Meta-analiz sonucunda; ortak velayetin baba-çocuk ilişkisinde, ebeveynlik stresinde, ebeveyn çatışmalarında, tekrar dava açma ve genel uyum konularında tek başına velayete göre daha olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Velayete tek başına sahip olan anne babalarda velayetten duyulan memnuniyetin en yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Fakat tek başına velayet durumunda velayete sahip olmayan ebeveynlerde böyle bir durum söz konusu değildir.

Özetle, boşanma sonrasında en kritik kararlardan biri çocukların velayet düzenlemesinin nasıl yapılacağıdır. Velayet düzenlemelerinde ise ülkemiz ile diğer ülkeler

arasında farklılıklar mevcuttur. Yurtdışında velayet konusunda fiziki velayet, yasal velayet gibi farklı terimler öne çıkmakta olup boşanma sonrasında ortak velayetin yaygın olduğu görülmektedir. Bazı ülkelerde çiftler birlikte oldukları zamanlar gibi boşanma sonrasında da doğrudan ortak velayete devam ederlerken bazı ülkelerde ortak velayet için çiftlerin birlikte karar vermeleri gereklidir. Ülkemizde ise yasal olarak ayrılık sonrasında çocuğun velayeti taraflardan birine ait olup ebeveynlerin velayete birlikte sahip olmaları gibi bir durum söz konusu değildir. Fakat Yargıtay tarafından 2017 yılında verilen kararda mahkemelerin ortak velayete karar vermeleri durumunda bu kararın tanınabileceği ve uygulanabileceği ifade edilmiştir. Bu karardan sonra Türkiye’de mahkemeler tarafından ortak velayet kararları verilmeye başlansa da yasalarda ortak velayete ilişkin açıkça bir düzenleme mevcut olmadığı için mahkemelerin ağırlıklı olarak tek başına velayete hükmettiği görülmektedir. Yurtdışı araştırmalarında ise tek başına velayete göre ortak velayetin çocuklar ve ebeveynler açısından daha olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu gözlenmektedir.

1.6. Boşanma Sonrası Birlikte Ebeveynlik

1.6.1. Kuramsal Açıklamalar

Müşterek bir çocuğa sahip olan ve evlilikleri sonlandıktan sonra birlikte ebeveynlik ilişkisini devam ettirmek zorunda olan çiftler için boşanma zorlayıcı bir süreçtir (Miller, 2009). Birlikte ebeveynlik ise, boşanma gerçekleştiğinde ebeveynlerin genelde ilişkilerini sürdürmeye devam ettirdikleri tek alandır (Margolin vd., 2001). Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik, iki ebeveynin de çocuklarının eğitimi, sağlığı, sosyal faaliyetleri gibi çocuklarını ilgilendiren konularda birlikte karar verme süreçlerine devam etmeleri olarak tanımlanabilmektedir (Markham, Ganong ve Coleman, 2007). Ayrıca boşanma sonrası birlikte ebeveynlik, eski eşlerin boşanma sonrasında yüz yüze iletişim kurmalarını gerektirmemesinin yanı sıra eski eşleriyle çocuk yetiştirme süreçlerinde belli düzeyde bir iletişime ve çocuklarıyla da belli düzeyde bir etkileşime sahip olmalarını gerektirmektedir (Markham vd., 2007).

Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik, evlilik içerisindeki birlikte ebeveynlik ilişkisi ile aynı olsa da aralarında ailelerde karışıklığa neden olabilecek önemli bir fark mevcuttur: Boşanmanın getirdiği aile sınırlarındaki değişimler ile bu değişimlerin aile üyelerinde yarattığı kimin içerde kimin dışarıda kalacağına dair kaygıların artması (Pruett ve Donsky, 2011). Bu temel farklılığın yanı sıra ailelerin yaşamında boşanmanın getirdiği değişimler,

boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ile evli çiftlerin sürdürdüğü birlikte ebeveynlik arasında farklılıklara neden olabilmektedir. Belli başlı farklılıklar şu şekilde özetlenebilir (McBroom, 2011): (i) Ebeveynlerin birbirinden çok uzakta yaşayabilecekleri yaşam düzenlemeleri, (ii) iki ayrı yerde yaşamının oluşturabileceği düşük yaşam standardı, (iii) ebeveynler arasındaki çatışmaların miktarı, (iv) iki farklı yerde ebeveynlik yapmanın çocuklar için verilen kararlarda iletişim kurmakta oluşturabileceği zorluklar, (v) taraflar arasında bazı durumlarda sadece çocuk aracılığıyla iletişim kurulması, (vi) boşanma sonrası daha ekonomik bir eve taşınma, daha uzun saatler çalışma ve çocuğa maddi destek konusunda eski eşle tartışmalar yaşamak gibi finansal mücadeleler ve (vii) boşanma sürecindeki çocukların velayetine ilişkin kararlar. Tüm bu değişimler, yani ebeveynlerin fiziksel ve duygusal olarak ayrılmasının getirdiği değişimler, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisini, evli olarak sürdürdükleri birlikte ebeveynlik ilişkisinden farklılaştırır ve zorlaştırır.

Boşanma sonrasında artık aynı evde yaşayan çekirdek bir aile olmamanın getirdiği durum, aile sınırlarının parçalanmasına; bu parçalanma aile içindeki iletişimin ve sınırların belirsiz hale gelmesine neden olmaktadır (Pruett ve Donsky, 2011). Aile sınırlarındaki belirsizlikler ise birlikte ebeveynlik çatışmasını beraberinde getirebilmektedir (Madden-Derdich, Leonard ve Christopher, 1999). Ayrıca, bir arada yaşarken genellikle ebeveynler arasında süren iletişim, ayrılık ile birlikte ağırlıklı olarak çocuklar aracılığıyla devam eder; bu durum ise ebeveynler arasındaki ve ebeveynler ile çocuklar arasındaki iletişimi zorlaştırır (Pruett ve Donsky, 2011). Müşterek bir çocuğa sahip olmayan çiftler boşandıktan sonra birbirleriyle iletişimi devam ettirmek zorunda değildir. Fakat müşterek bir çocuğa sahip olan anne ve babaların evliliklerini sonlandırdıktan sonra da çocuklarını yetiştirme sürecinde birbirleriyle iletişimde kalmaları gerekmektedir (Miller, 2009). Boşanma gerçekleştikten sonraki süreçte çiftlerin boşanma olgusu, anne-babalık süreçleri, birbirleriyle iletişimi devam ettirme gibi konularda çaba sarf etmeleri gerekmektedir (Miller, 2009). Çocuklarıyla ilgili konularda sorumlulukları paylaşan ve evliliklerini sonlandıran anne babaların boşanma sonrasında da çocuk yetiştirme sürecinde birlikte hareket etmeleri gerekmektedir (Ganong, Coleman, Feistman, Jamison ve Markham, 2012). Çünkü boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi çocukların uyum süreçlerini yordamada önemli bir rol üstlenebilmektedir (Lamela, Figueiredo, Bastos ve Feinberg, 2016). Ayrıca, Amato, Kane ve James (2011), iyi boşanmayı (good divorce) ebeveynler arasındaki iş birliği ilişkileri bağlamında çocukların her iki ebeveynle de yakın bağlarını koruduğu şekilde tanımlamaktadırlar.

Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik konusunda alanyazın incelendiğinde, boşanma sonrası ebeveynlikle ilgili farklı araştırmacılar (örn. Lamela vd., 2016; Amato vd., 2011; Beckmeyer, Coleman ve Ganong, 2014; Markham ve Coleman, 2012) tarafından farklı tiyolojiler oluşturulduğu görülmektedir. Örneğin, Lamela ve diğeryleri (2016), boşanma sonrası birlikte ebeveynlik tiyolojilerini belirleyerek bu tiyolojilere göre ebeveynlerin iyi oluşlarının, ebeveynlik uygulamalarının ve çocukların psikolojik problemlerinin farklılaşp farklılaşmadığını incelemiştirlerdir. Araştırmalarında temel olarak üç tiyoloji belirlemiştirlerdir: (a) yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik (high-conflict coparenting) (b) baltalayıcı birlikte ebeveynlik (undermining coparenting) ve (c) işbirlikli birlikte ebeveynlik (cooperative coparenting). Boşanma sonrası yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik ilişkisinde, düşük düzey birlikte ebeveynlik anlaşması/desteği, iş bölümü ile yüksek düzeyde açık ve örtük birlikte ebeveynlik çatışması saptanmıştır. Baltalayıcı birlikte ebeveynlikte, düşük düzey birlikte ebeveynlik anlaşması/desteği, iş bölümü ile düşük düzey çatışmaya maruz kalma ve yüksek düzeyde baltalayıcı birlikte ebeveynlik davranışları tespit edilmiştir. İşbirlikli birlikte ebeveynlik tiyolojisi ise en düşük düzeyde baltalayıcı davranışların sergilendiği ve çocukların çatışmaya en düşük düzeyde maruz kaldıkları, yüksek düzey anlaşma/destek ve iş bölümünün sergilendiği bir birlikte ebeveynlik profili saptanmıştır. Yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik grubunda bulunan ebeveynler, diğery gruplardaki ebeveynlere göre, daha düşük yaşam memnuniyetine ve daha yüksek düzeyde boşanmanın getirdiği olumsuz etkilere sahip iken daha yüksek düzeyde tutarsız ebeveynlik sergilemişlerdir. İşbirlikli birlikte ebeveynlik tiyolojisinde ise daha yüksek düzeyde pozitif aile işlevselliği gözlenirken; çocuklarda daha düşük düzeyde içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Amato vd. (2011) ise yürüttükleri çalışmada iyi boşanmanın (good divorce) çocukları boşanmanın getirdiği potansiyel olumsuz sonuçlarından koruduğuna dair düşünceyi değerlendirmeyi amaçlamışlardır. 944 aileden elde ettikleri boşanma sonrasındaki ebeveynlik verileriyle üç grup oluşturmuşlardır: (a) işbirlikli birlikte ebeveynlik (cooperative coparenting), (b) paralel ebeveynlik (parallel parenting) ve (c) tek ebeveynlik (single parenting). İşbirlikli birlikte ebeveynlikte, eski eşlerin iyi boşanma denilebilecek özelliklere sahip oldukları, çocukları ile bir arada yaşamayan ebeveynlerin çocuklarını sık sık görebildikleri, diğery ebeveynle iyi ilişkileri olduğu ve olumlu bir şekilde devam eden aile sistemine sahip oldukları belirlenmiştir. Bu gruptaki çocukların diğery gruplardaki çocuklara göre daha az davranış problemi gösterdikleri ve babalarıyla daha iyi ilişkilere

sahip oldukları belirlenmiştir. Paralel ebeveynlik grubundaki çocukla bir arada yaşamayan ebeveynler, çocuklarıyla orta düzeyde iletişimleri olmasının yanı sıra tartışma, çocuk üzerinde etki sahibi olma ve çocukları yetiştirme aşamasında yardım sağlama konularında düşük puanlar almışlardır. Ayrıca bu grupta çocukla bir arada yaşamayan ebeveynlerin, çocukla bir arada yaşayan ebeveynle sınırlı bir iletişime ve çocuklarının hayatında sınırlı bir role sahip oldukları görülmüştür. Tek ebeveynlik grubundaki çocukla bir arada yaşamayan ebeveynlerin ise çocuklarını nadir gördükleri, çocuklarının hayatlarında ya çok az ya da hiçbir etkiye sahip olmadıkları ve diğer ebeveyn ile ya çok az iletişime sahip oldukları ya da hiçbir iletişime sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Beckmeyer vd. (2014), yaptıkları çalışmada boşanan veya ayrılan ebeveynlerin eski eşleriyle olan birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair algılarını sınıflandırmayı ve bu algılarına göre çocukların boşanma sonrası uyum süreçlerinin farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmışlardır. Çalışma sonucunda iletişim, iş birliği ve çatışma düzeylerine göre boşanma sonrası üç birlikte ebeveynlik ilişkisi tipolojisi belirlemişlerdir: (a) işbirlikli ve katılımcı (cooperative and involved), (b) kısmen katılımcı (moderately engaged) ve (c) nadiren katılımcı fakat çatışmalı (infrequent but conflictual). İşbirlikli ve katılımcı grupta, yüksek birlikte ebeveynlik iletişimi, iş birliği ve düşük birlikte ebeveynlik çatışması saptanmıştır. Kısmen katılımcı grupta ise birlikte ebeveynlik iletişimi ve iş birliği düzeyleri, anlamlı düzeyde ilk gruptan düşük olmakla birlikte anlamlı düzeyde de üçüncü gruptan yüksektir. Bu grupta birlikte ebeveynlik çatışması ise anlamlı düzeyde ilk gruptan yüksek olmakla birlikte anlamlı düzeyde de üçüncü gruptan düşüktür. Nadiren katılımcı fakat çatışmalı gruptaki boşanan ebeveynler ise en düşük düzeyde birlikte ebeveynlik iletişimine ve iş birliğine sahipken bu gruptaki ebeveynlerin en yüksek düzeyde birlikte ebeveynlik çatışmasına sahip oldukları belirlenmiştir. Bu çalışmada boşanmış ebeveynlerin iş birliğine dayalı birlikte ebeveynlik yürütmeleri durumunda çocuklarının daha iyi olmaları beklenmesine rağmen; boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerinin türlerine ve ebeveynlerin söylemlerine göre, çocuklarda içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri ile sosyal beceriler açısından bir farklılık gözlenmemiştir.

Markham ve Coleman (2012) tarafından boşanmış annelerle yapılan nitel bir çalışmada ise üç birlikte ebeveynlik türü tanımlanmıştır: (a) sürekli çekişmeli, (b) her zaman dostça ve (c) kötüden iyiye giden. Sürekli çekişmeli gruptaki annelerin ortak özelliklerinin eski eşin ebeveynlik yeteneklerine yönelik olumsuz algılarının ve endişelerinin olması,

ekonomik kaygılara sahip olmaları, eski eş tarafından boşanma öncesi ve sonrası kontrol edilmeleri veya istismar edilmeleri, eski eşlerin aralarındaki bireysel sorunları ebeveynlik ilişkisine taşınmaları ve annelerin ortak velayet istememeleri olduğu sonucuna varılmıştır. Her zaman dostça gruptaki annelerin ise ilk grubun yaşadığı olumsuz durumların hiçbirine sahip olmadıkları, eski eşlerinin iyi ebeveynler olduğuna inandıkları, paranın bir çatışma kaynağı olmadığı ve ortak velayeti tercih ettikleri görülmüştür. Kötüden iyiye giden gruptaki anneler ise ilk başta eski eşlerine karşı olan duygularından dolayı dostça birlikte ebeveynler olmadıklarını dile getirmişler ve daha sonra zamanla ilişkilerinin daha iyi hale geldiğini, eski eşlerinin iyi ebeveynler olduğunu, paranın bir çatışma kaynağı olmadığını ve ortak velayeti tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca sürekli çekişmeli gruptaki annelerin eski eşleriyle yüz yüze etkileşimi ve telefonla iletişimi sınırlayıp mail ve mesaj gibi alternatif yolları kullanmaya başladıkları anlaşılmış olup; diğer gruptaki annelerde böyle bir iletişim kısıtlamasının bulunmadığı görülmüştür.

Özetle, müşterek çocuklara sahip ebeveynler için boşanma zorlayıcı bir süreçtir. Çünkü çocuk sahibi çiftlerin boşandıklarında karı-koca rolleri sona erse de anne-baba olarak rolleri devam etmektedir. Bu nedenle ebeveynler, boşanma sonrasında da belirli şekillerde ve düzeylerde iletişimlerini sürdürmek zorundadırlar. Ayrıca ailelerin yaşamlarında boşanmanın getirdiği değişimlere uyum sağlama konusunda yaşanabilecek zorluklarla, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi de bir arada yaşarken devam ettirilen birlikte ebeveynlik ilişkisinden farklılaşmakta ve birlikte ebeveynlik ilişkisini yürütmek daha zor hale gelebilmektedir. Tüm bu zorluklara rağmen çocuklarının uyum süreçleri için ebeveynlerin iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi için çaba sarf etmeleri gerekmektedir. Ebeveynlerin boşanma sonrası iletişim, iş birliği, çatışma gibi konularda birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütme şekillerine göre farklı araştırmacılar (örn. Lamela vd., 2016; Amato vd., 2011; Beckmeyer vd., 2014; Markham ve Coleman, 2012) tarafından farklı birlikte ebeveynlik ilişkisi tipolojilerinin (örneğin, yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik, baltalayıcı birlikte ebeveynlik ve işbirlikli birlikte ebeveynlik [Lamela vd., 2016]; işbirlikli birlikte ebeveynlik, paralel ebeveynlik ve tek ebeveynlik [Amato vd., 2011]; işbirlikli ve katılımcı, kısmen katılımcı ve nadiren katılımcı fakat çatışmalı [Beckmeyer vd., 2014]; sürekli çekişmeli, her zaman dostça ve kötüden iyiye giden [Markham ve Coleman, 2012]) oluşturulduğu görülmektedir.

1.6.2. Boşanma Sonrası Birlikte Ebeveynlik: Ampirik Araştırma Sonuçları

Boşanma sonrası çocuk yetiştirme süreçlerinde ebeveynlerin birlikte nasıl hareket ettiklerini ifade eden boşanma sonrası birlikte ebeveynlik kavramının önemini anlamaya yönelik ampirik araştırmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır.

Yapılan bazı araştırmalarda boşanma sonrası ebeveynler arasında devam eden birlikte ebeveynlik ilişkisini olumlu veya olumsuz etkileyen bazı değişkenler ele alınmıştır. Petren, Ferraro, Davis ve Pasley (2017), boşanan annelerle yaptıkları bir çalışmada boşanma sonrası uyum ile birlikte ebeveynlik boyutları (birbirini destekleme, açık ve örtük çatışma) arasındaki ilişkide bireysel veya bireyler arası özelliklerin farklılık yaratıp yaratmadığını incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, boşanma kararından memnuniyet duyduklarında, çocukların sağlıklı gelişiminde babaların rolüne ilişkin olumlu algılara sahip olduklarında ve babaların ebeveynliğinden memnun olduklarında annelerin daha destekleyici birlikte ebeveynlik sergiledikleri anlaşılmıştır. Annelerin, boşanma kararından ve babaların ebeveynliğinden memnuniyetleri arttıkça, açık çatışmaların azaldığı belirlenmiştir. Öte yandan, annelerin boşanma sonrası stres düzeyleri arttığında ise örtük çatışmanın sıklığının da arttığı tespit edilmiştir. Bonach (2005) yaptığı çalışmada ise boşanma sonrası birlikte ebeveynlik kalitesinin en güçlü belirleyicilerinin çocuğa verilen nafaka düzenlemelerinden memnuniyet, boşanma süreçlerinin düşük düzey çatışmalı yürütülmesi ve affetme düzeyleri olduğunu saptamıştır. Gürmen, Huff, Brown, Orbuch ve Birditt (2017) ise eski eşler arasında devam eden kişisel ve duygusal ilişkiler ile algılanan birlikte ebeveynlik ilişki kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda, ebeveynler eski eşlerine karşı kişisel ve duygusal bağlılık hissettiklerinde, birlikte ebeveynlik ilişkilerini daha iyi algılama olasılıklarının arttığı tespit edilmiştir. Ayrıca birlikte ebeveynlik ilişki kalitesinin en yüksek seviyelerinin eski eşlerini hala sevdiklerini bildiren kişiler arasında olduğu görülmüştür.

Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerinin çocuklar üzerinde ne gibi etkileri olduğunu inceleyen çalışmalara bakıldığında ise, Stallman ve Ohan (2016) tarafından yapılan araştırma sonucunda, boşanma sonrasında artan ebeveynlik stresinin ve birlikte ebeveynlik çatışmasının çocuklarda artan duygusal ve davranışsal problemleri yordadığını göstermiştir. Lau (2017) ise boşanma sonrası birlikte ebeveynliğin (iletişim, destek ve çatışma boyutları) çocukların iyi oluşuyla ilişkisini incelemiştir. Çocukların birlikte ebeveynlik çatışmasına ve üçgenlemeye maruz kalması çocukların iyi oluşuna olumsuz

yönde etki ederken birlikte ebeveynlik desteği çocukların iyi oluşuna olumlu katkı sağlamıştır. Jiménez-García, Contreras ve Cano-Lozano (2019) tarafından yapılan çalışmada, boşanma sonrası orta ve yüksek yoğunlukta maddiyata ve velayete yönelik çatışmaların var olduğu ve ebeveynler arasındaki birlikte ebeveynlik ilişkisinin iyi bir şekilde yürütülemediği ailelerde boşanma sonrasında çocuklarda duygusal, davranışsal ve akademik uyumsuzlukların baş gösterdiği görülmüştür. Viry (2014) hem uyumlu bir birlikte ebeveynliğin hem de babaların yaşadığı yerin yakınlığının, çocuğun uyumunda pozitif ve bağımsız etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Babaları daha yakında yaşayan çocukların daha az davranışsal zorluklar ve daha fazla olumlu sosyal davranışlar sergiledikleri saptanmıştır. Ayrıca birlikte ebeveynlikte telefon veya e-mail yoluyla etkileşimlerin coğrafi uzaklığın yerini tutabilmesinin yanı sıra coğrafi yakınlığın hala çocukların iyi oluşu üzerinde önemli bir katkısının olduğu tespit edilmiştir.

Birlikte ebeveynlik ilişkisinin boşanma sonrasında ebeveynler arasındaki ilişki, ebeveynlik davranışları ve/veya ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerindeki etkilerinin ele alındığı çalışmalarda da önemli bulgular tespit edilmiştir. Örneğin, boşanma sonrasında çocuklarıyla birlikte yaşamayan babaların çocuklarıyla aralarındaki ilişkide birlikte ebeveynlik ilişkisinin önemini araştırdığı bir çalışmada (Sobolewski ve King, 2005), anne ve babalar işbirlikli birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüttüklerinde, babalar ile çocuklar arasındaki bağların ve temasın güçlendiği, daha kaliteli ilişkilerin ve daha duyarlı ebeveynlik davranışlarının gözlemlendiği sonucuna varılmıştır. Ganong, Coleman, Markham ve Rothrauff (2011) ise birlikte ebeveynliğe karşı olumlu algıları olan eski eşlerin boşanma sonrasında birbirleriyle daha sık iletişim kurdukları sonucuna varmıştır.

Alanyazında boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ve etkileri üzerine daha çok nicel çalışmalar yürütülmekle birlikte sınırlı sayıda da olsa nitel araştırma yöntemlerine dayalı çalışmalara da rastlanmaktadır. Örneğin, Ganong vd. (2012) yürüttükleri nitel bir çalışmada, boşanan birlikte ebeveynlerin kullandıkları iletişim teknolojilerini ve bu teknolojileri hangi nedenlerle kullandıklarını araştırmışlardır. Etkili bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüten ve ayrı yaşayan boşanmış ebeveynlerin iletişim teknolojilerini çocuklarıyla ilgili planlama yapmak ve ortak karar verme sürecini kolaylaştırmak amacıyla kullandıkları belirlenmiştir. Etkili birlikte ebeveynlik ilişkisine sahip olmayan ebeveynlerin ise iletişim teknolojilerini çatışmaları azaltmak, bilgileri saklamak, diğer ebeveynin çocuk yetiştirme kararlarını verme yeterliğini sınırlandırmak ve diğer ebeveynin davranışlarını sınırlandırmak amacıyla

stratejik bir araç olarak kullandıkları görülmüştür. Markham ve Coleman (2012) annelerle yaptıkları nitel çalışmalarında, annelerin birlikte ebeveynlik ilişkilerini etkileyen beş negatif ve üç pozitif faktör belirlemişlerdir. Annelerin babaları sorumsuz olarak algılamaları, maddi konuların çatışma haline dönüşmesi, aralarındaki ilişki sorunlarını ebeveynlik ilişkilerinden ayıramamaları, eski eşlerini kontrol altında tutmaya çalışmaları ve ortak velayet istememelerine rağmen ortak velayete karar verilmesi, araştırmada negatif faktörler olarak öne çıkmıştır. Annelerin birlikte ebeveynlik ilişkilerini etkileyen pozitif faktörler arasında ise annelerin babaları sorumlu bir ebeveyn olarak algılamaları, maddi konuların tartışma konusu haline gelmemesi ve ortak velayetin kendi seçimleri olması yer almaktadır. Diğer bir nitel çalışmada (Jamison, Coleman, Ganong ve Feistman, 2014) ise boşanma sonrası birlikte ebeveynlikte psikolojik sağlamlık süreçleri incelenmiştir. Çalışmada, boşanma sonrası birlikte ebeveynliğe başarılı bir geçiş yapmak için gerekli olan iki önemli süreç ortaya konmuştur: Kişinin iç yaşamındaki değişiklikler (örn. eski eşe yönelik duygu, düşünce ve tutumlar) ve yeni ilişki biçimine uyumlu davranışlar (örn. çatışmadan kaçınmak). Araştırmacılar, birlikte ebeveynliğin kişiler arası olduğu kadar içsel bir süreç de olduğunu, ebeveynlerin eski eşleriyle ilgili olumsuz düşüncelerini bir kenara bırakmalarının ve çatışma karşısında duygusal tepkilerini düzenlemelerinin gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Jamison vd. (2014), iç yaşamı yeniden düzenlemenin aynı zamanda birlikte ebeveynliğin sağlamlığını da arttırdığını ifade etmektedirler. Son olarak, Jamison vd. (2014), çocuklarıyla ilgili konulara odaklanan, duygusal tepkilerini düzenleyen, zaman ve ekonomik konular ile ilgili uğraş veren ebeveynlerin, boşanmayla birlikte birbirlerine karşı hissettikleri öfkelerini bırakmakta güçlük çeken veya sık sık çatışmalara giren ebeveynlere göre, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisini daha etkili yürüttüklerini belirlemişlerdir.

Özetle, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerini nicel araştırma yöntemleriyle inceleyen yurtdışı araştırmalara bakıldığında; boşanma kararından memnuniyet, annelerin babalık rolüne yönelik olumlu algıları, eski eşin ebeveynliğinden memnuniyet, nafaka düzenlemelerinden memnuniyet, boşanma süreçlerinde çatışma düzeyleri, eski eşi affetme düzeyleri, eski eşe yönelik duygular, birlikte ebeveynliğe yönelik algılar, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin kalitesini yordayan önemli faktörler olarak tespit edildiği görülmektedir. Ayrıca, araştırmalarda birlikte ebeveynlik ilişkisinin kalitesinin çocukların duygusal, davranışsal, sosyal ve akademik uyumlarını önemli düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Boşanma sonrası uyumlu birlikte ebeveynlik ilişkisinin, baba-çocuk ilişkisinin kalitesini de arttırdığı görülmüştür. Nicel araştırmaların yanı sıra nitel

araştırmalarda da boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçleri ve sonuçlarına ilişkin önemli bulgular elde edildiği görülmektedir. Nitel araştırma bulguları, annelerin babaları sorumsuz olarak algılamalarının, maddi konuların çatışma haline dönüşmesinin, aralarındaki ilişki sorunlarını ebeveynlik ilişkilerinden ayıramamalarının, eski eşlerini kontrol altında tutmaya çalışmalarının ve ortak velayet istememelerine rağmen ortak velayete karar verilmesinin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında yer aldığını göstermiştir. Birlikte ebeveynlik ilişkisini etkili bir şekilde yönetebilen ebeveynlerin, çocuklarıyla ilgili konulara daha iyi odaklanabildikleri, aralarındaki çatışmalara karşı duygusal tepkilerini düzenleyebildikleri, zaman yönetimi ve ekonomik sorunlar ile ilgili mücadele ettikleri anlaşılmıştır. Ayrıca etkili bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüten ebeveynlerin, iletişim teknolojilerini çocuklarıyla ilgili planlama yapmayı ve ortak karar vermeyi kolaylaştırmak amacıyla kullandıkları belirlenmiştir. Öte yandan, etkili bir birlikte ebeveynlik ilişkisine sahip olmayan ebeveynlerin ise iletişim teknolojilerini çatışmaları azaltmak, bilgileri saklamak, diğer ebeveynin ocuk yetiştirme kararlarını ve davranışlarını sınırlandırmak amacıyla stratejik bir araç olarak kullandıkları belirlenmiştir.

Bir arada yaşayan veya ayrılan ebeveynlerin yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkisini konu alan birçok çalışma uluslararası alanyazında mevcut iken; Türkiye’de bu konuda yrtlen çalışmaların oldukça sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir. Son yıllarda, Türkiye’de evli ve birlikte yaşayan eşlerin birlikte ebeveynlik süreçlerini ele alan çalışmalarda göreceli bir artış gözlenmekle birlikte (rn. Salman-Engin vd., 2018; Salman-Engin vd, 2019; zdemir vd., 2020); boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine dair herhangi bir görgül araştırma bulgusuna rastlanmamaktadır. Bu bağlamda, resmi olarak boşanmış çiftlerin boşanma sonrasında birlikte ebeveynlik süreçlerinde neler deneyimlediklerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu araştırmanın ulusal alan yazında önemli bir boşluğu doldurma ve ilk olma özelliğine sahip olacağını söyleyebilmek mümkündür.

1.7. Birlikte Ebeveynliği Güçlendirmeye Yönelik Müdahale Programları ve Etkililikleri

Birlikte ebeveynliğin önemine ilişkin farkındalık gün geçtikçe artmaktadır. Birçok araştırmada da birlikte ebeveynliğin aile dinamiklerindeki önemi ve sonuçları görülmektedir: ebeveyn stresi ve depresyonu, çift ilişki kalitesi, baba katılımı, ebeveynlik kalitesi, ebeveyn-ocuk ilişkisi ve ocuk uyumu (Feinberg ve Sakuma, 2011). Bu sebeple

birlikte ebeveynliğe odaklanan müdahale programları da geniş çaplı birçok sonucu beraberinde getirebilme kapasitesine sahiptir. Çünkü birlikte ebeveynlik müdahale programları ebeveynlik müdahaleleri ve çift ilişkisi programları gibi iki önemli alanı birleştirme özelliğine sahiptir (Feinberg, 2002) ve bu da birlikte ebeveynlik programlarını daha güçlü ve yayılımını daha kolay hale getirebilir (Feinberg ve Sakuma, 2011). Ayrıca Feinberg'e (2002) göre birlikte ebeveynlik ilişkisi müdahale programları içerisinde pratikte belirgin bir çerçeve ve potansiyel olarak değiştirilebilir hedefler sunulmasından dolayı birlikte ebeveynliğe odaklanmak daha güçlü sonuçlar doğurabilir. Önleyici modeller halk sağlığı probleminin belirlenmesiyle başlar (Feinberg ve Sakuma, 2011). Bu sebeple müdahale programlarına bakıldığında bireylerin hayatlarında baş etmeleri zor dönemleri veya riskli grupları hedef alan önleyici programların tasarlandığı görülmektedir. Aday ebeveynlere yönelik müdahaleler, evli olmayan ebeveynlere yönelik müdahaleler, boşanan ebeveynlere yönelik müdahaleler bunlara örneklerdendir.

1.7.1. Aday Ebeveynlere Yönelik Müdahale Programları

Müdahale programlarının zamanlaması stratejik öneme sahiptir. Müdahale programları, bireyler hayatlarındaki yaşam geçişlerinde (okula başlama, evlilik, boşanma, ebeveynliğe geçiş) belirsizliklerle karşı karşıya kaldıkları için genellikle yaşam geçişlerine odaklanır (Feinberg ve Sakuma, 2011). Ebeveynliğe geçiş süreci de bireylerin hayatlarında roller, ilişkiler, yaşam düzenleri, sorumluluklar, kişilik gibi önemli değişiklikleri beraberinde getirir. Bu değişimler, çocukların bakımı, beslenmesi ve çocuklarla güven ilişkisi kurma gibi konularda en hassas ve yardıma muhtaç zamanlarına denk gelir (Feinberg ve Sakuma, 2011). Bu da ebeveynlerin bu süreci iyi bir şekilde yönetmelerinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, bireylerin yaşamlarındaki bu değişimler ebeveynlerin uyumunu ve iyi oluşunu olumsuz yönde etkilemesine ek olarak ebeveynlik kalitesini ve çocuk uyumunu da etkileyebilmektedir (Feinberg ve Kan, 2008). Birlikte ebeveynlik ilişki kalitesi artırılarak ebeveynliğe geçiş sürecinde aday ebeveynlerin ya da yeni ebeveyn olan bireylerin bu süreci daha iyi yönetebilmeleri mümkündür. Ebeveynliğe geçiş sürecinin, birlikte ebeveynlik müdahale programları için önemli potansiyele sahip olmasının nedenlerinden biri aday ebeveynlerin veya yeni ebeveyn olanların eğitime ve desteğe daha açık durumda olmaları, ikinci olarak da birlikte ebeveynlik ilişkisinin ortaya çıktığı erken dönemde daha değiştirilebilir ve şekillendirilebilir durumda olmasıdır (Feinberg, 2002).

Aday ebeveynlere yönelik birlikte ebeveynliğe odaklanan müdahale programlarından birisi olan Aile Temelleri Projesi (Family Foundations Project [FF]), ilk çocuklarını bekleyen birlikte yaşayan ve/veya evli olan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişki kalitelerini arttırmayı planlayan etkileşimli, psikoëğitimsel, beceriye dayalı sekiz oturumdan oluşan evrensel bir önleyici program olarak geliştirilmiştir (Feinberg ve Kan, 2008). Program, katılan çiftleri belirli temalar ve ilişki becerileriyle tanıştırmaya olanak tanıyan dört doğum öncesi oturum ile çiftlerin ebeveyn ve birlikte ebeveyn olarak süreci deneyimledikten sonra işlenen temaları yeniden ele alan dört doğum sonrası oturum olarak uygulanmaktadır. Bu oturumlar, partnerlere rol model olmak amacıyla bir erkek ve bir kadın yardımcı lider ekibi tarafından yönetilmektedir. Oturumlar esnasında didaktik anlatımlar, çift iletişim alıştırmaları, yazılı çalışma notları, diğer ailelerin videoya alınmış kısa hikayeleri ile grup tartışmasının kombinasyonu kullanılmaktadır (Feinberg, Kan ve Goslin, 2009). Bu program, birlikte ebeveynlik ilişkisinde pozitif desteği ve ebeveynler arasındaki koordinasyonu artırarak ebeveynliğe geçiş sürecindeki değişimlerin potansiyel olumsuz etkilerinden ebeveynlerin uyumunu korumayı da amaçlamaktadır (Feinberg ve Kan, 2008). Ayrıca birlikte ebeveynlik ilişkisinin geliştirilmesi yoluyla ebeveyn depresyonunu azaltmak ve ebeveynlik kalitesini arttırmak için tasarlanan bu programda öfke ve antisosyal davranışlar, kaygı ve depresyon gibi sonraki dönemlerde gelişen çocuk problemlerini azaltmak da amaçlanmaktadır (Feinberg, 2002). İlk bebeklerini bekleyen 169 heteroseksüel çift ile yapılan bir çalışmada (Feinberg ve Kan, 2008), müdahale grubunda yer alan çiftlere doğumdan önce ve sonra uygulanan 8 oturumluk Aile Temelleri Programının birlikte ebeveynlik desteğinin artmasında, annelerde depresyon ve anksiyetenin azalmasında, ebeveyn-çocuk ilişkisinde stresin azalmasında, bebeklerde duygusal ve fizyolojik düzenin sağlanmasında anlamlı etkisi olduğu belirlenmiştir. Aynı programın etkililiğinin test edildiği başka bir çalışmada (Feinberg vd., 2009), Aile Temelleri Müdahale Programı'nın yeni ebeveynlerin olumsuz birlikte ebeveynlik ilişki düzeylerini azalttığı, olumlu birlikte ebeveynliği, çift etkileşimini ve çocuklarda öz düzenlemeyi arttırdığı tespit edilmiştir. Yine bu programa katılan çiftlerin üç yıl izlemede tutulduğu bir başka çalışmada (Feinberg, Jones, Kan ve Goslin, 2010), müdahale programının hem birlikte ebeveynlik süreçleri hem de bebeklerin duygusal uyumları üzerinde kalıcı ve anlamlı etkilere sahip olduğu belirlenmiştir.

1.7.2. Evli Olmayan Ebeveynlere Yönelik Müdahale Programları

Toplumlarda bazı gruplar diğer gruplara göre önemli ekonomik, sosyal ve insani kaynaklara ulaşma noktasında riskli konumda olma özelliği taşıyabilmektedir (Adler-Baeder ve Shirer, 2011). Evli olmayan ebeveynler de düşük ekonomik şartlara sahip olma, etnik azınlık grupta olma, çok genç yaşta olma gibi özellikler açısından dezavantajlı grup içerisinde yer alabilmektedirler. Bu nedenle, birlikte ebeveynlik ilişkisine odaklanan müdahale programları bu grupta yer alan ebeveynler ve çocukları için oldukça önemli görünmektedir. Birlikte ebeveynlik odaklı destekleyici programlar özellikle evli olmayan genç anne ve babalar için önemli görülmektedir. Çünkü genç babalar partnerleriyle olan romantik ilişkilerindeki uzaklaşmalarından dolayı çocuklarına karşı agresif ve mesafeli davranışlar sergilemeye başlama riski taşırken; genç anneler ise depresif ruh hallerine bürünme riskine sahiptir (Feinberg ve Sakuma, 2011). Genç Ebeveynlik Programı (The Young Parenthood Program [YPP]), genç ebeveynlerin birlikte ebeveyn olma becerilerini geliştirmek amacıyla kısa bir müdahale programı (10-14 oturum) olarak tasarlanmıştır (Florsheim, 2014). Genç Ebeveynlik Programı, hızlı bir şekilde genç ebeveynlere pozitif birlikte ebeveynlik ve iletişim becerileri kazandırmak amacıyla çiftleri aynı anda eğitime almaktadır (Florsheim, 2014). Florsheim vd. (2012) 105 hamile ergen birey ve partnerleri ile yaptıkları çalışmada, Genç Ebeveynlik Programına katılım sağlayan genç ebeveynlerin hamileliğin son üç aylık döneminde, doğumdan 12 hafta sonra ve doğumdan 18 ay sonra birlikte ebeveynlik becerilerini ve ebeveynlik işlevselliklerini değerlendirmişlerdir. Araştırmanın sonucunda, programı tamamlayan babaların kontrol grubundaki babalara göre, daha olumlu ebeveynlik davranışları sergiledikleri; babaların olumlu ebeveynlik becerilerinin ise annelerin olumlu kişiler arası becerilerine aracılık ettiği görülmüş olup çift odaklı birlikte ebeveynliği desteleyen programın özellikle olumlu baba katılımı konusunda etkili olduğu tespit edilmiştir.

1.7.3. Boşanan Ebeveynlere Yönelik Müdahale Programları

Boşanma sonrası müdahale programları, ebeveynler için çocuklarının hayatlarındaki rolleri, otoritelerinin sınırlarını, ebeveynlerin çocukları ile geçirecekleri zaman miktarları gibi konuları karşılıklı tartışıp tanımlamaları açısından fırsat tanımakta ve boşanan ebeveynlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerini güçlendirmelerini sağlamaktadır (Pruett ve Donsky, 2011). Bu bağlamda, ebeveynlik müdahaleleri, birlikte ebeveynliğin teşvik edildiği ebeveynlik eğitimi, grup müdahaleleri ve ebeveynlik koordinasyonu (parenting

coordination) gibi farklı yaklaşımların kullanıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar, çatışmaları önleyerek bireysel ebeveynlik kapasitesini desteklemeyi, ebeveynlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine dahil olabilmelerini, her ebeveynin bireysel ve birlikte olarak çocuğun ihtiyaçlarına odaklanmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Pruett ve Donsky, 2011). Boşanma sonrası ebeveynlik eğitimi programları genellikle 2-4 saat süren kısa süreli programlardır (Goodman, Bonds, Sandler ve Braver, 2004). Birçok boşanma sonrası ebeveynlik eğitimi programı çocukların çatışmalara maruz kalmalarını engellemeyi, ebeveynlik becerilerini geliştirmeyi ve yasal sorunları azaltmayı hedeflemektedir (Geasler ve Blaisure, 1999). Boşanma sonrası ebeveynlik odaklı grup müdahaleleri ise genellikle grup terapisi şeklinde ebeveynlerin boşanma ile etkili bir şekilde başa çıkabilmelerine yardımcı olmanın yanı sıra ebeveynlik yönetimi ve iletişim becerilerini geliştirerek ebeveynlerin tutarlı, düşük düzey çatışmalı bir ev ortamı oluşturabilmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır (Pruett ve Donsky, 2011). Bir diğer yaklaşım olan ebeveynlik koordinasyonu, velayet konusunda ve yüksek çatışmalı ebeveynlik durumlarında yasal ve psikolojik müdahale görevi üstlenebilmektedir (Sullivan, 2008). Ebeveynlik koordinasyonu boşanma sonrası yüksek çatışmalı aileler için birçok işleve sahiptir. Örneğin, birlikte ebeveynlere detaylı ve özelleştirilmiş ebeveynlik planı oluşturabilmeleri için yardımcı olunmakta, ebeveynler arasındaki çatışmayı en aza indirilirken ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili konular hakkında yeterli bilgi alışverişi yapmalarını ve etkili karar vermelerini kolaylaştırmak için ebeveynlik koordinatörü aracılığıyla ebeveynlerin katılımı sağlanmaktadır (Sullivan, 2008).

Sonuç olarak, gün geçtikçe önemi artan ve araştırmalarla aile sistemine birçok olumlu katkı sunduğu görülen birlikte ebeveynlik müdahale programları, ebeveynlik müdahaleleri ve çift ilişkisi programlarını birleştirerek etkili sonuçlar sunabilme potansiyeli taşımaktadır. Müdahale programlarının hedef kitlelerine bakıldığında (aday ebeveynlere yönelik müdahaleler, evli olmayan ebeveynlere yönelik müdahaleler, boşanan ebeveynlere yönelik müdahaleler) bireylerin hayatlarında baş etmeleri zor dönemleri veya riskli grupları hedef alan önleyici programların tasarlandığı görülmektedir. Bu hedef kitleler için tasarlanan müdahale programlarının (örneğin, Aile Temelleri Programı, Genç Ebeveynler Programı, boşanan ebeveynler için ebeveynlik eğitimi, grup müdahaleleri, ebeveynlik koordinasyonu) sonuçları, birlikte ebeveynlik müdahalelerinin ebeveynlerin olumlu birlikte ebeveynlik süreci deneyimlemelerinde ve çocuk uyum süreçlerini desteklemekte etkili olduğunu göstermektedir.

1.8. Evlilik, Boşanma ve Birlikte Ebeveynlik: Sonuçlar

Dünya geneline bakıldığında evlilik oranlarının düşme eğiliminde, boşanma oranlarının ise artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Boşanma, bireylerin hayatlarında önemli değişiklikleri getirmesi nedeniyle bireysel psikolojik uyum üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bunun yanı sıra, boşanma sadece çiftleri değil; çiftler ile birlikte müşterek çocukları da etkileyen bir süreçtir. Kuramsal açıklamalar (Booth ve Amato, 1991; Soons vd., 2009; Johnson ve Wu, 2002; Rogers, 2004) ve ampirik araştırma sonuçları (Leopold ve Kalmijn, 2016; Williams ve Dunne-Bryant, 2006; Kamp Dush, 2013; Finley ve Schwartz, 2010; Kim, 2011; Strohschein, 2012), bireylerin hayatlarında önemli değişiklikleri beraberinde getiren boşanma sürecinin çiftlerin ve çocukların ruh sağlıkları ve fizyolojik sağlıkları açısından önemli sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Boşanmanın gerçekleşmesi karı-koca rollerini sona erdirse de müşterek çocuğa sahip çiftlerin anne-baba rollerini sona erdirmeyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma sürecinin çocuklar üzerinde nasıl bir etkiye sahip olacağını ise anne ve babaların bu süreci nasıl yönettikleri belirlemektedir (Lamela vd., 2016; Amato vd., 2011). Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin ise ebeveynlerin boşanma sonrası çocuk ile ilgili konularda süreci birlikte nasıl devam ettirdikleriyle ilgili önemli bir olgu olduğu görülmektedir. Uluslararası alanyazında yapılan araştırmalara bakıldığında, birlikte ebeveynliğin aile sisteminin önemli bir ögesi olduğuna ve birlikte ebeveynlik ilişkisinin çocuk uyumu üzerinde önemli etkilerinin olduğuna dair bulgulara sıkça rastlanmaktadır. Bu bulgular bizlere çocuk sahibi boşanan çiftlerin çocuklarının iyi oluşu için iletişimlerini ve birlikte ebeveynlik ilişkilerini belirli ve iyi bir düzeyde sürdürmeleri gerektiğini göstermektedir.

Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de boşanma oranları her geçen yıl artmaya devam etmektedir. Son verilere göre (TÜİK, 2020), 2019 yılında bir önceki yıla oranla %8 artış gözlemlenmiş ve toplamda 155 bin 47 çift boşanmıştır. Birlikte ebeveynliğin aile dinamiklerindeki önemi uluslararası alanyazında birçok araştırmayla ortaya konmaktadır. Birlikte ebeveynlik ilişkisinin aile sistemindeki bu denli önemine rağmen ülkemizde bu kavram yeterince tanınmamakta ve birlikte ebeveynlik çalışmalarına oldukça sınırlı bir düzeyde rastlanmaktadır. Ülkemizde karşımıza çıkan sınırlı sayıdaki çalışmalarda evli ve bir arada yaşayan çiftlere odaklanıldığı görülmekte; boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerini ele alan bir araştırmaya ise henüz rastlanmamaktadır.

Boşanmış çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerindeki deneyimlerini nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik araştırma yöntemiyle incelemeyi hedefleyen mevcut araştırma, ulusal alanyazındaki belirtilen bu boşluğu doldurmayı ve alanyazına katkı sunmayı hedefleyen önemli bir çalışma olma özelliği taşımaktadır. Bu nitel çalışmayla ülkemizde boşanma sonrasında çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerini nasıl yürüttüklerine dair önemli bulgular elde edilerek gelecekteki çalışmalara ışık tutulabilir. Gelecek çalışmalarda geliştirilecek müdahale programlarıyla, boşanma sonrasında daha sağlıklı birlikte ebeveynlik ilişkisi kurabilme noktasında boşanan ebeveynler açısından önemli adımlar atılabilir. Elde edilen bulgular ışığında boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisine dair toplumumuzda farkındalık oluşturularak bu süreci deneyimleyen aileler için de önemli katkılar sağlanabilir. Ayrıca günlük hayatta ve alanyazında karşılık bulan birlikte ebeveynlik ilişkisi kavramı, çocuklarla ve ailelerle çalışan araştırmacılar, eğitimciler, aile terapistleri, ruh sağlığı çalışanları, sosyal hizmet çalışanları, mahkemeler, kanun koyucular için farkındalık sağlanabilir ve gelecek çalışmalar için bir temel oluşturabilir. Sonuç olarak, ülkemizde boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin doğasını derinlemesine incelemeyi hedefleyen bu nitel çalışma gerek ulusal alanyazın gerekse de sahada çalışan araştırmacılar ve ailelerle çalışan uygulayıcılar için önemli bulgular sunma potansiyeli taşımaktadır.

2. BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, katılımcıları, veri toplama araçları, araştırmacının rolü, işlem yolu ve veri analizi süreçlerine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2.1. Araştırmanın Modeli

Boşanan çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin deneyimlerinin keşfedilmesinin hedeflendiği bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bir olayın veya olgunun ne kadar iyi olduğu, hangi sıklıkta ortaya çıktığı gibi niceliksel sorgulamalar yerine olgunun niteliği üzerine odaklanmakta ve derinlemesine bilgi sağlamaktadır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Nitel araştırma, nitel veri toplama yöntemleri (gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi) aracılığıyla araştırılan olguyu ve olayı bulunduğu bağlam çerçevesinde bütüncül bir şekilde ortaya çıkarmaya ve anlamaya yardımcı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Fenomenolojik çalışmalarda, bireylerin bir kavram veya olguyla ilgili bireysel deneyimleri ortaya çıkarılmakta ve çalışmadaki katılımcıların ortak özellikleri belirlenerek genele indirgemeye çalışılmaktadır (Creswell, 2018). Fenomenolojik yaklaşımda, araştırılan olguyu bütün yönleriyle deneyimleyen bir grup bireyle çalışılmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin araştırılan olguyla ilgili deneyimlerinin hem öznel yönünü hem de bu olguyu deneyimleyen diğer kişilerle ortaklaşan nesnel deneyimlerini ortaya çıkarmayı sağlamaktadır (Creswell, 2018). Mevcut çalışmada da nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılarak eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair deneyimleri ve algıları derinlemesine incelenmiş ve bu deneyimlerin öznel ve nesnel yönleri ortaya çıkarılmıştır.

2.2. Katılımcılar

Bu çalışmada, katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme tekniğinde, örneklem için belirlenen kriterleri karşılayan nesnelere, olaylar, kişiler örnekleme alınmakta ve çalışılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Araştırılacak konular için ölçüt veya ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilmekte veya daha önce hazırlanmış ölçütlere göre hareket

edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada, ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Araştırma için oluşturulan dâhil etme ölçütleri şunlardır: (i) Araştırmaya katılacak çiftlerin resmi olarak boşanmış olmaları, (ii) araştırmaya katılacak boşanmış çiftlerin çocuklarından en az birinin 0-18 yaş aralığında olması, (iii) araştırmaya katılacak boşanmış çiftlerin belli bir düzeyde ebeveynlik ilişkisi yürütüyor olmaları (örneğin; çocuğun eğitim ve sağlık süreçlerinin takibi gibi), (iv) bilgilendirilmiş onam kapsamında çalışmaya gönüllülük esasına dayalı olarak katılma isteği içerisinde olmaları ve (v) bilgilendirilmiş onam kapsamında görüşmelerin ses kayıt cihazına alınması noktasında izin vermeleri.

Çalışma ölçütlerini karşılayan ve gönüllü bir şekilde katılım sağlayan 14 boşanan çiftle (28 yetişkin) görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler, 10 çift ile yüz yüze, 4 çift ile çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, her bir eski eşle farklı zamanlarda ve farklı ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Katılım sağlayan tüm çiftlerde velayet düzenlemesinin tek başına velayet olduğu ve müşterek çocukların velayetlerinin annelerde olduğu tespit edilmiştir. Velayet sahibi olmayan babaların hepsine ziyaret hakkı tanındığı ve kişisel ilişki günlerinin iki haftada bir olarak belirlendiği görülmüştür. 28 katılımcıdan 3'ü kırsal kesimde, 25'i ise kent merkezinde ikamet etmektedir. Katılımcıların yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerleşim yeri incelendiğinde, katılımcıların 5'inin kırsalda, 23'ünün ise kentlerde yaşamlarını geçirdikleri öğrenilmiştir. Boşanan 12 çiftin aynı ilde ikamet ettiği ve birbirlerine yakın mesafede oldukları (5 dakika ile 60 dakika arasında değişen ulaşım mesafesinde), bir çiftin farklı illerde ikamet ettikleri ve birbirlerine 6 saat seyahat süresinde oldukları, diğer bir çiftin ise ayrı ülkelerde yaşadıkları öğrenilmiştir. 28 katılımcıdan sadece birinin başka evliliğinden bir çocuğunun daha olduğu öğrenilmiş olup diğer katılımcıların başka ilişkilerden çocuk sahibi olmadıkları belirlenmiştir.

Birden fazla çocuk sahibi olan çiftlerden çocuklarından sadece birini hedefleyerek soruları cevaplandırmaları istenmiştir. 10 çiftin tek müşterek çocuğa sahip olmalarından dolayı bu çiftler tek müşterek çocuklarını temel alarak soruları cevaplamışlardır. İki müşterek çocuğa sahip çiftlerde ise üç çift birinci çocuklarını temel alırken; bir çift ise ikinci çocuklarını hedefleyerek soruları cevaplandırmıştır. Görüşmelerde hedef çocukların yaşlarının 3 ile 18 arasında ($Ort = 10.07$, $ss = 4.44$) değiştiği tespit edilmiştir. Hedef alınan çocukların beşi kız, dokuzu erkek çocuklardan oluşmaktadır. Hedef çocuklardan ikisinin okul çağında olmadığı, bir çocuğun kreşe gittiği, iki çocuğun ilkökul düzeyinde olduğu, yedi çocuğun ortaokul düzeyinde olduğu, bir çocuğun lise düzeyinde ve bir çocuğun ise

üniversite hazırlık sınıfında olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın katılımcılarına ilişkin sosyo-demografik veriler Tablo 2.1’de verilmiştir.

Tablo 2.1. Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Veriler

Çiftler	Yaş	Eğitim	Meslek	Gelir	Evlilik Süresi	Boşanmanın Üzerinden Geçen Süre	Boşanma Nedeni	Boşanma Sürecinde Çatışma Düzeyi	Müşterek Çocuk Sayısı	İlişki Durumu
A1	36	Ortaokul mezunu	Yönetici asistanı	2000 TL-4000 TL arası	8 yıl 7 ay	6 yıl 7 ay	Anlaşamama	Çatışma yaşamadım	1	Yok
B1	42	Lise mezunu	Şoför	2000 TL-4000 TL arası	8 yıl 7 ay	6 yıl 7 ay	Anlaşamama	Çatışma yaşamadım	1	Yok
A2	41	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	2000 TL ve altı	23 yıl 4 ay	2 yıl	Aldatılma	Çatışma yaşamadım	2	Yok
B2	44	İlkokul mezunu	Serbest meslek	2000 TL-4000 TL arası	23 yıl 4 ay	2 yıl	Geçimsizlik	Orta düzey	2	Flört
A3	33	Ortaokul mezunu	Çalışmıyor	2000 TL-4000 TL arası	12 yıl 7 ay	1 yıl 6 ay	Maddiyat	Düşük düzey	1	Yok
B3	41	Ortaokul mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	12 yıl 7 ay	1 yıl 6 ay	Maddiyat	Orta düzey	1	Yok
A4	30	Ön lisans mezunu	Hasta danışmanı	2000 TL-4000 TL arası	4 yıl 9 ay	2 yıl 3 ay	İlgisizlik	Düşük düzey	1	Yok
B4	32	Lise mezunu	İşletmeci	2000 TL-4000 TL arası	4 yıl 9 ay	2 yıl 3 ay	Anlaşamama	Orta düzey	1	Yok
A5	34	Lise mezunu	Hemşire	2000 TL-4000 TL arası	9 yıl 11 ay	2 yıl 4 ay	Aldatılma	Çatışma yaşamadım	2	Flört
B5	41	Ortaokul mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	9 yıl 11 ay	2 yıl 4 ay	Geçimsizlik	Düşük düzey	2	Evli
A6	37	İlkokul mezunu	Temizlik çalışanı	2000 TL ve altı	15 yıl 6 ay	10 ay	Güvensizlik	Düşük düzey	2	Yok
B6	41	İlkokul mezunu	Pazarlama	2000 TL-4000 TL arası	15 yıl 6 ay	10 ay	Maddiyat	Çatışma yaşamadım	2	Yok
A7	33	Lise mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 6 ay	3 yıl 1 ay	Şiddetli geçimsizlik	Düşük düzey	1	Yok
B7	43	İlkokul mezunu	Şoför	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 6 ay	3 yıl 1 ay	Geçimsizlik	Çatışma yaşamadım	1	Yok
A8	39	Lisans mezunu	Çalışmıyor	2000 TL-4000 TL arası	6 yıl 4 ay	6 yıl 10 ay	Aldatılma	Orta düzey	1	Flört

Tablo 2.1. Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Veriler (Devamı)

Çiftler	Yaş	Eğitim	Meslek	Gelir	Evlilik Süresi	Boşanmanın Üzerinden Geçen Süre	Boşanma Nedeni	Boşanma Sürecinde Çatışma Düzeyi	Müşterek Çocuk Sayısı	İlişki Durumu
B8	40	Lisans mezunu	Serbest meslek	2000 TL-4000 TL arası	6 yıl 4 ay	6 yıl 10 ay	Aldatma	Düşük düzey	1	Evli
A9	44	Lisans mezunu	Mali müşavir	4000 TL-6000 TL arası	5 yıl 7 ay	13 yıl 7 ay	Sorumsuzluk	Çatışma yaşamadım	1	Yok
B9	58	Yüksek lisans mezunu	Mali müşavir	10000 TL ve üzeri	5 yıl 7 ay	13 yıl 7 ay	Anlaşmazlık	Çatışma yaşamadım	1	Evli
A10	39	Ön lisans mezunu	İnsan kaynakları	4000 TL-6000 TL arası	14 yıl 1 ay	2 yıl 6 ay	Sevgisizlik	Orta düzey	1	Flört
B10	49	Lise mezunu	Turizmci	6000 TL-8000 TL arası	14 yıl 1 ay	2 yıl 6 ay	Anlaşmazlık	Düşük düzey	1	Flört
A11	43	Lise mezunu	Güzellik uzmanı	4000 TL-6000 TL arası	7 yıl 3 ay	12 yıl 4 ay	Saygısızlık	Orta düzey	1	Yok
B11	43	Lise mezunu	Kadın kuaförü	4000 TL-6000 TL arası	7 yıl 3 ay	12 yıl 4 ay	Anlaşmazlık	Orta düzey	1	Yok
A12	31	Doktora mezunu	Çocuk doktoru	10000 TL ve üzeri	5 yıl	6 ay	Anlaşmazlık	Yüksek düzey	1	Yok
B12	32	Doktora mezunu	Göğüs cerrahı	100000 TL ve üzeri	5 yıl	6 ay	İlgisizlik	Orta düzey	1	Flört
A13	35	Doktora mezunu	Dahiliye doktoru	10000 TL ve üzeri	8 yıl 1 ay	3 yıl 1 ay	Anlaşmazlık	Düşük düzey	1	Yok
B13	36	Doktora mezunu	Elektronik mühendisi	10000 TL ve üzeri	8 yıl 1 ay	3 yıl 1 ay	Görüş farklılığı	Düşük düzey	1	Yok
A14	30	Lise mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 3 ay	3 yıl 10 ay	Şiddetli geçimsizlik	Orta düzey	2	Yok
B14	30	Lise mezunu	Çiftçi	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 3 ay	3 yıl 10 ay	Anlaşmama	Orta düzey	2	Yok

Not. A = Anne; B = Baba; Sayılar çiftlere verilen numaralardır.

Tablo 2.1’de görüldüğü üzere, araştırmada 14 kadın, 14 erkek olmak üzere toplam 28 boşanmış birey yer almıştır. Kadın katılımcıların yaşları 30 ile 44 ($Ort = 36.07$, $ss = 4.62$) arasında; erkek katılımcıların yaşları 30 ile 58 ($Ort = 40.86$, $ss = 6.95$) arasında değişmiştir. Kadın katılımcıların eğitim düzeyleri ilkokul düzeyinden doktora düzeyine kadar değişirken; aynı şekilde erkek katılımcıların eğitim düzeyleri de ilkokul düzeyinden doktora düzeyine kadar değiştiği görülmektedir. Kadın katılımcılardan üçü herhangi bir işte çalışmazken diğer kadın katılımcılar farklı meslek gruplarında (yönetici asistanı, işçi, temizlik çalışanı, insan kaynakları, hasta danışmanı, güzellik uzmanı, hemşire, mali müşavir, doktor) çalıştıklarını belirtmişlerdir. Erkeklerde ise tüm katılımcıların farklı meslek gruplarında çalıştıkları (işçi, şoför, serbest meslek, çiftçi, işletmeci, pazarlama, kuaför, turizm, mali müşavir, mühendis, doktor) görülmüştür. İki kadın katılımcı aylık gelir düzeyini 2000TL ve altı, yedi kadın katılımcı 2000TL-4000TL arası, üç kadın katılımcı 4000TL-6000TL arası, iki kadın katılımcı ise 10000TL ve üzeri olarak rapor etmiştir. Erkek katılımcılardan dokuzu aylık gelir düzeyini 2000TL-4000TL arası, bir erkek katılımcı 4000TL-6000TL arası, bir erkek katılımcı 6000TL-8000TL arası, üç erkek katılımcı ise 10000TL ve üzeri olarak belirtmiştir.

Boşanan çiftlerin evlilik süreleri incelendiğinde, katılımcıların evlilik sürelerinin 4 yıl 9 ay ile 23 yıl 4 ay arasında değiştiği ($Ort = 9.74$ yıl, $ss = 5.12$) öğrenilmiştir. Boşanmanın üzerinden geçen sürenin ise 6 ay ile 13 yıl 7 ay ($Ort = 4.37$ yıl, $ss = 4.08$) arasında değiştiği belirlenmiştir. Kadın katılımcılara boşanma nedenlerini bir kelimeyle söylemeleri istendiğinde, beş katılımcı anlaşamama-geçimsizlik, üç katılımcı aldatılma, diğer kadın katılımcılar ise maddiyat, ilgisizlik, güvensizlik, sorumsuzluk, sevgisizlik, saygısızlık olarak ifade etmişlerdir. Boşanma nedenlerine, erkek katılımcılardan dokuzu anlaşamama-geçimsizlik derken, iki katılımcı maddiyat, diğer erkek katılımcılar ise aldatma, ilgisizlik ve görüş farklılığı olarak ifade etmişlerdir.

Kadın katılımcılara boşanma sürecinde yaşadıkları çatışma düzeyleri sorulduğunda; dört kadın katılımcı çatışma yaşamadığını, beş kadın katılımcı düşük düzey, dört kadın katılımcı orta düzey ve bir kadın katılımcı ise yüksek düzey çatışma yaşadığını rapor etmiştir. Erkek katılımcılara boşanma sürecinde yaşadıkları çatışma düzeyleri sorulduğunda ise; dört erkek katılımcı çatışma yaşamadığını, dört erkek katılımcı düşük düzey, altı erkek katılımcı orta düzey çatışma yaşadığını rapor etmiştir. Boşanan çiftlerden dördünün iki müşterek çocukları bulunurken, on çiftin ise bir müşterek çocuğa sahip olduğu

belirlenmiştir. Katılımcıların şu anki ilişki durumları incelendiğinde ise; kadın katılımcıların on birinin romantik bir ilişkisinin olmadığı, üç katılımcının ise flört düzeyinde ilişkisinin olduğu görülürken; erkek katılımcıların sekizinin ilişkisinin olmadığı, üç erkek katılımcının flört düzeyinde ilişkisinin olduğu, üç erkek katılımcının ise evli olduğu tespit edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmada katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Demografik Bilgi Formu (EK 1) kullanılmıştır. Demografik Bilgi Formunda yer alan sorular ile katılımcıların yaşadıkları yer, yaşadıkları ve yetiştikleri yerlerin özellikleri (kır-kent), yaşları, eğitim düzeyleri, çalışıp çalışmama durumları, meslekleri, aylık gelir düzeyleri, ne kadar süre evli kaldıkları, boşanmanın üzerinden ne kadar süre geçtiği, boşanma nedenleri, boşanma sürecinde ne düzeyde çatışma yaşadıkları (çatışma yaşamadım, düşük düzey çatışma yaşadım, orta düzey çatışma yaşadım ve yüksek düzey çatışma yaşadım), eski eş ne kadar uzaklıkta yaşadıkları, velayet düzenlemesi (tek başına velayet, ortak velayet), velayetin kime verildiği, velayet sahibi olmayan ebeveynin ziyaret hakkı düzenlemesi, şu an kimlerle yaşadıkları, mevcut romantik ilişki durumları, müşterek çocukların sayısı, cinsiyetleri, yaşları ve öğrenim durumları, başka ilişkilerden çocuk sahibi olup olmadıkları, görüşmede hedef çocuğun doğum sırası, yaşı, cinsiyeti ve öğrenim durumu bilgileri alınmıştır.

2.3.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Nitel verileri toplama sürecinde, görüşmeler yoluyla bireylerin deneyimleri, tutumları, düşünceleri gibi gözlemlenemeyen yanlarının anlaşılması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada bireylerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçleriyle ilgili deneyimlerini keşfetmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenmiş soruların sistematik ve tutarlı bir şekilde katılımcılara sorulmasını sağlamanın yanı sıra katılımcıların deneyimlerini açmalarında serbestlik imkânı tanımaktadır (Berg ve Lune, 2019). Ayrıca, yarı yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılardan sorulan soruları cevaplandırırken daha da detaylandırmaları istendiğinde araştırmacıların yan ve alt sorular sorabilme olanağı bulunmaktadır (Türnüklü, 2000).

Boşanan çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerini derinlemesine incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, araştırmacı tarafından geliştirilen Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu (EK 2) kullanılmıştır. Kuramsal açıklamalar (Amato vd., 2011; Beckmeyer vd., 2014; Feinberg, 2003; Lamela vd., 2016; Margolin vd., 2001; Markham ve Coleman, 2012; McHale, 1995; Van Egeren ve Hawkins, 2004) ve ampirik bulgular (Bonach, 2005; Ganong vd., 2011; Gürmen vd., 2017; Jamison vd., 2014; Lau, 2017; Petren vd., 2017; Stallman ve Ohan, 2016) dikkate alınarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular için üç alan uzmanından uzman görüşleri alınmıştır. Boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik deneyimlerini daha iyi anlayabilmek amacıyla hazırlanan açık uçlu sorular sondalarla zenginleştirilmiştir. Sondalar, katılımcıların sorulan soruları daha iyi anlamalarını ya da daha ayrıntılı cevap vermelerini sağlayan geribildirim özelliği taşımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Ayrıca formda soru türlerini çeşitlendirmek amacıyla iki soru puanlandırma sorusu olarak hazırlanmıştır. Görüşme formu uzman görüşleri doğrultusunda revize edilmiş ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla bir boşanmış çift ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Soruların anlaşılabilirliği pilot uygulama ile test edildikten sonra görüşme formuna nihai şekli verilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda boşanan çiftlerin çocuklarıyla ilgili konularda birlikte nasıl hareket ettikleri, çocuk yetiştirme süreçlerinde aralarında nasıl bir iletişim olduğu, birbirleriyle hangi konularda anlaştıkları ve anlaşamadıkları, aralarında nasıl bir iş bölümü olduğu, eski eşin olmadığı ortamda diğer ebeveyne ilişkin çocuğa karşı nasıl yorumlarda buldukları, ayrılmış olsalar da çocuğun hayatında diğer ebeveynin olmasını ne kadar önemsedikleri, anne-babalık süreçlerinde çiftlerin yaşantılarının çocuklarıyla ilişkilerini nasıl etkilediği, anne-babalık süreçlerinde yaşantılarının çocuklarını nasıl etkilediği, eski eşleriyle birlikte ebeveynlik süreçlerine kaç puan verdikleri ve bu puanın nedeni, kendi deneyimlerinden yola çıkarak diğer boşanacak çiftlere iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütebilmeleri için neler önerdikleri gibi deneyimlerini anlamaya yönelik toplam 12 soru yöneltilmiştir.

2.4. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmacılar, katılımcılara doğrudan ulaşarak ve alanda uzun zaman geçirecek araştırma konusu ile ilgili anlamlı bütünlere ulaşabilmek ve anlayabilmek için çalışmaktadırlar (Creswell, 2018). Nitel çalışmalarda, nicel araştırmalardan farklı olarak gözlem ve görüşme gibi tekniklerin kullanılması sebebiyle araştırmacı veri toplama aracı

olarak rol almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu sebeple nitel araştırmalar, her araştırmacının olay ve olguları farklı şekillerde algılayıp yorumlaması sebebiyle araştırmacıdan da izler taşımaktadır. Fenomenolojik çalışmalarda, katılımcıların araştırmaya konu olan fenomen ile ilgili yaşantılarını ayrıntılarıyla ortaya koyabilmeleri için araştırmacıların fenomen ile ilgili önyargılarından sıyrılmaları gerekmektedir (Creswell, 2018).

Bu çalışmada tez öğrencisinin araştırmacı olarak rolü, boşanan çiftler ile görüşmeleri gerçekleştirerek araştırmanın her aşamasını yürütmektir. Araştırmanın her aşamasında tez öğrencisi, geçmiş deneyimlerin çalışmanın yorumlanma sürecini etkileyebileceğinin farkındadır. Görüşme ve analiz süreçlerini önyargılardan uzak objektif bir şekilde yürütebilme konusunda yetkinlik ve yeterlik kazanımı psikoloji lisans eğitimi ve aile danışmanlığı yüksek lisans eğitimiyle sağlanmakla birlikte araştırmayı önyargılardan olabildiğince arındırabilmek açısından geçerlik ve güvenilirlik konularına araştırma sürecinde özen gösterilmiştir. Araştırmanın her aşamasında tez danışmanından süpervizyon alınarak uzman bakış açısının araştırmaya yansıtılması, araştırmacının taraf olma eğiliminin azaltılmasında aktif bir rol oynamıştır.

2.5. İşlem Yolu

Bu çalışma, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınan etik kurul izni (06.09.2019 tarih ve 2019/07 sayılı izin yazısı) çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmada, alanyazındaki kuramsal açıklamalar ve ampirik bulgular dikkate alınarak demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Görüşme formunun geliştirilmesinin ardından görüşme sorularına ilişkin üç alan uzmanı öğretim üyesinden uzman görüşleri alınmış, uzman görüşleri doğrultusunda görüşme sorularının revizyonları tamamlanmış ve boşanmış bir çift ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamada görüşme sorularının anlaşılır nitelikte olduğu tespit edilmiş ve görüşme formunun nihai şekli oluşturulmuştur. Veri toplama araçlarının hazırlanmasının ardından araştırmanın katılımcı dâhil etme ölçütlerini karşılayan resmi olarak boşanmış birlikte ebeveynlik süreçlerini sürdüren çiftlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kriterleri karşılayan gönüllü çiftlerle ayrı ortamlarda ayrı zamanlarda yüz yüze veya online görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşme ortam özelliklerini (ısı, ışık, gürültü, sade, nezih vb.) karşılayan ve katılımcılar tarafından tercih edilen yerlerde ve zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Demografik bilgilerin alınmasının ardından ses kaydı başlatılmış olup;

görüşme sorularının cevaplandırılma süresi, 8 dakika 27 saniye ile 32 dakika 48 saniye ($Ort = 16.17$ dakika, $ss = 5.00$) aralığında değişmiştir. Tüm görüşmeler öncesinde katılımcı çiftlerden bilgilendirilmiş onam (EK 3) alınmıştır. Görüşmeler gönüllülük ve gizlilik çerçevesinde yürütülmüştür. Görüşmeler öncesinde katılımcılardan ses kayıt cihazı kullanımına ilişkin izin alınmıştır. Araştırmada ses kayıtları, araştırmacı tarafından tek tek deşifre edilmiş ve ardından tüm deşifrelerin doğruluğunun kontrolü sağlanmıştır. Nitel veri analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Son aşamada bulguların raporlaştırılma süreci tamamlanarak araştırma bulguları tartışılmış, gelecek araştırma ve uygulamalara dönük önerilerde bulunulmuştur.

2.6. Verilerin Analizi

Boşanmış çiftlerin birlikte ebeveynlik deneyimleri yüz yüze veya online görüşmelerle kayıt altına alındıktan sonra tüm sözel veriler içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre, içerik analizinde veriler temel olarak dört aşamada analiz edilmektedir. İlk olarak elde edilen verilerde araştırmanın amacına göre bölümlerdeki anlamlı kavramlar belirlenmekte ve kodlanmaktadır. İkinci aşamada ortak yönlere sahip kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmakta, veriler kategorize edilmekte ve bu temalar aracılığıyla daha genel bir olguya ulaşmak amaçlanmaktadır. İlk iki aşama sonrası üçüncü aşamada, kodlar ve temalar düzenlenmekte ve sistemli bir hale getirilmektedir. Son aşamada ise yorumlama aşamasına geçilmektedir. Bu son aşamada araştırmacı topladığı veriler yoluyla bulgular arasındaki ilişkileri ve sonuçları ortaya çıkarmakta ve bu sonuçlara ilişkin yorumlarda bulunarak elde edilen verilerin önemini ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışma için hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara karşılık olarak boşanmış çiftlerin verdiği tüm sözel ifadeler bilgisayar ortamına aktarılarak içerik analizinde yer alan tüm aşamalar uygulanmıştır. Bu aşamalar sonucunda boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik deneyimlerini açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşma imkânı elde edilmiştir. Veri analiz sürecinde geçerliği arttırmak için uzman görüşü alınmış; güvenilirlik için iki hafta arayla kodlayıcı güvenilirliği (intra-rater reliability) hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). İki hafta arayla gerçekleştirilen analizlerde kodlayıcı güvenilirlik katsayısı %96.48 olarak hesaplanmıştır.

Nitel araştırmalarda, olay ve olguların bireyden bireye, ortamdan ortama göre farklılaştığı, sürekli değişim halinde olduğu, her araştırmacının olay ve olguları algılama ve yorumlama biçimlerinin farklı olabileceği ve bu sebeplerden dolayı nitel araştırmaların

benzer sonuçlar doğuramayacağı ön kabullerinden dolayı nitel araştırmalarda i guvenirlik ve dış guvenirlik kavramları nicel araştırmalara göre farklı anlamlar barındırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırmalarda i guvenirlik ve dış guvenirlik kavramlarının amacı araştırmacının kendi araştırmasında kullandığı stratejileri açık bir şekilde ortaya koyarak aynı konularda çalışan başka araştırmacıların da bu stratejileri kullanabilmesini sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). LeCompte ve Goetz (1982), dış guvenirliği arttırmak için beş hususa dikkat çekmiştir: Araştırmacının çalışmadaki kendi rolünü belirlemesi, araştırmaya katılım sağlayan bireylerin tanımlanması, araştırma sürecindeki sosyal ortamların ve koşulların tanımlanması, araştırmada tercih edilen terminoloji ve veri analizinin altında yatan varsayımların ve kavramsal çerçevesinin tanımlanması, son olarak veri toplama ve analiz sürecinde takip edilen yöntemin tanımlanması. LeCompte ve Goetz (1982), i guvenirliği arttırmak için de beş hususa değinmiştir: Elde edilen verilerin yorum katılmadan doğrudan sunulması, farklı yöntemler ile verilerin teyit edilmesi, birden fazla araştırmacının araştırma içinde yer alması, veri analizi sürecinde başka bir araştırmacının da verileri teyit etmesi, belirlenen ve tanımlanan veri analiz sürecinin kavramsal çerçeveye uygun olarak yürütülmesi. Dolayısıyla, alanyazında Yıldırım ve Şimşek (2018) ile LeCompte ve Goetz (1982) tarafından yapılan nitel araştırmalarla ilgili uyarılar da dikkate alınarak mevcut araştırmada geçerlik ve guvenirliği arttırmak amacıyla ilgili hususlara uyulmuştur.

3. BÖLÜM

3. BULGULAR

Bu araştırmada, 0-18 yaş aralığında çocukları bulunan boşanmış çiftlerin boşanma sonrasında yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkisinde yaşadıkları deneyimler incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, eski eşlerin birlikte ebeveynlik yürütme süreçlerine ilişkin görüşleri, çocuk yetiştirme süreçlerinde aralarındaki iletişim, eski eşlerin bu süreçte çocuklarıyla ilgili anlaştıkları ve anlaşamadıkları konular, aralarındaki iş bölümü süreci, birbirlerinin olmadığı ortamlarda eski eşlerine ilişkin çocuklarının yanında yaptıkları yorumlar, ayrılmış olsalar da çocuklarının hayatında diğer ebeveynin olmasını önemseme düzeyleri, anne-babalık süreçlerinde eski eşle yaşantılarının çocuklarıyla ilişkilerine etkileri, anne-babalık süreçlerinde yaşantılarının çocuklar üzerindeki etkileri, eski eşlerin yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlar ve nedenleri, kendi deneyimlerinden yola çıkarak boşanma sürecindeki çiftlere yönelik iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütebilmeleri için önerileri öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya katılan eski eşlerin birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar her bir soru için ayrı tablolarda sunulmuştur. Eski eşlerin birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin görüşleri Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Eski Eşlerin Birlikte Ebeveynlik Yürütme Süreçlerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Birlikte ebeveynlik anlaşması	5	31	9	60	Ortak kararlar veriyoruz genelde. Yani ben ona danışmadan hiçbir şey yapmam onunla ilgili. O da bana danışmadan hiçbir şey yapmaz (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VSD) / Tabii ki beraber ortak fikirler alıyoruz gerek internet yoluyla yazışarak gerekse daha önemli bi konuya yüz yüze bu şekilde buluşarak bir uygun ortamda buluşarak onunla ilgili kararlar alıyoruz (Ç4/E/32/ES5/BS2/ÇS1/VSD) / Birlikte konuşarak, düşünerek çocukla ilgili kararları veriyoruz. Genelde birbirimizle ne olduğunu ne bittiğini danışıyoruz (Ç3/K/33/ES12/BS2/ÇS1/VSD)
Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı	2	13	-	-	Ayrılırken de hoş bi şekilde ayrılmadığımız için ya da ayrıldıktan sonra da hoş şeyler yaşamadığımız için ortak bir noktada buluşmamız çok zor oluyo... (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VSD)
Anne temelli ebeveynlik	4	25	3	20	Öncelikle tabi çocuğumun yani çok yanında olmadığım için çocuğumun her türlü ihtiyaçlarını annesi karşılıyo (Ç10/E/49/ES14/BS3/ÇS1/VSD) / İşte almaya gidiyorum o yapılması gerekenleri söylüyor ben de ona göre uyguluyorum (Ç2/E/44/ES23/BS2/ÇS2/VSD)
Anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik	4	25	1	7	Yani şöyle ıı genel olarak çocuğa dair ana kararlar veya büyük bütün noktaları hani ben yönlendiriyorum ben daha çok ilgileniyorum. Onlar iki haftada bir hafta sonu görüşüyorlar ıı bir de benim yanımda burda olduğu için ama hani ben mesela sıkıştığım noktada başa çıkamadığım noktada veya destek almak istediğim noktada babaya danışıyorum (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VSD)
Anne baba büyükanne büyükbaba birlikte ebeveynliği	-	-	1	7	Şu an genelde annesinde günlük okul çıkışları annesi alıyo annesi bırakıyo tabii bu bundan işte bir ay öncesine kadar sürekli olarak babaanne ve dedede kalıyolardı ... İhtiyaca binaen işte bana ulaştıklarında ben destek oluyorum... (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD)
Yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltalaması	-	-	1	7	İı ya önemli kararlarda birbirimizi mutlaka arıyoruz zaten önemli kararlarda. İı ama burası Türk toplumu sonradan hayatınıza giren kişi eskiyle görüşmenizi mutlaka anormal derecede engelliyo yani (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD)
Zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik	1	6	-	-	İlk yıllarla şu anki yıllar arasında çok büyük farklar var. İlkte çok zorlu bir süreçti şu an daha koordineliyiz (Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VSD)
Toplam	16	100	15	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmektedir.

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere, eski eşlerin yürüttükleri birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin görüşleri yedi kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Birlikte ebeveynlik anlaşması”, “birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı”, “anne temelli ebeveynlik”, “anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik”, “anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği”, “yeni eşin eski eş ile olan birlikte ebeveynliği baltalaması” ve “zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik”.

Kadın katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik söylemleri incelendiğinde, birlikte ebeveynlik anlaşması (%31), anne temelli ebeveynlik (%25) ve anne temelli baba destekli ebeveynlik (%25) kategorilerinin öne çıktığı görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı (%13) ve zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik (%6) kategorilerinde ise az sayıda söylem dile getirilmiştir. Kadın katılımcıların anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği ve yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltalaması kategorilerinde ise hiçbir söylem dile getirmedikleri belirlenmiştir.

Erkek katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik söylemleri incelendiğinde, yoğun olarak birlikte ebeveynlik anlaşması (%60) ve anne temelli ebeveynlik (%20) kategorilerinde söylemler dile getirildiği görülmüştür. Anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik (%7), anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği (%7) ve yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltalaması (%7) kategorilerinde ise sınırlı sayıda erkek katılımcıların söylemlerinin yer aldığı görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı ve zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik kategorilerinde ise herhangi bir söylem dile getirmedikleri görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı benzerliklere rastlanmıştır. Eski eşlerin birlikte ebeveynlik anlaşması ve anne temelli ebeveynlik kategorilerinde daha çok söylem dile getirdikleri görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşması kategorisinde, eski eşlerin çocuklarıyla ilgili konularda ortak karar almaları gerekli durumlarda birbirlerine danışarak hareket etmeye çalıştıkları, çocuklarının yüksek yararını gözeterek ortak karar almaya çalıştıkları, birlikte hareket etmeye özen gösterdikleri, çocukları için gerekli durumlarda çoğunlukla yüz yüze iletişim kurdukları öğrenilmiştir. Katılım sağlayan tüm çiftlerde müşterek çocukların velayetlerinin annede olması ve çocukların anneleriyle yaşamaları sebeplerinden dolayı çocuğun beslenmesi, temizliği, eğitimi, günlük rutinleri gibi çocuklarla ilgili konularda annelerin daha çok sorumluluk aldığı, babaların genellikle çocukları hafta sonları görmeleri sebebiyle daha çok

sosyal faaliyetler ve eğlence kısmında yer aldıkları, eski eşlerin ortak karar almaları gereken kritik durumlarda veya annelerin baş edemedikleri durumlarda baba figürünün devreye girdiği, çocuklarıyla ilgili konularda ortak karar vermeleri gerekli durumlarda önerileri genellikle ilk olarak annelerin sunduğu, yönlendirmeyi annelerin yaptığı görülmüş olup anne temelli ebeveynliğin öne çıkan kategoriler arasında olduğu anlaşılmıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri bir arada incelendiğinde, bazı farklılıkların da olduğu görülmüştür. Kadın katılımcılarda, birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı ve zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik kategorilerinde söylemlere rastlanırken erkek katılımcıların bu kategorilerde herhangi bir söylem dile getirmedikleri görülmüştür. Erkek katılımcılar ise anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği ve yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltalaması kategorilerinde söylem dile getirirken bu kategorilerde kadın katılımcılara ait söylemlere rastlanmamıştır. Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı kategorisinde söylem dile getiren iki kadın katılımcı, evlilik sürecinde de birlikte hareket edememe, boşanma ve boşanma sonrası süreçlerde eşleriyle yaşadıkları olumsuz yaşantılar gibi sebeplerin boşanma sonrasında da birlikte hareket etmelerine engel olduğunu, çocuklarıyla ilgili konularda ortak kararlar alamadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmelerde bir erkek katılımcı ise eski eşiyile yürüttükleri ebeveynlik sürecine büyükanne ve büyükbabanın da katılım sağladığını dile getirmiştir. Boşanma sonrası ikinci evliliğini yapmış olan bir erkek katılımcı ise yeni eşinin çocukla ilgili konularda eski eşiyile görüşmelerini sınırlandırması durumunu “...önemli şeylerde kararlarda birbirimize olabildiğince yakın durduk ama isterdim daha fazla görüşebilelim ama aile durumu müsaade etmiyor” şeklinde ifade etmiştir. Bir kadın katılımcı ise boşanma sonrası ilk yılda eski eşine karşı öfke, kızgınlık gibi yoğun duygular hissetmesi sebebiyle eski eşiyile görüşmelerinin oldukça sınırlı olduğunu, çocuklarıyla ilgili konularda birlikte hareket edemediklerini fakat daha sonrasında yüz yüze iletişim kurmaya başlamalarıyla birlikte şu an çocuklarıyla ilgili konularda koordineli şekilde süreci yönetebildiklerini ifade etmiştir.

Sonuç olarak, eski eşlerin yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair görüşleri sınıflandırıldığında, birlikte ebeveynlik anlaşması, anne temelli ebeveynlik, anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik kategorilerinin öne çıktığı görülmektedir. Bir grup katılımcı çocuklarıyla ilgili konuları birbirlerine danışarak ortak kararlar vermeye çalıştıklarını, çocuklarıyla ilgili kararlarda birlikte hareket etmeye çalıştıklarını; başka bir grup katılımcı ise çocukların anneleriyle de yaşamaları sebebiyle çocuklarla ilgili

sorumlulukların daha çok annede olduğunu; bir grup katılımcı ise çocuklarla ilgili temel sorumluluğun annede olmasıyla birlikte önemli kararlarda veya annelerin yetişemediği konularda babaların destek verdiğini dile getirmiştir. Sınırlı da olsa çocuklarına ilişkin hiçbir konuda eski eşleriyle birlikte hareket edemediklerini, eski eşleriyle olan birlikte ebeveynlik ilişkilerine büyükanne ve büyükbaba katılımının bulunduğunu, boşanma sonrası yeni bir evlilik yapıldığında yeni eşin eski eşle olan ebeveynlik ilişkilerini sınırlandırdığını, boşanmanın ardından ilk zamanlarda eski eşlerin birbirlerine karşı hissettikleri olumsuz duyguların ebeveynlik ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini fakat zaman içerisinde ebeveynlik ilişkilerini daha iyi yürütebildiklerini dile getiren katılımcılar da olmuştur. Eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde çocuklarıyla ilgili konularda aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3.2. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Çocuklarıyla İlgili Konularda Aralarındaki İletişime İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
İyi ve sürekli iletişim	6	43	6	43	Telefonla oluyor yüz yüze oluyor devamlı görüşüyoruz yani sıkıntı yok bizde (Ç1/E/42/ES9/BS7/ÇS1/VSD) / Nasıl diyim yani çocuğumuz etkilenmesin diye görüşürüm de gün geliyor para alışverişimiz oluyo telefonda konuşuyoruz yüz yüze konuşuyoruz. İçli dışlıyız o konuda (Ç3/K/33/ES12/BS2/ÇS1/VS) / Telefonla oluyo görüşüyoruz oturuyoruz bi yerlerde konuşuyoruz mesela mümkün olduğunca ben hafta sonları alıyorum onları yemeğe çıkarız kahvaltaya çıkarız gezmeye çıkarıyorum ben onları. Çocuğun psikolojisini bozmamak için annesiyle beraber götürüyorum (Ç7/E/43/ES8/BS3/ÇS1/VSD) / Her an ulaşabiliyorum. Herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS)
Çocuk odaklı iletişim	4	29	4	29	Sadece çocukla ilgili bi de çok kısa. Hani olayın sadece noktasına değinerek iletişim halindeyiz. Hani konu neyse o söylenir cevap alınır iletişim bitirilir (Ç4/K/30/ES5/BS2/ÇS1/VS) / İşte okul ihtiyaçları toplantıları mı ya da işte doğum günleri oluyo genelde hani öğrenimleriyle ilgili ya da onların hayatlarını etkileyebilecek şeylerde görüşüyoruz (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / Yani şöyle söyliyim normalde şu an iki yabancı gibiyiz ama söz konusu çocuk olduğu zaman ortak evlat olduğu zaman en iyisi neyse onu düşünmeye çalışıyoruz çocuklarla ilgili. Yüz yüze de görüştüğümüz konular oluyo ama genelde telefon yoluyla iletişim kurmayı tercih ediyoruz (Ç14/E/30/ES7/BS4/ÇS2/VSD)
Sınırlı iletişim	4	29	4	29	Valla çok bi iletişimimiz yok o konuda yani. Alcam diyo alıyor. Bu kadar yani başka bir iletişimimiz yok yani (Ç2/K/41/ES23/BS2/ÇS2/VS) / Yani o beni aramaktan çekinmez ben de onu aramaktan çekinmem yalnız şey vardır konuşma saatlerimiz sınırlı. Yani ben evdeyken beni arayamaz aradığı zaman ben açmam açamam zaten yani yeni evliliğimden dolayı (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD) / Şunu yapıyorum diyo ben de tamam diyorum. Fikir sorulmuyo o şekilde konuşuyoruz yani ... sadece WhatsApp'tan mesajlaşıyoruz çok nadir telefonla konuşuyoruz (Ç12/E/32/ES5/BS1/ÇS1/VSD)
Toplam	14	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmektedir.

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere, eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde çocuklarıyla ilgili konularda aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri üç kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “İyi ve sürekli iletişim”, “çocuk odaklı iletişim” ve “sınırlı iletişim”.

Kadın katılımcıların çocuk yetiştirme sürecinde çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri incelendiğinde, iyi ve sürekli iletişim (%43) kategorisi öne çıkmıştır. Çocuk odaklı iletişim (%29) ve sınırlı iletişim (%29) kategorilerinde iyi ve sürekli iletişim kategorisine göre daha az söylem dile getirildiği görülmüştür.

Erkek katılımcıların çocuk yetiştirme sürecinde çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri incelendiğinde, iyi ve sürekli iletişim (%43) kategorisi öne çıkmıştır. Çocuk odaklı iletişim (%29) ve sınırlı iletişim (%29) kategorilerinde iyi ve sürekli iletişim kategorisine göre daha az söylem dile getirildiği görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri bir arada incelendiğinde, tüm kategorilerde anne ve babaların eşit sayıda söylem dile getirdikleri belirlenmiştir. İyi ve sürekli iletişim kategorisinde yer alan katılımcılar, çocuklarıyla ilgili konularda her an eski eşlerine ulaşabildiklerini, telefonla konuşma, mesajlaşma, yüz yüze bir araya gelme gibi her yolla rahatlıkla iletişim kurabildiklerini, çocukları için bir araya gelip vakit geçirebildiklerini, iletişim konusunda hiçbir sıkıntı yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Çocuk odaklı iletişim kategorisinde ise katılımcılar sadece çocuklarını ilgilendiren bir konu olması durumunda eski eşleriyle iletişim kurduklarını, görüşmelerin çocuklarıyla ilgili konuda kalmasına özen gösterdiklerini, çocuklarıyla ilgili konularda telefonla iletişim kurmanın yanı sıra gerekli durumlarda yüz yüze de iletişim kurabildiklerini belirtmişlerdir. Bu kategoride bir erkek katılımcı eski eşiyle iletişimini “... *çocukla ilgili eğer ki bi konu varsa onu konuşuyoruz uu bu noktada kırıcı bi dille değil eğer ki bi şey varsa anlatıyo ben de anlatıyorum ikimiz de birbirimizin özeline dikkat ederek çocuk üzerinde konunun kalmasına çalışıyoruz.*” sözleriyle dile getirmiştir. Sınırlı iletişim kategorisinde, eski eşlerin farklı şehirlerde yaşama, yeni bir evlilik yapma, eski eşleriyle yaşadıkları olumsuzluklar gibi sebeplerden dolayı iletişimlerinin sınırlı kaldığını ifade etmişlerdir. Dış etkenlerin iletişimlerini sınırlayabilmesinin yanı sıra yaşanan olumsuzluklar sebebiyle eski eşiyle iletişim kurmak istemeyen bir katılımcı bu durumu “ ... *önemli bir durum olduğunda çocukların gidişatı ile ilgili bir durum olduğu zaman arayıp bilgilendirme yapıyorum bak böyle olması gerekiyo*

yapabileceğin şeyleri yap tam aksi şeyler yaşıyoruz çocuklarla nasıl konuştuğunu bilemiyorum ama 1-2 defa rastladığım kadarıyla hoş konuşmuyo ya da benle ilgili çirkinlikler yapmaya çalışıyo çocukların üzerinde bundan dolayı da çok fazla görüşmüyorum.” şeklinde dile getirmiştir.

Sonuç olarak, katılımcıların eski eşleriyle aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri incelendiğinde iyi ve sürekli iletişim kategorisi öne çıkmakla birlikte çocuk odaklı iletişim ve sınırlı iletişim kategorilerinde de sık bir şekilde söylem dile getirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca tüm kategorilerde kadın ve erkeklerin eşit sayıda söylem dile getirdiği görülmüştür. Bir grup katılımcı, eski eşlerine her an ulaşabildiklerini, her yolla rahatlıkla iletişim kurabildiklerini, iletişimlerinde herhangi bir sorunun olmadığını dile getirirken, bir başka grup katılımcı görüşme konularının çocukları üzerinde kalmasına dikkat ettiklerini, çocuklarıyla ilgili bir konu olması durumunda iletişim kurduklarını belirtmiş olup bazı katılımcılar ise farklı şehirlerde yaşama, yeni bir evlilik yapma, eski eşleriyle yaşadıkları olumsuzluklar gibi sebeplerin eski eşleriyle iletişimlerini sınırladığını söylemişlerdir. Eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki anlaşmalara/uyuma ilişkin görüşleri Tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.3. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarındaki Anlaşmalara/ Uyuma İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması	7	50	6	43	Valla çocukla ilgili birazcık benim sözüm daha baskın aslında ... Ben bunu söylüyorum baba da tamam senin için uygunsa o zaman hani olsun araştırdıysan ettiysen (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS) / Aslında uyumdan ziyade o tamamen sen nasıl istersen öyle olsun olarak bakıyo ... tamam sen öyle düşünüyosan doğrudur der (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS) / Valla ben bütün kuralları annesine bıraktım. Çocuğumun geleceğiyle ilgilenmesi için annesine bıraktım ha sıkıştığı zaman ben de yanında yardımcıyım maddi manevi yardımcı oluyorum (Ç7/E/43/ES8/BS3/ÇS1/VSD) / Genelde şey oluyo ben biraz daha kural koyan; eşim de daha uygulayan eski eşim destekleyen taraf oluyo aslında (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS) / O için eğlence tarafı; ben işin sorumluk tarafıyım açıkçası çok yönlendirici değil yani ben ne dersem de evet öyle olması gerekiyo diye destekliyo ama (Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VS)
Birlikte ebeveynlik anlaşması	4	29	5	36	Bizim başkasını düşünme gibi ya da başkalarından çocuğumuz olmadığı için tek bi şeyi düşünüyoruz. Ona göre yaşıyoruz. Ona göre davranıyoruz (Ç3/K/33/ES12/BS2/ÇS1/VS) / Her konuda uyumluyuz birbirimize danışmadan hiçbir şey yapmıyoruz. Yani çocuklara bi şey yapılacaksa veyahut da bi şey alınacaksa o bana sorar ben ona sorarım alınacaksa alınacaktır alınmicaksa alınmicaktır. Yani ikimizin kararı da ortaktır (Ç6/E/41/ES16/BS1/ÇS2/VSD) / Onun açısından kötü olan şeye ben iyi demiyorum ben de kötü diyorum o şekilde iletişim kuruyoruz yani onun kararlarını birbirimiz ya da benim kararlarımı o destekliyo onun kararlarını da ben destekliyorum çocukla ilgili olan kararlarımızı (Ç4/E/32/ES5/BS2/ÇS1/VSD)
Anlaşma/uyum yok	3	21	3	21	Hiçbir konuda onunla o şeyi yakalamadım yani olmuyor olmuyor yani ben mesela kural koyuyorum o hayır. Mesela parkta bile çocuklara vur, kavga et yani bu tip şeyler (Ç2/K/41/ES23/BS2/ÇS2/VS) /Aslında şöyle bizim evliliğimizde baştan sona uyumsuzluklar çerçevesinde olduğu için sonrasında da uyum olmadı ... maalesef orta noktada buluşamıyoruz (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS)
Toplam	14	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Tablo 3.3'te görüldüğü üzere, eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki anlaşmalara/uyuma ilişkin görüşleri üç kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması”, “birlikte ebeveynlik anlaşması” ve “anlaşma/uyum yok”.

Kadın katılımcıların çocuk yetiştirme sürecinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşmalara/uyuma ilişkin görüşleri incelendiğinde, annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması (%50) kategorisinin öne çıktığı görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşması (%29) ve anlaşma/uyum yok (%21) kategorilerinde ise daha az söylem dile getirilmiştir.

Erkek katılımcıların çocuk yetiştirme sürecinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşmalara/uyuma ilişkin görüşleri incelendiğinde, annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması (%43) kategorisi öne çıkmakla birlikte bu kategoriyi birlikte ebeveynlik anlaşması (%36) kategorisinin yakından takip ettiği görülmüştür. Anlaşma/uyum yok (%21) kategorisinde ise daha az söylem dile getirilmiştir.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı benzerliklere rastlanmıştır. Eski eşler annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması kategorisinde daha çok söylem dile getirmiş olup ardından birlikte ebeveynlik anlaşması kategorisinde görüşlerini dile getirmişlerdir. Ayrıca bu kategorileri anlaşma/uyum yok kategorisi takip etmiş olup erkek ve kadın katılımcılar bu kategoride eşit sayıda söylem dile getirmişlerdir. Bu kategorilerde düşüncelerini dile getiren katılımcıların bazı söylemleri şöyledir: “... ben şunu yapmak istiyorum çocuklarla ilgili dediğimde hayır o düşünce bana saçma demez tamam sen öyle düşünüyorsan doğrudur der.” (Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması), “Genelde ortak karar almaya çalışıyoruz şöyle diyim mesela uu bi şey olduğunda çocuğumuz hemen babasına da haber verir mesela babacım annem bunu yapmama izin vermiyor mesela en basitinden. O da beni arıyo neden hani istemediğimi soruyo ben de cevap veriyorum mesela şöyle olması lazım böyle olması lazım diye. Genelde hangi konuda daha haklıysak hani yapılması yapılmaması konusunda ona göre karar veriyoruz...” (Birlikte ebeveynlik anlaşması) ve “Aslında şöyle bizim evliliğimizde baştan sona uyumsuzluklar çerçevesinde olduğu için sonrasında da uyum olmadı yine biraz önce de dediğim gibi mesela sağlık konusunda çocuklardan bir tanesinin dişinde ve çenesinde bir sorun olduğu için büyük bir operasyon geçirmesi gerekiyo vs onları aradım bak böyle bir durum olacak belki maddi yardım ihtiyacımız olacak çok iyi bir ilişki

olmadığı için iyi de yanıt alamadım bu gibi şeyler oluyo maalesef orta noktada buluşamıyoruz.” (Anlaşma/uyum yok).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı farklılıklar da görülmüştür. Anne ve babaların çocuklarıyla ilgili konularda aralarındaki uyuma ilişkin görüşlerinin sınıflandırıldığı kategorilerde dikkat çeken önemli fark, annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması kategorisinde annelerin söylemlerinin yoğunlaştığı görülürken, babaların söylemlerinin belli bir kategoride belirgin yoğunlaşmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, eski eşlerin çocuk büyüme süreçlerinde sorumluluğun daha çok annede olduğunu, çocuklarıyla ilgili konularda kararların daha çok anne tarafından verildiğini ve bu kararların baba tarafından desteklendiğini belirten söylemlere daha sık rastlanmıştır. Çocuk büyüme süreçlerinde birlikte hareket edebildiklerini ve karar verebildiklerini dile getiren katılımcıların önceki kategoriye oranla daha az olduğu görülmüştür. Çocuklarıyla ilgili konularda genellikle orta noktayı bulamadıklarını ifade eden anne ve babalara rastlanmakla birlikte bu kategorideki söylemlerin daha sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri ise Tablo 3.4’te sunulmuştur.

Tablo 3.4. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Anlaşmazlık yok	4	19	6	43	Yani şimdiye kadar anlaşamadığımız olmadı evlilik konusu haricinde (Ç1/E/42/ES9/BS7/ÇS1/VSD) / Çok ekstrem bi anlaşmazlık benim aklıma gelmiyo. Çünkü bu işin yapılandırılmış olmasıyla da alakalı (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD)
Ebeveynlik stili ve davranışları	8	38	5	36	İn genelde benim ee babalığımı yargıladığı için sürekli bu konuda anlaşmazlık yaşıyoruz (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / Tam buluşunun üzeri olduğu için çok agresif oluyo ... diyorum bırak buluş çağının üzerinde çok üzerine gitme bak ne kadar sıkarsan o kadar kötü olur çocuğu kötü yollara teşvik etmiş olabilirsin (Ç6/E/41/ES16/BS1/ÇS2/VSD) / Çocuk olunca hayır kelimesi çıkmamasından dolayı dönem dönem ters düştüğümüz oluyo birazcık (Ç10/E/49/ES14/BS3/ÇS1/VSD) / Tek anlaşmazlık yaşadığımız konu şimdi uzakta olduğu için eski eşim o haliyle hediye ile oyuncakla kendini hissettirmeye çalışıyo ... bu da tabi şey yapıyo sürekli oyuncak almak bi doyumsuzluk oluşturuyor (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Maddi konular	3	14	2	14	İşte okul masrafı olabilir veya bi şeye ihtiyacı vardır yani durumum müsaitse yapıyom ama yapamadığım zaman ister istemez bu sefer çatışmalar başlıyo (Ç3/E/41/ES12/BS2/ÇS1/VSD)
Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi	3	14	-	-	Tamam yaparım diyo ama her zaman ayak uyduramayabiliyo. Ya da bi şey alıncaksa evet alalım diyo ... ama o gün geldiğinde ayak uyduramayabiliyo. Söz veriyo ama uygulayamıyo (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS)
Çocuğun eğitimi	2	10	-	-	Eğitim konusunda da bi şekilde okur diyo hani benim için de en önemlisi eğitim mesela yani (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS)
Çocuğun beslenmesi	-	-	1	7	... bunu yedirme bunu içirme muhabbetlerine giriyoruz yani (Ç11/E/43/ES7/BS12/ÇS1/VSD)
Çocuğun uyku düzeni	1	5	-	-	İn atıyorum geç yatıyo hani sen nasıl annesin yatıramıyosun ... hani yatmıyorsa da çok zorlamıyorum ben (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS)
Toplam	21	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Tablo 3.4'te görüldüğü üzere, eski eşlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri yedi kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Anlaşmazlık yok”, “ebeveynlik stili ve davranışları”, “maddi konular”, “çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi”, “çocuğun eğitimi”, “çocuğun beslenmesi” ve “çocuğun uyku düzeni”.

Kadın katılımcıların çocuk yetiştirme süreçlerinde eski eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri incelendiğinde, ebeveynlik stili ve davranışları (%38) kategorisinin öne çıktığı görülmektedir. Anlaşmazlık yok (%19), maddi konular (%14), çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi (%14), çocuğun eğitimi (%10) ve çocuğun uyku düzeni (%5) kategorilerinde daha az sayıda söylem dile getirilmiştir. Kadın katılımcıların çocuğun beslenmesi kategorisinde ise herhangi bir söylem dile getirmediikleri görülmüştür.

Erkek katılımcıların çocuk yetiştirme süreçlerinde eski eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri incelendiğinde, anlaşmazlık yok (%43) ve ebeveynlik stili ve davranışları (%36) kategorilerinde daha çok söylem dile getirdikleri belirlenmiştir. Sınırlı da olsa maddi konular (%14) ve çocuğun beslenmesi (%7) kategorilerinde de erkek katılımcıların görüşlerini belirttikleri görülmüştür. Erkek katılımcılarda çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi, çocuğun eğitimi ve çocuğun uyku düzeni kategorilerinde söylemlere rastlanmamıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı benzerliklere rastlanmıştır. Anne ve babaların aralarındaki anlaşmazlıklara ilişkin daha çok ebeveynlik stili ve davranışları ile anlaşmazlık yok kategorilerinde söylem dile getirdikleri belirlenmiştir. Maddi konular kategorisinde ise daha sınırlı düzeyde görüşlerini belirttikleri görülmüştür. Bu kategorilerde görüşlerini dile getiren katılımcıların söylemleri şunlardır: “Yani şimdiye kadar anlaşılmadığımız olmadı. Evlilik konusu haricinde...” (Anlaşmazlık yok), “... tek anlaşmazlık yaşadığımız konu şimdi uzakta olduğu için eski eşim o haliyle hediye ile oyuncakla kendini hissettirmeye çalışıyo yani sürekli oyuncak göndererek hediye göndererek hissettirmeye çalışıyo ama bu da tabii şey yapıyo sürekli oyuncak almak bi doyumsuzluk oluşturuyo o konuda müdahale etmek zorunda kalıyorum /... kuralcılık konusunda ben biraz daha katıyım sanırım işte bunun çocuğun özgüvenini olumsuz etkilediğini düşünüyö o yüzden o biraz daha gevşek kurallarla gitmek istiyö...” (Ebeveynlik stili ve davranışları) ve “... okul masrafı olabilir veya bi şeye ihtiyacı vardır yani durumum

müsaitse yapıyorum ama yapamadığım zaman ister istemez bu sefer çatışmalar başlıyo ... çocuğun masrafları konusunda işin içine maddiyat girince biraz tırnaklar çıkıyo her iki taraf için de...” (Maddi konular).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, benzerlikler olduğu gibi bazı farklılıkların da olduğu görülmüştür. Dikkat çeken farklılıklardan biri kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla konuda eski eşleriyle anlaşmazlık yaşadıklarını belirtmeleridir. Kadın katılımcılar çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi, çocuğun eğitimi ve çocuğun uyku düzeni kategorilerinde görüşlerini dile getirirken bu kategorilerde erkek katılımcıların söylem dile getirmediği görülmüştür. Çocuğun beslenmesi kategorisinde bir erkek katılımcı görüşünü belirtmiş olup kadın katılımcılarda bu kategoride herhangi bir söylem tespit edilmemiştir.

Sonuç olarak, çocuklarıyla ilgili konularda genellikle aralarında ebeveynlik stilleri ve davranışlarındaki farklılıklar sebebiyle anlaşmazlıklar yaşadıklarını belirten katılımcıların yanı sıra çocuk büyütme süreçlerinde eski eşleriyle herhangi bir anlaşmazlık yaşamadığını dile getiren katılımcılara da sık rastlanmıştır. Benzerlikler ve farklılıklar olmak üzere çocuklarının maddi ihtiyaçları, eğitimi, beslenmesi, uyku düzeni, çocuklarıyla ilgili sorumlulukların paylaşımı konularında da eski eşlerin anlaşmazlıklar yaşadıklarına dair söylemler dile getirdikleri görülmüştür. Eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri Tablo 3.5’te sunulmuştur.

Tablo 3.5. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
İş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme	4	27	4	27	Yani ikimiz de aşında bölünüyoruz çocuğumuz için. Yani hem maddi olarak hem manevi olarak (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS) / Hani ıı o benim yetmediğim yerde takviye ediyon onun yetmediği yerde ben çocuklara takviye ediyom (Ç6/K/37/ES16/BS1/ÇS2/VS) / Yani ikimiz de kendi alanımızda bütün gücümüzü ortaya koyduğumuza inanıyorum yani (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD)
Anne temelli çocuk yetiştirme	6	40	4	27	Eğitimi, bakımı, hayata yetiştirilmesine her türlü plan organizasyon her şey bende yani bu anlamda sorumluluğum iki kat arttı evliliğe göre (Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VS) / İşte yani sadece bir yere gittiğimde arıyorum o da çok nadir yani. Bugün mesela işim var dedim alır mısın başka bir iş bölümü yapmıyoruz yani onunla (Ç2/K/41/ES23/BS2/ÇS2/VS) / ııı genelde bütün okul yükü işte gitmesi gelmesi ödevleri genelde büyük çoğunluğu bende ... iki haftada üç haftada bi hafta sonları o alıyo (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS) / Uzaktan olduğu için iş bölümü yani her şey benim üzerimde diyebilirim ... eski eşim varlığını hissettiriyo sadece telefonla çok iş bölümü yapamıyoruz açıkçası (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme	5	33	7	47	ııı çocuğumla genelde ben daha çok zaman geçirmekten yana oyun ve park alanına ya da gezme olsun bu konularla ilgilenirim. Tabii ki de giyim kuşam bunlarla zaten ilgileniyoruz ama daha böyle anaç duyguları falan annesi tarafından veriyon tabii ki (Ç4/E/32/ES5/BS2/ÇS1/VSD) /Genelde her şeyi benim yani hani daha çok ıı ya da dediğim gibi işte kritik noktalarda babanın otoritesinin girmesi gerektiği noktalarda babayı devreye sokuyoruz (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS) / Şimdi bakımın çoğu onda ... Biraz daha bu dış dünyadaki yapı bende tatil kısmı biraz daha bende oluyo ister istemez (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD) / Şöyle ben genelde hani evde kendi özel her şeyini ben yapıyorum ama gerekli ortak şeyleri mesela şöyle diyim okulda alınması gereken ihtiyaçlar var hani ben arıyorum onu beraber alınması gereken şeyler ... böyle konuşuyoruz ortak konularda (Ç7/K/33/ES8/BS3/ÇS1/VS) / Valla eşim çocuğun her şeyiyle ilgilenmeye çalışıyo ... maddi olarak destek çıkmaya çalışıyorum kızımınla ilgili şeylere her türlü yardımcı olmaya çalışıyorum (Ç7/E/43/ES8/BS3/ÇS1/VSD)
Toplam	15	100	15	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmektedir.

Tablo 3.5’te görüldüğü üzere, eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri üç kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “İş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme”, “anne temelli çocuk yetiştirme” ve “anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme”.

Kadın katılımcıların çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri incelendiğinde, anne temelli çocuk yetiştirme (%40) kategorisinde söylemlerin yoğunlaştığı görülmüştür. Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme (%33) ve iş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme (%27) kategorilerinin de anne temelli çocuk yetiştirme kategorisini takip ettiği belirlenmiştir.

Erkek katılımcıların çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri incelendiğinde, anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme (%47) kategorisinde erkeklerin sık bir biçimde söylem dile getirdikleri görülmüştür. Anne temelli çocuk yetiştirme (%27) ve iş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme (%27) kategorilerinde ise söylemlerin eşit olduğu belirlenmiştir.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte incelendiğinde, aralarındaki iş bölümü konusunda eski eşlerin görüşlerinde birtakım benzerliklere rastlanmıştır. Çocuklarıyla ilgili konularda herkesin daha iyi olduğu konularda çaba gösterdiği bir iş bölümü yaptıklarını, yetemedikleri konularda birbirlerine destek verdiklerini belirten kadın ve erkek katılımcılar iş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme kategorisinde eşit sayıda söylem dile getirmişlerdir. Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme ve anne temelli çocuk yetiştirme kategorilerinde de sıklıkla görüşlerini belirtmişlerdir. Bu kategorilerde görüşlerini belirten kişilerin dikkat çeken söylemleri şu şekildedir: “*Şimdi söyle daha erkeksel faaliyetleri u mesela işte atıyorum çocuğun tıraş olmasına ben asla berbere götürmüyorum babasının işi. Bisikleti o öğretti ondan sonra yüzme biraz daha babasıyla ilgiliydi ama onun dışında genelde her şeyi benim yani hani daha çok u ya da dediğim gibi işte kritik noktalarda babanın otoritesinin girmesi gerektiği noktalarda babayı devreye sokuyoruz. Onun dışında u genelde diğer şeyler bende yani bi de sonuçta şey olduğu için 14 günde 2 gün orda 12 günü bende yani öyle olunca zaten ister istemez böyle oluyo.*” (Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme), “*Evet bizim durumumuz farklı olduğu için uzaktan olduğu için iş bölümü yani her şey benim üzerimde diyebilirim tabii ki çocuğumuzun kişisel bakımı işte şu anda ödev takibi okul takibi çocuğumuzun özel günlerine gitmek vs. fiziksel anlamda her şeyi şu an benim üzerimde yani eski eşim varlığını*

hissettiriyo sadece telefonla çok iş bölümü yapamıyoruz açıkçası.” (Anne Temelli Çocuk Yetiştirme)

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte incelendiğinde, aralarındaki iş bölümü konusunda eski eşlerin görüşlerinde benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da olduğu görülmüştür. Çocuklarıyla ilgili konularda sorumlulukların daha çok kendilerinde olduğunu, çocuklarıyla birlikte yaşamaları sebebiyle çocuk büyütme sürecinde çoğu konuyla kendilerinin ilgilendiğini belirten kadın katılımcıların anne temelli çocuk yetiştirme kategorisinde söylemleri yoğunlaşmıştır. Görüşme günlerinde, ihtiyaç halinde veya ortak karar almaları gerekli durumlarda destek sunduklarını belirten erkek katılımcıların anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme kategorisinde söylemlerinin yoğunlaştığı görülmüştür.

Sonuç olarak, bir grup katılımcı çocuk büyütme süreçlerinde sorumluluğun daha çok annede olduğunu, annenin yetişemediği durumlarda, baba figürünün girmesi gerekli durumlarda veya ortak karar almaları gerekli durumlarda babanın destek sunduğunu belirtirken, başka bir grup çocuklarıyla ilgili konularda neredeyse bütün sorumluluğun annede olduğunu dile getirmiş, diğer bir grup ise çocuklarını eski eşleriyle birlikte iş birliği/iş bölümü içerisinde büyütmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Eski eşlerin diğer ebeveynin olmadığı bir ortamda çocuklarına annesi/babası hakkında yaptıkları yorumlamalar Tablo 3.6’da verilmiştir.

Tablo 3.6. Eski Eşlerin Diğer Ebeveynin Olmadığı Bir Ortamda Çocuklarına Annesi/ Babası Hakkında Yaptıkları Yorumlamalar

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Olumsuz bir yorum yapmam	7	35	8	50	Yani kötü bi şey söylemem onunla ilgili; doldurmam söz konusu değil çünkü annesinin yanında yaşadığı için aslında annesiyle daha iyi olması benim için daha öncelikli (Ç13/E/36/ES8/BS3/ÇS1/VSD) /Asla olumsuz bi şey söylemem çünkü onun annesi bu olumsuz söylenen şeylerin çocuğu olumsuz etkileyeceğini düşünüyorum (Ç10/E/49/ES14/BS3/ÇS1/VSD) / Hiçbir zaman kötü yorumda bulunmadım. Hiçbir zaman yani (Ç2/K/41/ES23/BS2/ÇS2/VS) / Eski eşime oğlumun olmadığı ortamlarda da kötü bi yorumda bulunmuyorum (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD) / Olumsuz hiçbi şekilde konuşmuyorum kimsenin de konuşmasına kesinlikle izin vermiyorum annem babam da dahil (Ç12/K/31/ES5/BS1/ÇS1/VS)
Olumlu yorum yaparım	9	45	4	25	Hep iyi yorum yapılır (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS) / Olumlu konuşmak zorundayım çünkü hani annesini benim ona kötülemem bi şey kazandırmaz (Ç3/E/41/ES12/BS2/ÇS1/VSD) / Kesinlikle olumlu yönde çünkü ne yaşadysam yaşadım kötü de olsa bitti ben hatırlıyım ama onlar hatırlamasın (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS) / Atıyorum babasından para istiyi vermiyomuş olsaydı sana mutlaka verirdi hep olumlu yönde söylüyorum hani (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS) / Yani hep olumlu söylemeye çalışıyorum zaten yurtdışında olduğu için uzakta olması yanında olmaması onu yeterince olumsuz hissettirdiği için (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Ne olumlu ne de olumsuz yorum yaparım	2	10	3	19	Ne babanızın şöyle eksisi var ne de böyle bir iyi yanı var derim (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS) / Nötr konuşmaya çalışıyorum (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS)
Zaman içerisinde olumsuzdan olumluya giden yorumlamalar	2	10	1	6	Zaman zaman hani öfkelendiğimiz kızdığımız ama bunlar hep ilk dönemde o ilk bir yıl içerisinde olduğu dönemlerdi dalgalanmalar yaşadığım oldu ... biliyosun ki çok iyi bi insan ve iyi bi baba her şeyden önce senin babandan kopmanı istemiyorum şeklinde hep söyledim (Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VS) / İlk etaplarda öfkeyle sinirle bi şeyler söylemişimdir ama hep şunu söylemişimdir kızlarıma annenizi kesinlikle üzmiceksiniz annenize kesinlikle karşı gelmiceksiniz (Ç6/E/41/ES16/BS1/ÇS2/VSD)
Toplam	20	100	16	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Tablo 3.6’da görüldüğü üzere, eski eşlerin diğer ebeveynin olmadığı bir ortamda çocuklarına annesi/babası hakkında yaptıkları yorumlamalar dört kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Olumsuz bir yorum yapmam”, “olumlu yorum yaparım”, “ne olumlu ne de olumsuz yorum yaparım” ve “zaman içerisinde olumsuzdan olumluya giden yorumlamalar”.

Kadın katılımcıların diğer ebeveynin olmadığı bir ortamda çocuklarına babaları hakkında yaptıkları yorumlamalara bakıldığında, olumlu yorum yaparım (%45) ve olumsuz yorum yapmam (%35) kategorilerinde daha sık söylem dile getirdikleri görülmüştür. Sınırlı da olsa kadın katılımcılar ne olumlu ne de olumsuz yorum yaparım (%10) ve zaman içerisinde olumsuzdan olumluya giden yorumlamalar (%10) kategorilerinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Erkek katılımcıların diğer ebeveynin olmadığı bir ortamda çocuklarına anneleri hakkında yaptıkları yorumlamalara bakıldığında, olumsuz bir yorum yapmam (%50) kategorisinde yoğun olarak söylemlerini dile getirdikleri görülmüştür. Olumlu yorum yaparım (%25), ne olumlu ne de olumsuz yorum yaparım (%19) ve zaman içerisinde olumsuzdan olumluya giden yorumlamalar (%6) kategorilerinde görüşlerini daha az ifade etmişlerdir.

Kadın ve erkek katılımcıların çocuklarının yanında diğer ebeveyn hakkında yaptıkları yorumlamalar bir arada incelendiğinde bazı benzerliklerin olduğu görülmüştür. Kadın ve erkeklerin olumsuz bir yorum yapmam ve olumlu yorum yaparım kategorilerinde daha çok görüşlerini belirttikleri görülmüştür. Sınırlı da olsa ne olumlu ne de olumsuz yorum yaparım ve zaman içerisinde olumsuzdan olumluya giden yorumlamalar kategorilerinde eski eşlerin söylemlerine rastlanmıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların çocuklarının yanında diğer ebeveyn hakkında yaptıkları yorumlamalara ilişkin görüşleri bir arada incelendiğinde bazı farklılıkların da olduğu belirlenmiştir. Kadın katılımcılar çocuklarına diğer ebeveyn hakkında olumlu yorum yaptıklarını vurgulamışlardır. Bu kategoride bir kadın katılımcı görüşünü “*Yani hep olumlu söylemeye çalışıyorum zaten yurtdışında olduğu için uzakta olması yanında olmaması onu yeterince olumsuz hissettirdiği ... iş için gittiğini onu çok sevdiğini onun için çalıştığını onun için emek verdiğini iyi olsun diye oralarda olduğunu imkanı bulsa geleceğini onu çok sevdiğini hissettirmeye çalışıyorum.*” sözleriyle ifade etmiştir. Erkek katılımcılar ise eski

eşleriyle ilgili çocuklarının yanında olumsuz yorumlarda bulunmadıklarını vurgulamışlardır. Bu kategoride bir erkek katılımcı düşüncesini *“Yani kötü bi şey söylemem onunla ilgili doldurmam söz konusu değil çünkü annesinin yanında yaşadığı için aslında annesiyle daha iyi olması benim için daha öncelikli.”* şeklinde dile getirmiştir.

Sonuç olarak, eski eşler çocuklarının yanında diğer ebeveyn hakkında genellikle olumsuz yorum yapmaktan kaçındıklarını, annesi veya babası hakkında olumlu konuşmaya çalıştıklarını vurgulamışlardır. Diğer ebeveyn hakkında olumlu veya olumsuz hiçbir yorum yapmadığını, boşanmanın ilk zamanlarında yaşadıkları duygu yoğunluğu sebebiyle olumsuz yorumlar yapabildiğini fakat bu durumun zaman içerisinde yerini olumlu yorumlamalara bıraktığını dile getiren katılımcılar da olmuştur. Katılımcıların kendilerinin olmadığı bir ortamda çocuklarına kendileri hakkında eski eşlerinin yaptıkları yorumlamalara ilişkin görüşleri Tablo 3.7’de sunulmuştur.

Tablo 3.7. Kendisinin Olmadığı Bir Ortamda Çocuklarına Kendisi Hakkında Eski Eşin Yaptığı Yorumlamalar

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Fikrim/bilgim yok	-	-	4	27	Bu konuda hiçbi fikrim yok açıkçası (Ç14/E/30/ES7/BS4/ÇS2/VSD)
Olumsuz bir yorum yapmadığını düşünürüm	10	63	8	53	Babaya karşı çocuğu doldurursan hikaye şuna döner: Çocuk babaya gitmek istemez ihale senin üstüne kalır nefes alacak zamanın olmaz ... kötü bi yorumda bulunduğunu en temelde bu zekiliğinden dolayı yapacağına zannetmiyorum (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD) / Kötü bi yorum yaptığını zannetmiyorum. Çünkü çocuğumuz söyler. Söylemese de tepkileriyle belli eder (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS) / Tek şöyle izah edebilirim kötü konuşmayacağına inanıyorum (Ç4/E/32/ES5/BS2/ÇS1/VSD) / Benim hakkımda kötü bi şeyler duymadım yani eğer kötü bi şeyler sezseydim oğlumun bana davranışlarından anlardım yani (Ç11/E/43/ES7/BS12/ÇS1/VSD) / Her ne kadar biz anlaşamayıp boşanmış olsak da bizim aramız kötü değil çocuğumuza da hiçbi zaman benim hakkımda olumsuz bir şey söyleceğini zannetmiyorum ihtimal vermiyorum (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Olumsuz bir yorum yaptığını duyduğum/ düşündüğüm zamanlar oldu	5	31	3	20	Aslında etik değil doğru bi hareket değil telefonu hoparlöre alıyorum ... ben saçımı kısacık kestirdim işte anneniz saçını açmış bi de erkek gibi kestirmiş kocaman kadın iki çocuk annesi yakışıyor mu ... diyo ki birkaç yıl bekleyin siz şöyle 14-15 yaşına kadar bekleyin o zaman erkek erkeğe konuşcaz benimle ilgili imalarda bulunuyo (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS) / Yani şişko olduğumu aşlamış çocuğa en basit örneklerden bi tanesi anne şişko falan diye az yemek yesin bu tarzda geri bildirim aldım çocuğumdan (Ç4/K/30/ES5/BS2/ÇS1/VS) / Çok kızdığı zaman söyleyebileceği şeyler de var mesela senin baban şunu yaptı da biz bu duruma geldik ya da bizim bu durumda olmamızın sebebi babandır bunları söyleyebilir söylediğini de düşünüyorum (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / Daha önceleri ını şey demiş işte sen annenden umudu kes annen yakında birisini bulur evlenir hani böyle şeyler söylemiş (Ç6/K/37/ES16/BS1/ÇS2/VS)
Ne olumlu ne de olumsuz bir yorum yaptığını düşünürüm	1	6	-	-	Hani övgüde de bulunmaz kötü yorumda da bulunmaz (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS)
Toplam	16	100	15	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere, katılımcıların kendilerinin olmadığı bir ortamda çocuklarına kendileri hakkında eski eşlerinin yaptığı yorumlamalara ilişkin görüşleri dört kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Fikrim/bilgim yok”, “olumsuz bir yorum yapmadığımı düşünürüm”, “olumsuz bir yorum yaptığımı duyduğum/ düşündüğüm zamanlar oldu” ve “ne olumlu ne de olumsuz bir yorum yaptığımı düşünürüm”.

Kadın katılımcıların kendilerinin olmadığı bir ortamda eski eşlerinin kendileri hakkında çocuklarının yanında yaptıkları yorumlamalara ilişkin görüşleri incelendiğinde, olumsuz bir yorum yapmadığımı düşünürüm (%63) kategorisinde yoğun bir şekilde söylem dile getirdikleri görülmüş olup bu kategoriyi olumsuz bir yorum yaptığımı duyduğum/ düşündüğüm zamanlar oldu (%31) kategorisinin takip ettiği belirlenmiştir. Bir kadın katılımcı ise ne olumlu ne de olumsuz bir yorum yaptığımı düşünürüm (%6) kategorisinde düşüncesini ifade etmiştir. Fikrim/bilgim yok kategorisinde ise hiçbir kadın katılımcının söylemine rastlanmamıştır.

Erkek katılımcıların kendilerinin olmadığı bir ortamda eski eşlerinin kendileri hakkında çocuklarının yanında yaptıkları yorumlamalara ilişkin görüşleri incelendiğinde, olumsuz bir yorum yapmadığımı düşünürüm (%53) kategorisinin öne çıktığı görülmüştür. Fikrim/bilgim yok (%27) ve olumsuz bir yorum yaptığımı duyduğum/ düşündüğüm zamanlar oldu (%20) kategorilerinde ise daha az söylem dile getirmişlerdir. Ne olumlu ne de olumsuz bir yorum yaptığımı düşünürüm kategorisinde ise hiçbir erkek katılımcının söylemine rastlanmamıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri bir arada incelendiğinde bazı benzerlikler dikkat çekmiştir. Eski eşlerin söylemlerinin olumsuz bir yorum yapmadığımı düşünürüm kategorisinde yoğunlaştığı görülmüştür. Daha sınırlı olmak üzere olumsuz bir yorum yaptığımı duyduğum/düşündüğüm zamanlar oldu kategorisinde düşüncelerini belirtmişlerdir. Bu kategorilerde yer alan bazı söylemler şu şekildedir: “... *Burdaki ilişkiyi bozarsa bunun yansımaları zaten en temelde ona yansıtacağını biliyo yani babaya karşı çocuğu doldurursan hikaye şuna döner: çocuk babaya gitmek istemez ihale senin üstüne kalır nefes alacak zamanın olmaz. Anlatabiliyo muyum o yüzden hani kötü bi yorumda bulunduğunu en temelde bu zekiliğinden dolayı yapacağını zannetmiyorum. /... olumsuz bi durum olsa zaten çocuktan geri bildirim alırsınız yani şimdiye kadar öyle bi şey olmadı çünkü o yüzden kötü bir şey söylediğini düşünmüyorum.*” (Olumsuz bir yorum yapmadığımı düşünürüm) ve “*Aslında etik değil doğru bi hareket değil telefonu hoparlöre alıyorum sessizce dinliyorum*

... ben saçımı kısacık kestirdim işte anneniz saçını açmış bi de erkek gibi kestirmiş kocaman kadın iki çocuk annesi yakışıyor mu. Erkek çocuklar on yaşındalar yavaş yavaş ergenleşmeye yetişkin olmaya başlayan çocuklar çocukları bu şekilde doldurma durumları yapıyo işte nasıl deyim şey diyo mesela bu benim çok ağrıma gidiyo ve çok büyük kaygı yaşıtıyo sürekli de yaşıyorum bunu yani bi harekette bulunduğum zaman iş ortamında karma bir iş ortamı erkeklerle de muhatap olma durumundayım diyo ki birkaç yıl bekleyin siz şöyle 14-15 yaşına kadar bekleyin o zaman erkek erkeğe konuşcaz benimle ilgili imalarda bulunuyo ... / ... çok kızdığı zaman söyleyebileceği şeyler de var mesela senin baban şunu yaptı da biz bu duruma geldik ya da bizim bu durumda olmamızın sebebi babandır bunları söyleyebilir. Söylediğini de düşünüyorum neden bazı zamanlar tepkili yaklaşıyo bana annesinden geldiği zaman o dönemde anlıyorum hani bi şey söylenmiş ...” (Olumsuz bir yorum yaptığını duyduğum/ düşündüğüm zamanlar oldu).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri incelendiğinde bazı farklılıkların da olduğu görülmüştür. Eski eşlerinin kendileri hakkında çocuklarının yanında yaptıkları yorumlamalar konusunda dört erkek katılımcı fikrim/bilgim yok kategorisinde söylem dile getirirken; kadın katılımcılarda bu kategoride herhangi bir söyleme rastlanmamıştır. Bir kadın katılımcı ne olumlu ne de olumsuz bir yorum yaptığını düşünürüm kategorisinde görüşünü belirtirken; erkek katılımcıların bu kategoride herhangi bir söylem dile getirmediği görülmüştür.

Sonuç olarak, kendileri hakkında eski eşlerinin çocuklarının yanında yaptıkları yorumlamalar konusunda katılımcıların sıklıkla diğer ebeveynin olumsuz bir yorum yapmadığını düşündükleri görülmüştür. Kendisi hakkında diğer ebeveynin çocuklarının yanında olumsuz yorumlarda bulduklarını duydukları veya düşündükleri zamanların olduğunu belirten katılımcılar da olmuştur. Sınırlı da olsa diğer ebeveynin söylemlerine ilişkin fikri olmadığını, diğer ebeveynin ne olumlu ne de olumsuz bir yorum yaptığını belirten katılımcıların olduğu görülmüştür. Eski eşlerin ayrılmış olsalar dahi çocuklarının hayatlarında annesinin/babasının olmasını önemsemelerine dair verdikleri puanlar ise Tablo 3.8’de verilmiştir.

Tablo 3.8. Eski Eşlerin Ayrılmış Olsalar Dahî Çocuklarının Hayatlarında Annesinin/Babasının Olmasını Önemsemelerine Dair Verdikleri Puanlar

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
10 puan	10	71	11	79	Önemsiyorum 10. Yani annesiz büyüsün istemem çocuğumun (Ç1/E/42/ES9/BS7/ÇS1/VSD) / Yüzde yüz... On. Her türlü olmalı. O onun babası. Daha iyi bi babalık hiç kimse yapamaz (Ç3/K/33/ES12/BS2/ÇS1/VS) / Yani babayı zaten normal birlikteyken bile hani ne bileyim akşamdan akşama görüyo çocuklar yani genelde böyledir zaten sürekli birlikteler annesinin olmasını daha çok önemsiyorum tabii. En üstü on muydu on on puan veririm (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / On. On yani olmalı anne bu başka bi figüre benzemez (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD) / On. Bence bir çocuğun bir babası olmalı baba gücü ayırır her zaman on o yüzden (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS) / Çok önemsiyorum yani benden daha önemli on puan veriyorum (Ç12/E/32/ES5/BS1/ÇS1/VSD) / On puan veririm yani tamamen bence özellikle gelişme çağındaki çocukların anneye daha fazla ihtiyacı var (Ç13/E/36/ES8/BS3/ÇS1/VSD) / Benim için 10 ... erkek çocuğu hani ben çok süsüme püsüme düşkün bi insanım. Ojeydi saç spreyiydi ıvırdı zıvırdı hani çocuk bunu kendi de rutin bilmemeli. Erkek olayı başka kadın olayı başka. Babasından bazı şeyleri öğrenebilecek anca onun için de benim için çok çok önemli babasıyla iletişimi (Ç4/K/30/ES5/BS2/ÇS1/VS)
9 puan	1	7	1	7	Yani ben çok önemsiyorum ben buna 8-9 hatta dokuz diyeyim çünkü çok önemli (Ç12/K/31/ES5/BS1/ÇS1/VS)
8 puan	2	14	-	-	Babanın evet önemi çok fazla var ama olabiliyor mu hani bunu başarabiliyor mu çocuklar. Evet başarabiliyor da yani. O yüzden 8 puan (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS)
7 puan	-	-	1	7	Yedi. Yani hayatında olmasa benim için daha kolay olurdu (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD)
6 puan	-	-	1	7	Altı ... ın katı bi yapısı var. Kendisi de küçükken o şekilde büyüdüğü için kendi oğlumuzu da o şekilde yetiştirmesine biraz almıyorum. Biraz kuralcı diktatör tarzı bi yapısı var (Ç4/E/32/ES5/BS2/ÇS1/VSD)
4 puan	1	7	-	-	Keşke güzel bi ilişkileri olsa kendisi de güzel ahlakta düzgün bi insan olmuş olsa ben isterim ki on, sekiz, dokuz ama şu anki davranış, tutum bu zamana kadar baktığımda en fazla dört olabilir en fazla yani (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS)
Toplam	14	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmekte ya da 100'den düşük çıkabilmektedir.

Tablo 3.8’de görüldüğü üzere, eski eşlerin ayrılmış olsalar da çocuklarının hayatlarında annesinin/babasının olmasını önemsemelerine dair verdikleri puanlar altı kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “10 Puan”, “9 Puan”, “8 Puan”, “7 Puan”, “6 Puan” ve “4 Puan”.

Kadın katılımcıların eski eşleriyle ayrılmış olsalar da çocuklarının hayatlarında babalarının olmasını önemsemelerine dair verdikleri puanlar incelendiğinde, çok önemsediklerini yoğun bir şekilde vurgulayarak 10 puan (%71) vermişlerdir. 8 puan (%14), 9 puan (%7) ve 4 puan (%7) kategorilerinde ise söylemlerin oldukça az olduğu görülmüştür. 7 puan ve 6 puan kategorilerinde ise kadın katılımcılarda söylemlere rastlanmamıştır.

Erkek katılımcıların eski eşleriyle ayrılmış olsalar da çocuklarının hayatlarında annelerinin olmasını önemsemelerine dair verdikleri puanlar incelendiğinde, çok önemsediklerini yoğun bir şekilde vurgulayarak 10 puan (%79) vermişlerdir. 9 puan (%7), 7 puan (%7) ve 6 puan (%7) kategorilerinde birer katılımcının söylemlerine rastlanmıştır. 8 puan ve 4 puan kategorilerinde ise erkek katılımcıların puan vermedikleri görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların diğer ebeveynin çocuklarının hayatında olmasını önemsemelerine dair puanlamaları bir arada incelendiğinde, bazı benzerliklerin olduğu görülmüştür. En dikkat çekici benzerlik eski eşlerin yoğun bir şekilde 10 puan vermeleri olmuştur. Bu kategoride bazı katılımcı söylemleri şöyledir: *“On puan veririm yani tamamen bence özellikle gelişme çağındaki çocukların anneye daha fazla ihtiyacı var hani boşanma aşamasında da zaten direkt velayetini tamamen annede olmasını kendim istedim bu aramızda bir tartışma değil yani anne şefkati ve eğitimi önce ... / Benim için 10 ... ben çok süsüme püsüme düşkün bi insanım. Ojeydi saç spreyiydi ıvırdı zıvırdı hani çocuk bunu kendi de rutin bilmemeli. Erkek olayı başka kadın olayı başka. Babasından bazı şeyleri öğrenebilecek anca onun için de benim için çok çok önemli babasıyla iletişimi.”* Bir başka benzerlik ise kadın ve erkek katılımcılarda birer kişinin çocuklarının hayatlarında annesinin/babasının olmasını çok önemsediklerini belirterek 9 puan vermeleridir.

Kadın ve erkek katılımcıların diğer ebeveynin çocuklarının hayatında olmasını önemsemelerine dair puanlamaları bir arada incelendiğinde, benzerlikler gibi farklılıkların da olduğu belirlenmiştir. Çocuklarının hayatında babalarının olmasını önemsediklerini belirterek 8 puan veren iki kadın katılımcı olduğu görülürken; 8 puan veren erkek katılımcıya rastlanmamıştır. Eski eşin ebeveynliğine ilişkin olumsuz düşünceleri sebebiyle

çocuklarının hayatında annelerinin olmasını önemsemelerine ilişkin birer erkek katılımcının 7 puan ve 6 puan verdiği görülmüş olup bu puanlamalarda kadın katılımcıların söylemlerine rastlanmamıştır. 7 puan veren bir erkek katılımcı görüşlerini “*Yedi. Yani hayatında olmasa benim için daha kolay olurdu...*” şeklinde ifade etmiştir. Bir kadın katılımcı ise eski eşin ebeveynliğiyle ilgili olumsuz düşünceleri olması sebebiyle 4 puan verirken bu kategoride erkek katılımcı söylemine rastlanmamıştır.

Sonuç olarak, eski eşler ayrılmış olsalar da çocuklarının hayatlarında annesinin/babasının olmasını önemseme düzeyleri olarak katılımcıların sıklıkla önemsediklerini belirterek 10 puan, 9 puan ve 8 puan verdikleri görülmüştür. Eski eşlerinin ebeveynliği konusunda beğenmedikleri tarafların olması sebebiyle sınırlı da olsa 7 puan, 6 puan ve 4 puan veren katılımcıların olduğu belirlenmiştir. Eski eşlerin anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocuklarıyla ilişkilerine yansımalarına yönelik görüşleri Tablo 3.9’da verilmiştir.

Tablo 3.9. Eski Eşlerin Anne-Babalık Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocuklarıyla İlişkileri Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Çocuğumla etkilemez ilişkimi	10	71	10	71	Hiçbir şekilde etkilemez (Ç1/E/42/ES9/BS7/ÇS1/VSD) / Her ne kadar eski eşimle telefonda tartışsam da söz dalaşına girsem de ... hani kızıma bunu işte senin yüzünden böyle oldu veya kızımı kötüleyecek veya onun psikolojisini bozacak bi kelime kullanmamaya çalışıyorum (Ç3/E/41/ES12/BS2/ÇS1/VSD) / Kesinlikle çocuğuma yansıtmam bunu o eski eşimle benim aramda olan bi sıkıntı olur (Ç7/E/43/ES8/BS3/ÇS1/VSD) / Hani bazen gerçekten o sorumluluğu tek başına almaktan bunalsam da hani ıı ama bunu çocuğa yansıtmıyorum çünkü onun suçu değil sonuçta (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS) / Hayır hiç etkilenmiyor. Benim çocuğumla bi dünyam var ıı biz kendimize ait bi dünya kurduk on on iki yıldır yani (Ç9/K/44/ES6/BS14/ÇS1/VS) / Yani çocuğumuza yansıtmadığımı düşünüyorum hiçbi şekilde yani ... zaten biraz da amacım da o (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Eski eşle ilişkideki gerginliğin ebeveyn-çocuk ilişkisine yayılması	3	21	4	29	Hani diyorlar ya sinirim tepemde mi bi şey diyolar o zaman gelince baban beni üzdü bak anne üzgün sonra konuşalım falan bazen diyorum (Ç4/K/30/ES5/BS2/ÇS1/VS) / Mesela babasından bi şey istedim çocuğum için yapmadı ben sinirleniyorum ... ya da üzüliyorum tabii o yapmayınca ben yapıyorum ama ister istemez o gerginliğimi hissediyö farkına varıyo çocuğum (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS) / Gerginliğimi yaşattığım oluyo yani toleranssız davranabiliyorum ... mesela onunla oyun oynayacaksam bir kenara çekilip oturuyorum onun oyununa eşlik etmiyorum (Ç12/K/31/ES5/BS1/ÇS1/VS)
Çocuğun desteğinin alınmaya çalışıldığı ebeveyn üçgenleme girişimleri	1	7	-	-	Şöyle yansıyo bu sene yaşadım oğlum dersaneye gidecekti işte 10.000TL küsür dersane ... aradım karşılayamıcağımı söyledi başka bi gideri olduğunu söyledi çok çaresiz hissettim o zaman çocuğun da bu takviyeyi alması lazım yapmamam gerekiyodu belki ama dile getirdim evet yani babanla bir de sen konuş sen çözüm getir yani sen de buna ihtiyacın olduğunu söyle ki ciddiyetin farkına varsın diye söyledim belki de çocuğu araya koymadan halletmemiz gerekirdi (Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VS)
Toplam	14	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmekte ya da 100'den düşük çıkabilmektedir.

Tablo 3.9’da görüldüğü üzere, eski eşlerin anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocuklarıyla ilişkilerine yansımalarına yönelik görüşleri üç kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Çocuğumla ilişkiyi etkilemez”, “eski eşle ilişkideki gerginliğin ebeveyn-çocuk ilişkisine yayılması” ve “çocuğun desteğinin alınmaya çalışıldığı ebeveyn üçgenleme girişimleri”.

Kadın katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocuklarıyla ilişkilerine yansımalarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, sıklıkla çocuğumla ilişkiyi etkilemez (%71) kategorisinde söylem dile getirdikleri görülmüştür. Sınırlı bir şekilde eski eşle ilişkideki gerginliğin ebeveyn-çocuk ilişkisine yayılması (%21) ve çocuğun desteğinin alınmaya çalışıldığı ebeveyn üçgenleme girişimleri (%7) kategorilerinde kadın katılımcıların görüşlerini dile getirdikleri görülmüştür.

Erkek katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocuklarıyla ilişkilerine yansımalarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, sıklıkla çocuğumla ilişkiyi etkilemez (%71) kategorisinde söylem dile getirdikleri görülmüştür. Eski eşle ilişkideki gerginliğin ebeveyn-çocuk ilişkisine yayılması (%29) kategorisinde ise daha az söylem dile getirildiği belirlenmiştir. Çocuğun desteğinin alınmaya çalışıldığı ebeveyn üçgenleme girişimleri kategorisinde ise erkek katılımcıların söylemlerine rastlanmamıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte incelendiğinde bazı benzerliklerin olduğu dikkat çekmiştir. Kadın ve erkekler anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocuklarıyla ilişkilerine yansımadağını sık bir şekilde vurgulamış olup aynı sayıda söylem dile getirdikleri görülmüştür. Daha az sayıda olmakla birlikte eski eşle ilişkideki gerginliğin ebeveyn-çocuk ilişkisine yayılması kategorisinde bazı kadın ve erkek katılımcılar görüşlerini dile getirmiştir. Bu kategoride bir katılımcı yaşantısını “... gerginliğimi yaşattığım oluyo yani toleranssız davranabiliyorum mesela onunla bi şeye sinirlendim diyelim evde gergin oluyorum mesela onunla oyun oynayacaksam bir kenara çekilip oturuyorum onun oyununa eşlik etmiyorum böyle anlarımız oluyo tabii ki” şeklinde ifade etmiştir.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte incelendiğinde söylemler arasında tek fark dikkat çekmiştir. Bir kadın katılımcı çocuğun desteğinin alınmaya çalışıldığı ebeveyn üçgenleme girişimleri kategorisinde yaşantısını dile getirirken; bu kategoride hiçbir erkek katılımcının söylemine rastlanmamıştır. Bu kategoride söylem dile getiren kadın

katılımcı yaşantısını “... Şöyle yansıyo bu sene yaşadım oğlum dersaneye gidecekti işte 10.000 küsür dersane ücreti fakat benim aldığım parayla bu dönmedi mümkün değil benim bütçeme göre uymuyodu aradım karşılayamıcağını söyledi başka bi gideri olduğunu söyledi çok çaresiz hissettim o zaman çocuğun da bu takviyeyi alması lazım yapmamam gerekiyodu belki ama dile getirdim evet yani babanla bir de sen konuş sen çözüm getir yani sen de buna ihtiyacın olduğunu söyle ki ciddiyetin farkına varsın diye söyledim belki de çocuğu araya koymadan halletmemiz gerekirdi yaptı mı yaptı böyle şeyler yaşıyoruz.” sözleriyle ifade etmiştir.

Sonuç olarak, eski eşler anne-babalık süreçlerinde yaşantılarını çocuklarıyla ilişkilerine yansıtmadıklarını, eski eşleriyle olan durumların kendi aralarında olduğunu, çocuklarının iyiliği için de yansıtmamaya özen gösterdiklerini sık bir şekilde vurgulamışlardır. Bazı katılımcılar da her ne kadar çocuklarına yansıtmamaya çalışsalar da diğer ebeveynle olan gerginliklerinin çocuklarıyla ilişkilerine yansıdığı zamanların olduğunu dile getirmişlerdir. Bir katılımcı ile sınırlı olmak üzere çocukla ilgili bir konuda diğer ebeveynin yardımını alabilmek için çocuğun üçgenleme içerisine çekildiği görülmüştür. Eski eşlerin anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri Tablo 3.10’da verilmiştir.

Tablo 3.10. Eski Eşlerin Anne-Babalık Süreçlerinde Yaşadıklarının Çocukları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Çocuğumuzu etkilemiyor	8	53	8	47	Valla ben şu ana kadar etkilendiğini görmedim (Ç2/E/44/ES23/BS2/ÇS2/VSD) / Hani mümkün olduğunca ona yansıyan bi şey yok hani dolayısıyla ben yansıtmamaya çalışıyorum babasının da yansıtmadığını düşünüyorum dolayısıyla da gördüğümde bi şey yok (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS) / Yani çocuklara ben ne edip hissettirmemeye çalışıyorum yani yapabileceğim bi şey olmuyor o yüzden bu konuda etkisinin olduğunu düşünmüyorum (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS)
Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkileri					
1. Duygu durum sorunları	2	13	2	12	Çocuğa misal kitap alınca örnek. Ben diyom ki şu an gücüm yok yani diyom onu da sen alca diyorum ... e çocuk bu sefer üzülyo (Ç3/E/41/ES12/BS2/ÇS1/VSD) / Eski eşim çok hediyeler gönderir üst üste sonra tabi ben dengeyi korumaya çalışıp müdahale ettiğimde bi süre bu sefer gelmiyo yani şey oluyo çocuğumun yani dengesi bozuluyo ... üzülyo bi mutlu oluyo kafası karışiyo (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
2. Davranış sorunları	1	7	1	6	Şu an sadece işte bu bir şey alma almama olayında gerginlik yaşıyoruz ama işte o zamanlar ben kötü polis oluyorum yani ben almayan kişi oluyorum ... ısrarcı oluyo ağlama noktasına gelebiliyo (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
3. Aile sistemine yönelik tepkiler	3	20	2	12	Kesinlikle etkiliyo işte beni haklı görüyo işte babam zaten bunu da yapmaz zaten sorumsuz (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS) / Babasının tarafını daha çok tuttuğu için hani sen neden benim babamın istediğini yapmıyosun gibi tabii ki sorular alabiliyoruz (Ç7/K/33/ES8/BS3/ÇS1/VS) / Zaman zaman şahit oldu tabi çocuk. Olduğu zaman zaten direkt benden yana tavır koyuyo (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD)
4. Ebeveyne yönelik tepkisellik	1	7	2	12	Ben kendim bilirim diyo ben bi bireyim diyo siz karar vermiceksiniz ben karar vercem diyo sadece fikrinizi söyleyebilirsiniz diyo oğlum (Ç9/K/44/ES6/BS14/ÇS1/VS)
Olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkileri					
1. Olumlu duygu durum	-	-	2	12	Yani olumlu tartışmalar hani olumlular da tabii doğal olarak bire bir şahit oluyorsa güzel yansıyor ona (Ç3/E/41/ES12/BS2/ÇS1/VSD)
Toplam	15	100	17	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle hesaplamaları yüzde 100'ü aşabilmekte ya da 100'den düşük çıkabilmektedir.

Tablo 3.10’da görüldüğü üzere, eski eşlerin anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri altı kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Çocuğumuzu etkilemiyor”, “duygu durum sorunları”, “davranış sorunları”, “aile sistemine yönelik tepkiler”, “ebeveyne yönelik tepkisellik” ve “olumlu duygu durum”.

Kadın katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri incelendiğinde, çocuğumuzu etkilemiyor (%53) kategorisinde söylemlerin yoğunlaştığı belirlenmiştir. Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerinde etkilerine yönelik görüşlerine bakıldığında, aile sistemine yönelik tepkiler (%20), duygu durum sorunları (%13), davranış sorunları (%7) ve ebeveyne yönelik tepkisellik (%7) kategorilerinde kadın katılımcıların söylemleri yer almıştır. Olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkilerinden ise kadınların söz etmediği ve olumlu duygu durum kategorisinde söylemlerinin yer almadığı tespit edilmiştir.

Erkek katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri incelendiğinde, çocuğumuzu etkilemiyor (%47) kategorisinde söylemlerin yoğunlaştığı görülmüştür. Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerinde etkilerine yönelik, aile sistemine yönelik tepkiler (%12), duygu durum sorunları (%12), ebeveyne yönelik tepkisellik (%12) ve davranış sorunları (%6) kategorilerinde görüşlerini belirtmişlerdir. Olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik, olumlu duygu durum (%12) kategorisinde iki katılımcının görüşlerini dile getirdikleri görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri bir arada irdelendiğinde bazı benzerliklerin olduğu görülmüştür. Eski eşlerin yaşantılarını çocuklarına yansıtmadıklarını, bu sebeple çocuklarını etkilemediğini çocuğumuzu etkilemiyor kategorisinde eşit ve yoğun bir şekilde vurgulamışlardır. Bu kategoride bir kadın katılımcı görüşlerini “... mümkün olduğunca ona yansıyan bi şey yok hani dolayısıyla ben yansıtmamaya çalışıyorum babasının da yansıtmadığını düşünüyorum dolayısıyla da gördüğümde bi şey yok...” sözleriyle ifade etmiştir. Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşlerinde ise, duygu durum ve davranış sorunları kategorilerinde eşit sayıda söylem dile getirdikleri görülmüş olup aile sistemine ve ebeveyne yönelik tepkisellik kategorilerinde birbirlerine yakın sayılarda görüşlerini belirtmişlerdir. Bu kategorilerde bazı katılımcıların söylemleri şöyledir: “... çocuğa misal kitap alınca örnek. Ben diyom ki şu an gücüm yok

yani diyom onu da sen alcan diyorum. Bu sefer başlıyo onun içinde mi.. hani çocuk ister istemez evde onun yanındayken tepki veriyo bana doğal olarak e çocuk bu sefer üzüliyo...” (Duygu durum sorunları), “... yani eşim eski eşimle şu an sadece işte bu bir şey alma almama olayında gerginlik yaşıyoruz ama işte o zamanlar ben kötü polis oluyorum yani ben almayan kişi oluyorum yani orada biraz çocuğumuzla dengemizi bozuyo işte yani ısrarcı oluyo ağlama noktasına gelebiliyor...” (Davranış sorunları), “Kesinlikle etkiliyo uu işte beni haklı görüyo işte babam zaten bunu da yapmaz zaten sorumsuz uu ya da bi şey istiyeyeği zaman benden istiyio kızım diyorum babana da söyleyebilirsin babam yapmicak ki niye ona söyleyim hani bunu sen yapıyosun bu yönde etkiliyo...” (Aile sistemine yönelik tepkiler) ve “Ben kendim bilirim diyo ben bi bireyim diyo siz karar vermiceksiniz ben karar vercem diyo sadece fikrinizi söyleyebilirsiniz diyo oğlum...” (Ebeveyne yönelik tepkisellik).

Kadın ve erkek katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri birlikte incelendiğinde, belirgin tek fark olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik olumlu duygu durum kategorisinde erkek katılımcılardan görüşlerini dile getirenlerin olduğu görülürken bu kategoride kadın katılımcıların herhangi bir söylemine rastlanmamış olmasıdır.

Sonuç olarak, genellikle katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarını çocuklarına yansıtılmaya çalıştıkları ve bu sebeple çocuklarını etkileyen bir durumun olmadığını dile getirdikleri görülmüştür. Eski eşlerin olumsuz birlikte ebeveynlik yaşantılarının çocuklarına yansması durumunda ise çocuklarında duygu durum, davranış sorunları, aile sistemine ve ebeveyne tepkisellik gibi etkilerinin olduğunu söyleyen katılımcılar da olmuştur. Sınırlı da olsa olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklarına olumlu yansıdığını dile getiren katılımcıların olduğu görülmüştür. Eski eşlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlar Tablo 3.11’de verilmiştir.

Tablo 3.11. Eski Eşlerin Birlikte Ebeveynlik İlişkilerine Verdikleri Puanlar

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
10 puan	1	7	5	36	On en ufak bir şeyde çocukla ilgili devamlı diyalog halindeyiz (Ç1/E/42/ES9/BS7/ÇS1/VSD) / 10 puan diyim ben yani şu an bir sıkıntı yaşamıyorum. Bunun nedeni de işte birbirimize saygımızı yitirmedik (Ç2/E/44/ES23/BS2/ÇS2/VSD)
9 puan	1	7	1	7	Yani 9 diyim ... genelde çok uyumlu olmaya çalışıyoruz tabii ki nadir de olsa arada bi zıtlışmalarımız olabiliyo (Ç7/K/33/ES8/BS3/ÇS1/VS)
8 puan	6	43	4	29	Hani birçok şeyi ben ayarlamaya çalışıyorum okulu işte vs hep benim zorlamamla yapıyo baya bi mücadele verdiriyö ... en fazla sekiz diyebilirim (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS) / Sekiz. Elimizden geldiği kadar evet iyi yetiştirmeye çalışıyoruz ama uyumsuz olduğumuz konular da olduğu için bence on üzerinden sekiz (Ç3/K/33/ES12/BS2/ÇS1/VS) / Yani bütün bir aile gibi olamayız tabii çünkü anne baba ayrı yerlerde yaşıyo tabii ki herkesin kendi özel hayatı var ... tüm gayretleri iki taraf da yerine getirmeye çalıştığımı düşünüyorum puan olarak sekiz derim yani (Ç10/E/49/ES14/BS3/ÇS1/VSD)
7 puan	-	-	1	7	Yedi derim. Mükemmel değil ama güzel derim ... ama halen daha bazı özel hayatından eğlencesinden ödün veremediğini düşünüyorum (Ç4/E/32/ES5/BS2/ÇS1/VSD)
6 puan	1	7	-	-	Altı bence. Yani çünkü evet zıtlışmıyoruz ama ... birçok noktada ben yönetiyorum o da buna saygı duyuyo ... aynı anda hareket etmek değil bizimki (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS)
5 puan	1	7	3	21	İki boşanma sonrası yarı yarıya hani beş diyebilirim. Çünkü hani kendine ait artık bi sosyal hayatı var yeniden evlendi bi yuvası var bi ailesi var yeteri kadar zaman ayıramıyo. İki maddi faktörler maddi olarak yetersiz geliyo (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS) / Yani şu an yarı yarıya beş diyebilirim. Aramızdaki kişisel sorunlar ister istemez ... ebeveynliğe yansıyo (Ç14/E/30/ES7/BS4/ÇS2/VSD)
4 puan	1	7	-	-	Dört derdim ... hani hem çalışıyorum hem ev hem çocuk hani bunu çok anlayamıyo bazen (Ç4/K/30/ES5/BS2/ÇS1/VS)
3 puan	1	7	-	-	Üç çünkü yok hayatımızda (Ç12/K/31/ES5/BS1/ÇS1/VS)
1 puan	2	14	-	-	Onunla mı? Sıfır.. sıfır. Yani 1 diyeyim. İşte söyledim yani hiçbir konuda çocukla alakalı hiç yani (Ç2/K/41/ES23/BS2/ÇS2/VS)
Toplam	14	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmekte ya da 100'den düşük çıkabilmektedir.

Tablo 3.11’de görüldüğü üzere, eski eşlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlar dokuz kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “10 puan”, “9 puan”, “8 puan”, “7 puan”, “6 puan”, “5 puan”, “4 puan”, “3 puan” ve “1 puan”.

Kadın katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlamalara bakıldığında, daha sık bir şekilde 8 puan (%43) verdikleri görülmüştür. Diğer kategorilerde ise bir puan türüne yoğunlaşmaktan çok verilen puanların yayılım gösterdiği görülmüştür. Kadın katılımcıların eski eşleriyle birlikte ebeveynlik ilişkilerine 1 puan (%14), 3 puan (%7), 4 puan (%7), 5 puan (%7), 6 puan (%7), 9 puan (%7) ve 10 puan (%7) verdikleri belirlenmiştir. 7 puanın ise kadınların verdikleri puan türleri arasında olmadığı görülmüştür.

Erkek katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlamalara bakıldığında, öne çıkan puan türlerinin 10 puan (%36), 8 puan (%29) ve 5 puan (%21) olduğu görülmüştür. 9 puan (%7) ve 7 puan (%7) kategorilerinde ise birer katılımcı görüşlerini belirtmiştir. 6 puan, 4 puan, 3 puan ve 1 puan ise erkek katılımcıların verdikleri puan türleri arasında yer almamıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlamalar bir arada değerlendirildiğinde bazı benzerlikler olduğu görülmüştür. 8 puanın eski eşlerin daha sık tercih ettiği puan türleri arasında olduğu belirlenmiştir. 5 puan, 9 puan ve 10 puan kadın ve erkek katılımcıların tercih ettiği diğer puan türlerindedir. Bazı katılımcıların verdikleri puanların nedenlerine dair açıklamaları şu şekildedir: “... sorumluluklarımı yerine getirdiğimi düşünüyorum yani bütün bir aile gibi olamayız tabii çünkü anne baba ayrı yerlerde yaşıyor tabii ki herkesin kendi özel hayatı var ama mümkün olduğunca ortak bir paydada son 1.5 yıldır birleşerekten çocuğu en iyi şekilde bütün ihtiyaçlarını moral ve motivasyon anlamında tüm gayretleri iki taraf da yerine getirmeye çalıştığımı düşünüyorum puan olarak sekiz derim yani / ... dört dörtlük gitmiyo tabii elimizden geleni yapıyoruz ama biraz da benim zorumla ilerlediği için hani bir çok şeyi ben ayarlamaya çalışıyorum okulu işte vs hep benim zorlamamla yapıyo baya bi mücadele verdiriyor. Benim de hatalarım vardır ben de dört dörtlük değilim hani ... ama şöyle onun açısından çocuğu ile ilgilenmesi müthiş bi adam ayrıca ama ikimizin yürüttüğü ebeveynlik olarak yedi falan yani en fazla sekiz diyebilirim” (8 puan), “Herkes sınırlarını biliyo yani ben evet babasıyım ve belli kurallarda veya belli konularda benim ağırlığının olması gerekiyo. Bunu eski eşim biliyo ve çocuğum da biliyo uu eski eşim onun annesi ve şu anda

velayetinin olduğu kişi bütün zaman onda. Onun getirdiği kurallara uyma ikisinin selameti için de benim uymam gerekiyo. Ben de bunu biliyorum. Bunu bildiğimiz zaman da uyma şeyler değişıyo ha noluyo üç beş farklılıklar oluyo tabi ... o yüzden 9 diyebilirim.” (9 puan), “10 veririm. Çoğu şeyiyle annesi ilgileniyo. Ben çocuğumun bütün ihtiyaçlarını görmeye çalışıyorum maddi manevi her zaman yanındayım eşim de aynı şekilde. Maddi manevi sıkışsa yine yardımcı olmaya çalışıyorum imkânım verdiği sürece tabi.” (10 puan) ve “İki boşanma sonrası yarı yarıya hani beş diyebilirim. Çünkü hani kendine ait artık bi sosyal hayatı var yeniden evlendi bi yuvası var bi ailesi var yeteri kadar zaman ayıramıyo. İki maddi faktörler maddi olarak yetersiz geliyo ama benim genelde istediğim maneviyat yanlarında olması. Öncesini değerlendirsek birlikteyken hani yüzde yüz derece bi babayken şimdi artık yarı yarıya.” (5 puan).

Kadın ve erkek katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlamalar bir arada değerlendirildiğinde bazı benzerlikler olduğu gibi farklılıkların da olduğu tespit edilmiştir. Erkek katılımcıların en çok verdiği puan türü 10 iken kadınların daha çok 8 puan verdikleri görülmüştür. 6 puan, 4 puan, 3 puan ve 1 puan kadın katılımcıların verdikleri puan türleri arasındayken erkek katılımcılar bu kategorilerde söylem dile getirmemişlerdir. Bir erkek katılımcı 7 puan kategorisinde görüşlerini belirtirken bu kategoride kadın katılımcıların yer almadığı belirlenmiştir. 5 puan kategorisinin altındaki kategorilerde kadın katılımcıların olduğu görülmüştür. 1 puan veren bir katılımcı puanının nedenini “... nafakasını bile vermeyen bi insan kaç sene oldu altı sene oldu evimi ayrıralı altı senedir üçü bi arada bulundular ve bu en sonki görüşmesi 2.5-3 sene oldu yani bi görüşme yok bi telefonda görüşme yok maddi ve manevi çocukların üzerinde bi etkisi olmadığı için 1” şeklinde dile getirmiştir. Eski eşlerin diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için verdikleri öneriler Tablo 3.12’de verilmiştir.

Tablo 3.12. Eski Eşlerin Diğer Boşanacak Çiftlere Boşanma Sonrasında Çocuk Odaklı ve İş Birliğine Dayalı Bir Anne-Babalık Yürütebilmeleri İçin Verdikleri Öneriler

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Eski eşlerin her ikisinin de öncelikle sağlıklı birer birey olabilmeyi başarmaları	-	-	1	2	Öncelikle sağlıklı birey olmaları lazım sağlıklı birey değilse sağlıklı ebeveyn zaten olamazlar (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD)
Eski eşlerin boşanma sonrasında dürüstlük ve saygı içeren seviyeli bir ilişki kurmaları	3	7	3	6	Saygı her şeyden önce gelir birbirlerine saygıyla devam etmeliler (Ç14/E/30/ES7/BS4/ÇS2/VSD) / Yalan söylemeyin, dürüst olun (Ç9/K/44/ES6/BS14/ÇS1/VS) / Seviyeli olması çok önemli bence (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS)
Eski eşlerin ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmaları	9	20	9	18	İlişkilerini bi kenara koymalılar. İyi ya da kötü bi şeyler yaşanıyo (Ç11/E/43/ES7/BS12/ÇS1/VSD) / Maddiyatı bi kenara kaldırınsınlar. Hani işte yok nafaka parasıdır yok şu masrafı bu masrafı bunlar çocukları daha çok yıpratıyo (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / İı yani her şeyden önce anne ve baba kimliğinde kalmayı başarmaları lazım sadece. Yani birbirlerine olan öfkelerini kinlerini yaşadıklarına dair şeyleri yansıtılmaları gerekiyor (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS) / Yani şey mantalite şu olmalı çocuğun ruh sağlığı yani kişisel öfkelerini çıkarlarını bi kenara koyup ıı çünkü ağzınızdan çıkan her kelime çocuğun yaşamına yansıyo (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD)
Boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmeleri	10	22	11	23	Çocukların hayatını etkileyebilecek noktalarda beraber karar almaları bence çok önemli (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / Yapılandırılmış bence en önemli konu yani yapılandırılmış ve sürdürülebilir bi ilişki yaratmak (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD) / Her açıdan sosyal, akademik olarak nerede okuyacak kesinlikle aynı fikirde olup bence uyumlu olabilirler (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS) / Çocuk odaklı bir iletişim kurmaları gerekiyo diye düşünüyorum (Ç12/K/31/ES5/BS1/ÇS1/VS) / Birlikte hareket etmeleri gerekiyo (Ç2/K/41/ES23/BS2/ÇS2/VS)
Boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakmamaları	4	9	7	14	Kesinlikle çocuğun yanında tartışmayacaklar (Ç1/E/42/ES9/BS7/ÇS1/VSD) / Kesinlikle çocuğun yanında tartışmasınlar o konuyu açmasınlar konuları neyse çocuğun dışında bir yerde görüşüp yine de çocukla görüşmeleri gerekiyorsa bunu çözümledikten sonra konuşmalarını tavsiye ediyorum (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS) / Çocuğun yanında kavga yapmasınlar çocuğun yanında hiçbi şekilde tartışmasınlar belli etmesinler yani bunlar çocukları gerçekten etkiliyo yani (Ç11/E/43/ES7/BS12/ÇS1/VSD)
Ebeveynlerin anlaşmazlıklarda çocukları koalisyonlara ve üçgenlemelere çekmemeleri	3	7	1	2	Aracı olarak kullanmamamız gerekiyo çocuğu ... aracı olarak kullandığımız zaman çocuk iki arada bi derede kalıyo (Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VS) / Çocuğun kullanılmaması gerekiyo o arasındaki savaş hani fillerin tepişip o çocuğun ezilmemesi gerekiyo diye düşünüyorum (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS)

Tablo 3.12. Eski Eşlerin Diğer Boşanacak Çiftlere Boşanma Sonrasında Çocuk Odaklı ve İş Birliğine Dayalı Bir Anne-Babalık Yürütebilmeleri İçin Verdikleri Öneriler (Devamı)

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Ebeveynlerin diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmamaları	9	20	7	14	İstediklerini yaşasınlar istedikleri gibi olsunlar ama asla kötü konuşmamaları lazım ... çocuk aslında ikisine de düşman oluyor (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS) / Çocuğun yanında olumsuz konuşmamaları gerekiyo ne olursa olsun onun annesi ve onun babası (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS) / Yani çocukların yanında birbirleri hakkında konuşmucaklar en önemli şey bu kötülecekler yani. Çünkü en büyük hasarı o veriyö çocuğa (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD)
Ebeveynlerin çocukları için bir araya gelmeleri ortak vakit geçirmeleri	5	11	5	10	Bi araya gelip bi sinemaya gittiğinde u çocuk o kadar mutlu oluyo ki mutlaka bi araya gelmeleri şart yani. Hani iki saat de olsa bi araya gelsinler derim yani (Ç6/K/37/ES16/BS1/ÇS2/VS) / Anne baba oturup kahve içerek de konuşabiliyo olmaları lazım ... yani yüz yüze bi şeyler konuşulmalı ve paylaşılmalı diye düşünüyorum (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS)
Velayet sahibi olmayan ebeveynlerin boşanma sonrasında çocuklarıyla iletişimlerini/ilişkilerini kesmemeleri	2	4	2	4	Çocuklardan uzaklaşmasınlar. Bi kere uzaklaşınca geri gelmiyolar toparlanmıyo (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / Yani çocuklarıyla kesinlikle telefonda da olsa normal görüntülü görüşme bile olsa bunu çok sık yapmalılar. Çünkü çocuk ne kadar küçük bile olsa hani çocuk çok çabuk unutuyo ve yerine çok çabuk kolayca başka şeyler koyabiliyo özellikle küçük olduğu için (Ç12/K/31/ES5/BS1/ÇS1/VS)
Ebeveynlerin velayet sahibi ebeveyne güven duymaları	-	-	1	2	Boşandıktan sonra da velayet kimdeyse ona güvenmeleri gerekiyo öncelikle ... yani çocuğu düşündüğüne inanması gerekiyo en azından velayet sahibi olmayan (Ç12/E/32/ES5/BS1/ÇS1/VSD)
Boşanma sonrası yeni romantik ilişkiler kuracaklarsa bunları iyi bir biçimde yapılandırmaları	-	-	2	4	Hayatlarına girecek yeni kişilere en başından itibaren u bu işin nasıl yürüyeceğini anlatabilsinler bunu yapamayacaklarsa hayatlarına birini almasınlar (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD)
Toplam	45	100	49	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmekte ya da 100'den düşük çıkabilmektedir.

Tablo 3.12’de görüldüğü üzere, eski eşlerin diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için verdikleri öneriler 11 kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Eski eşlerin her ikisinin de öncelikle sağlıklı birer birey olabilmeyi başarmaları”, “eski eşlerin boşanma sonrasında dürüstlük ve saygı içeren seviyeli bir ilişki kurmaları”, “eski eşlerin ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmaları”, “boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmeleri”, “boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakılmaları”, “ebeveynlerin anlaşmazlıklarda çocukları koalisyonlara ve üçgenlemelere çekmemeleri”, “ebeveynlerin diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmaması”, “ebeveynlerin çocukları için bir araya gelmeleri ortak vakit geçirmeleri”, “velayet sahibi olmayan ebeveynlerin boşanma sonrasında çocuklarıyla iletişimlerini/ilişkilerini kesmemeleri”, “ebeveynlerin velayet sahibi ebeveyne güven duymaları” ve “boşanma sonrası yeni romantik ilişkiler kuracaklarsa bunları iyi bir biçimde yapılandırmaları”.

Kadın katılımcıların diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için verdikleri önerilere bakıldığında, boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmeleri (%22), eski eşlerin ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmaları (%20), ebeveynlerin diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmaması (%20) kategorilerinde daha sık düşüncelerini paylaştıkları görülmüştür. Ebeveynlerin çocukları için bir araya gelmeleri ortak vakit geçirmeleri (%11), boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakılmaları (%9), eski eşlerin boşanma sonrasında dürüstlük ve saygı içeren seviyeli bir ilişki kurmaları (%7), ebeveynlerin anlaşmazlıklarda çocukları koalisyonlara ve üçgenlemelere çekmemeleri (%7) ve velayet sahibi olmayan ebeveynlerin boşanma sonrasında çocuklarıyla iletişimlerini/ilişkilerini kesmemeleri (%4) kategorilerinde daha az söylem dile getirdikleri belirlenmiştir. Kadınların eski eşlerin her ikisinin de öncelikle sağlıklı birer birey olabilmeyi başarmaları, ebeveynlerin velayet sahibi ebeveyne güven duymaları ve boşanma sonrası yeni romantik ilişkiler kuracaklarsa bunları iyi bir biçimde yapılandırmaları kategorilerinde söylemlerine rastlanmamıştır.

Erkek katılımcıların diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için verdikleri önerilere bakıldığında,

boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmeleri (%23) ve eski eşlerin ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmaları (%18) kategorilerinin öne çıktığı görülmüştür. Ardından boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakılmaları (%14) ve ebeveynlerin diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmaması (%14) ve ebeveynlerin çocukları için bir araya gelmeleri ortak vakit geçirmeleri (%10) kategorilerinde erkek katılımcıların önerilerini dile getirdikleri belirlenmiştir. Eski eşlerin boşanma sonrasında dürüstlük ve saygı içeren seviyeli bir ilişki kurmaları (%6), velayet sahibi olmayan ebeveynlerin boşanma sonrasında çocuklarıyla iletişimlerini/ilişkilerini kesmemeleri (%4), boşanma sonrası yeni romantik ilişkiler kuracaklarsa bunları iyi bir biçimde yapılandırmaları (%4), eski eşlerin her ikisinin de öncelikle sağlıklı birer birey olabilmeyi başarmaları (%2), ebeveynlerin anlaşmazlıklarda çocukları koalisyonlara ve üçgenlemelere çekmemeleri (%2) ve ebeveynlerin velayet sahibi ebeveyne güven duymaları (%2) kategorilerinde ise daha az söylem dile getirildiği belirlenmiştir.

Kadın ve erkek katılımcıların diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için verdikleri öneriler birlikte değerlendirildiğinde bazı benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmeleri, eski eşlerin ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmaları ve ebeveynlerin diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmaması kategorilerinde eski eşlerin önerilerinin yoğunlaştığı görülmüştür. Benzer şekilde boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakılmaları, ebeveynlerin çocukları için bir araya gelmeleri ortak vakit geçirmeleri, eski eşlerin boşanma sonrasında dürüstlük ve saygı içeren seviyeli bir ilişki kurmaları, velayet sahibi olmayan ebeveynlerin boşanma sonrasında çocuklarıyla iletişimlerini/ilişkilerini kesmemeleri ve ebeveynlerin anlaşmazlıklarda çocukları koalisyonlara ve üçgenlemelere çekmemeleri kategorilerinde eski eşlerin önerilerini dile getirdikleri görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için verdikleri öneriler birlikte değerlendirildiğinde birtakım farklılıkların da olduğu görülmüştür. Eski eşlerin her ikisinin de öncelikle sağlıklı birer birey olabilmeyi başarmaları, ebeveynlerin velayet sahibi ebeveyne güven duymaları ve boşanma sonrası yeni romantik ilişkiler kuracaklarsa bunları

iyi bir biçimde yapılandırmaları kategorilerinde erkek katılımcılar önerilerini dile getirirken bu kategorilerde kadın katılımcılardan önerilerin yer almadığı fark edilmiştir.

Sonuç olarak, eski eşler kendi deneyimlerinden yola çıkarak diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için birçok öneride bulunmuşlardır. Diğer çiftlerin boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmelerinin, ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtmamalarının ve diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmamalarının önemini çalışmaya katılan çiftlerin özellikle vurguladığı görülmüştür. Benzerlikler ve farklılıklar olmak üzere, çalışmaya katılım sağlayan eski eşlerin diğer önerilerinin ise, boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakmamak, çocuklar için bir araya gelerek ortak vakit geçirmek, boşanma sonrasında dürüstlük ve saygı içeren seviyeli bir ilişki kurmak, boşanma sonrasında çocuklarıyla iletişimlerini/ilişkilerini kesmemek, anlaşmazlıklarda çocukları koalisyonlara ve üçgenlemelere çekmemek, sağlıklı birer birey olabilmeyi başarmak, velayet sahibi ebeveyne güven duymak ve boşanma sonrası yeni romantik ilişkiler kurmaları durumunda bunları iyi bir biçimde yapılandırmak olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, 18 yaşından küçük çocuklara sahip eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerini yürütürken edindikleri deneyimler incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşımın kullanıldığı bu araştırmada, 14 boşanan çift (28 yetişkin) ile farklı zamanlarda ve farklı ortamlarda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin birlikte ebeveynlik süreçlerinde genellikle boşanma sonrası çocuk yetiştirme süreçlerinde birlikte hareket etmeye çalıştıkları ve ortak karar almaya özen gösterdikleri, ebeveynlik ilişkilerinin anne temelli ilerlediği veya çocuklarıyla ilgili konularda sorumluluğun daha çok annede olduğu babanın gerekli durumlarda desteklediği bir ebeveynlik ilişkisi yürüttükleri görülmüştür. Çocuk yetiştirme süreçlerinde eski eşleriyle iletişimleri söz konusu olduğunda telefonla konuşma, mesajlaşma, yüz yüze bir araya gelme gibi yöntemlerle eski eşleriyle her zaman iletişim kurabildiklerini belirtenlerin yanı sıra iletişim kurdukları konuların çocuk özelinde kalmasına özen gösterdiklerini veya farklı sebeplerden dolayı iletişimlerinin oldukça sınırlı olduğunu belirten katılımcılar da olmuştur. Genellikle eski eşler çocuklarıyla ilgili sorumlulukların ve karar mekanizmasının başında annelerin olduğunu, babaların da annelerin kararlarını desteklediği bir anlaşma düzeni kurduklarını belirtmişlerdir. Çocuk büyütme süreçlerinde anne ve babaların yaşadıkları anlaşmazlıkların genellikle ebeveynlik stili ve davranışlarındaki farklılıklardan kaynaklı olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların aralarındaki iş bölümü/iş birliği konusunda genellikle çocuklarla ilgili konularda yine annenin ön planda olduğunu, gerekli durumlarda baba figürünün devreye girdiğini belirtmişlerdir. Eski eşler çocuklarının yanında diğer ebeveyn hakkında olumsuz şekilde konuşmaktan kaçındıklarını ve diğer ebeveyn hakkında çocuklarının iyiliğini düşünerek olumlu konuşmalar yaptıklarını belirtirken; kendileri hakkında eski eşlerinin çocuklarının yanında yaptıkları yorumlamalar konusunda ise genellikle eski eşlerinin olumsuz konuşmalar yapmadıklarına dair inançları olduğunu fakat olumsuz yorumlarda bulduklarına dair duyularının veya çocuklarının davranışlarından dolayı tahminlerinin olduğunu dile getirmişlerdir. Eski eşlerin ayrılmış olsalar da çocuklarının hayatlarında annesinin/babasının olmasını genellikle çok önemsediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar çoğunlukla anne-babalık süreçlerinde yaşantılarını çocuklarıyla ilişkilerine yansıtmadıklarını, anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarını çocuklarına yansıtmamaya özen göstermeleri sebebiyle çocuklarını etkileyen bir durumun olmadığına

dair gözlemlerinin olduğunu fakat olumsuz yansıdığı durumlarda çocuklarında duygu durum sorunları, davranış sorunları, aile sistemine ve ebeveyne tepkisellik gibi etkilerinin olduğunu belirtmişlerdir. Birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlamalarda erkek katılımcıların en çok verdiği puan türü 10 iken kadınların daha çok 8 puan verdikleri görülmüş, ayrıca kadınların daha düşük puan türlerinde söylemlerinin olduğu dikkat çekmiştir. Son olarak, eski eşler kendi tecrübelerinden yola çıkarak boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için birçok öneride bulunmuşlar, katılımcılar daha çok diğer çiftlerin boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmelerinin, ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtmamalarının ve diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmamalarının önemini vurgulamışlardır. Görüşmelerde elde edilen bulgulara ilişkin tartışma aşağıda sırasıyla verilmiştir.

4.1. Sonuç ve Tartışma

4.1.1. Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Şu anda çocuğunuzu yetiştirirken eski eşinizle birlikte nasıl hareket ediyorsunuz?)

Katılımcıların eski eşleriyle birlikte yürüttükleri ebeveynlik ilişkilerine dair görüşleri incelendiğinde, çocuk büyütme süreçlerini birbirleriyle koordineli bir şekilde yürütmeye çalıştıklarını, çocuklarıyla ilgili konularda sürekli birbirlerine danışarak ortak kararlar vermeye çalıştıklarını söyleyenlerin öne çıktığı görülmüştür. Sorumluluğun annede olduğunu, çocuk büyütme süreçlerini annenin yönettiği bir ebeveynlik ilişkisi içerisinde olduklarını söyleyenler ile çocukların anneleriyle birlikte kalmaları sebebiyle babaların genellikle hafta sonları çocukların sosyal aktivitelerinde rol aldıklarını, ortak karar almaları gerekli durumlarda veya baba otoritesine ihtiyaç duyulan zamanlarda baba desteğinin devreye girdiğini söyleyenlerin de çok olduğu görülmüştür. Anne ve babalar arasında farklılıkların olduğu görülmekle birlikte sınırlı da olsa eski eşleriyle hiçbir konuda orta noktayı bulamadıklarını, birlikte hareket edemediklerini, çocuk büyütme süreçlerine büyükanne büyükbaba figürlerinin dahil olduğunu, boşanma sonrası tekrar evlilik yapımlarıyla yeni eşin eski eşle olan ebeveynlik ilişkisini olumsuz yönde etkilediğini, boşanmanın getirdiği yoğun duyguların zaman içerisinde durulmasıyla çocuklarıyla ilgili konularda birlikte hareket edebilir hale geldiklerini belirten katılımcıların da olduğu görülmüştür.

Araştırma sonuçları uluslararası alanyazınla karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirildiğinde, farklı araştırmacılar (örn. Amato vd., 2011; Beckmeyer vd., 2014; Lamela vd., 2016; Markham ve Coleman, 2012) tarafından ortaya konan boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi tipolojileri ile mevcut araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair görüşlerinden yola çıkılarak oluşturulan kategoriler arasında bazı benzerliklerin olduğu görülmüştür. Eski eşler arasında anlaşma, çatışma, iş bölümü, iş birliği, iletişim, baltalayıcı davranış düzeyleri gibi değişkenlerden yola çıkarak ortaya konan boşanma sonrası birlikte ebeveynlik tipolojileri (yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik, baltalayıcı birlikte ebeveynlik ve işbirlikli birlikte ebeveynlik [Lamela vd., 2016]; işbirlikli birlikte ebeveynlik, paralel ebeveynlik ve tek ebeveynlik [Amato vd., 2011]; işbirlikli ve katılımcı, kısmen katılımcı ve nadiren katılımcı fakat çatışmalı [Beckmeyer vd., 2014]; sürekli çekişmeli, her zaman dostça ve kötüden iyiye giden [Markham ve Coleman, 2012]) ile mevcut araştırmada ortaya çıkan birlikte ebeveynlik anlaşması, birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı, anne temelli ebeveynlik, anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik, zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik kategorileri arasında benzerliklerin olduğu söylenebilir.

Ulusal alanyazın incelendiğinde, Türkiye’de evli ve 0-18 yaş arası çocuğu bulunan, kırdan ve kentte yaşayan, farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip çiftlerde deneyimlenen birlikte ebeveynlik ilişkilerinin incelendiği bir TÜBİTAK SOBAG projesi (Özdemir vd., 2020) bulunmaktadır. İlgili çalışma her ne kadar evli ve bir arada yaşayan çiftlerde yürütülmüş olsa da mevcut araştırma bulgularıyla bazı benzerlikler içermektedir. Örneğin, Özdemir vd. (2020), birlikte ebeveynlik deneyimlerinin yaşanılan bölge ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılıklar içerdiğini tespit etmişlerdir. Kentte yapılan görüşmelerde çiftler daha çok çocuk yetiştirme sürecini birlikte yürütmeye çalıştıklarını, iş bölümü yaptıklarını ve babaların da sorumluluk aldığını vurgularlarken; kırsalda yapılan görüşmelerde çiftlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde sorumluluğun daha çok annede olduğu bir ebeveynlik ilişkisi içerisinde olduklarını belirttikleri görülmüştür. Bununla birlikte, kentten ve kırsaldan elde edilen veriler bütüncül bir biçimde değerlendirildiğinde, çocuk yetiştirme süreçlerinde annelerin görece daha çok sorumluluk üstlendiği, babaların bu süreçte çocukların temel bakım süreçlerinde yeterince yer almadıkları, daha çok sosyal etkinlikler vb. faaliyetlerde çocuklarıyla etkileşim içinde olduğu tespit edilmiştir (Özdemir vd., 2020). Özdemir vd. (2020) araştırmalarında elde ettikleri bulgulara paralel bir biçimde mevcut araştırmada da birlikte ebeveynlik anlaşması kategorisinin öne çıkmasıyla birlikte erkeklerin bu kategoride

daha çok söylem dile getirdiği, kadınların söylemlerinin anne temelli ile anne temelli baba destekli ebeveynlik kategorilerinde yoğunlaşmış olduğu, annelerin çocuk yetiştirme süreçlerinde çocuklarıyla ilgili konularda verilecek kararlarda yönlendirmenin kendilerinde olduğunu belirttikleri görülmüştür. Benzer şekilde Ganong, Coleman, Jamison ve Feistman (2015) çalışmalarında, annelerin kendilerini birlikte ebeveynlik ilişkisinin kaptanı olarak gördüklerini, çocuklarıyla ilgili konularda verilecek kararlarda kimin rol alacağı konusunda kararları annelerin verdiğini ortaya koymuşlardır.

Araştırmamızda boşanma sonrası tekrar evlilik yapılmasıyla yeni eşin eski eşle olan ebeveynlik ilişkisini olumsuz yönde etkilediği yönünde bulguyla benzer olarak başka araştırmalar da (Christensen ve Rettig, 1996; Braithwaite, McBride ve Schrodt, 2003) yeniden evlenmelerin eski eşle olan birlikte ebeveynlik ilişkisini, etkileşimlerini ve iletişimlerini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Boşanma sonrası çocuk büyütme süreçlerinde büyükanne büyükbaba figürlerinin devreye girdiğine dair araştırma bulgusuyla uyumlu olarak farklı araştırmalarda (Giarrusso, Feng, Wang ve Silverstein, 1996; Juliusdottir ve Sigurdardottir, 2014) boşanmayla birlikte büyükanne ve büyükbabaların çocuk bakımında önemli rol üstlendiği görülmektedir.

Sonuç olarak, mevcut araştırmada eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair deneyimleri incelendiğinde, alanyazınla da tutarlı bir biçimde, çocuk yetiştirme süreçlerinde annelerin daha etkin olduğu; bununla birlikte babaların çocuklarıyla ilgili karar süreçlerinde mümkün olduğunca katılım göstermeye çalıştıkları ve bir anlaşma içerisinde çocuklarını yetiştirmeye çalıştıkları söylenebilir.

4.1.2. İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Çocuk yetiştirme sürecinde çocukla ilgili konularda eski eşinizle aranızda nasıl bir iletişim söz konusu?)

Araştırmaya katılım sağlayan anne ve babaların eski eşleriyle aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri incelendiğinde, iletişim konusunda hiçbir sorun yaşamadıklarını ve her iletişim yoluyla (mesajlaşma, telefonda konuşma, yüz yüze görüşme vb.) birbirlerine rahatlıkla ulaşabildiklerini belirtenlerin öne çıktığı görülmüştür. Ayrıca çocuklarıyla ilgili iletişim kurmaları gereken durumlarda iletişim kurup iletişim halindeyken konunun çocuk özelinde kalmasına dikkat ettiklerini belirtenler ile farklı şehirlerde yaşama, yeni bir evlilik yapma, eski eşleriyle yaşadıkları olumsuzluklar gibi etkenlerin aralarındaki iletişimi sınırlandırdığını dile getiren katılımcılara da rastlanmıştır.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde, farklı araştırmacıların (örn. Amato vd., 2011; Beckmeyer vd., 2014; Lamela vd., 2016; Markham ve Coleman, 2012) boşanma sonrası birlikte ebeveynlik tipolojisi oluşturma sürecinde eski eşler arasındaki iletişimi de değerlendirdikleri görülmektedir. Oluşturulan tipolojiler (yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik, baltalayıcı birlikte ebeveynlik ve işbirlikli birlikte ebeveynlik [Lamela vd., 2016]; işbirlikli birlikte ebeveynlik, paralel ebeveynlik ve tek ebeveynlik [Amato vd., 2011]; işbirlikli ve katılımcı, kısmen katılımcı ve nadiren katılımcı fakat çatışmalı [Beckmeyer vd., 2014]; sürekli çekişmeli, her zaman dostça ve kötüden iyiye giden [Markham ve Coleman, 2012]) incelendiğinde, ebeveynlik ilişkilerinde olumlu durumların görüldüğü eski eşlerin iletişimlerinin de olumlu özellikler taşıdığı görülmektedir. Benzer şekilde, mevcut tez çalışmasında da iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüttüklerini dile getiren katılımcılar genellikle iyi ve sürekli iletişime sahip olduklarını dile getirmişlerdir. Çocuklarıyla ilgili konularda orta noktayı bulamadıklarını, aralarında anlaşmazlıkların ve çatışmaların yaşandığını dile getiren katılımcılar ise genellikle aralarında iletişimin çocuk özelinde veya sınırlı düzeyde kaldığını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, eski eşlerin çocuk büyüme süreçlerinde aralarındaki iletişime ilişkin görüşleri incelendiğinde, alanyazınla tutarlı bir şekilde, olumlu birlikte ebeveynlik ilişkilerinin olduğunu belirten eski eşlerin genellikle iletişimlerinin de olumlu özellikler taşıdığı, ebeveynlik ilişkilerinde anlaşmazlıkların ve çatışmaların olduğunu dile getiren katılımcıların iletişim konusundaki görüşlerine bakıldığında ise iletişimlerinin daha sınırlı olduğu görülmüştür.

4.1.3. Üçüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Çocuk yetiştirme sürecinde eski eşinizle aranızda nasıl bir anlaşma/uyum söz konusu?)

Katılımcıların çocuk yetiştirme süreçlerinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşma/uyuma yönelik görüşleri incelendiğinde, çocuklarıyla ilgili konularda annelerin söz sahibi olduğu, kararları yönettiği, kuralları koyduğu görülmüş olup babaların ise annelerin kararlarını destekleyen, onaylayan ve uygulayan bir konumda olduğuna dair bulgular öne çıkmıştır. Ardından eski eşleriyle bütün süreçleri uyumlu bir şekilde yönettiklerini ve kararlarda birbirlerini desteklediklerini söyleyen katılımcılara zıt olarak çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarında anlaşma ve uyumun olmadığını belirten katılımcılara da rastlanmıştır.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde, Feinberg (2003) birlikte ebeveynliğe ilişkin kuramsal bir açıklama getirmek amacıyla oluşturduğu ekolojik modelde birlikte ebeveynlik ilişkisini tanımladığı dört boyuttan biri olan “çocuk yetiştirme konularında anlaşma/anlaşmazlık” boyutunu çocukla ilgili konularda sorumluluk alan yetişkinlerin çocuk büyütme sürecindeki yaklaşımlarında ve çocukla ilgili konularda anlaşma düzeyleri olarak ele almıştır. Mevcut araştırmada eski eşler arasında çocuk büyütme süreçlerinde aralarındaki anlaşma/uyum konusunda annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması kategorisinin öne çıkmasında, katılım sağlayan tüm çiftlerin müşterek çocuklarının velayetlerinin annede olmasıyla birlikte çocukların anneleriyle ikamet etmeleri olduğu söylenebilir. Çünkü çocukların temel olarak anneleriyle kalmaları sebebiyle çocuğa kural konması, çocuğun yatma zamanı, beslenmesi, temizliği, evdeki sorumlulukları, eğitimi (sınavları, ödevleri, dersleri) vb. birçok konuda annelerin hâkimiyetinin daha çok olduğu anlaşılmakta olup babaların ise annelerin düzenini kabullendiği veya bu düzene uyum sağlamaya ya da bu düzeni desteklemeye çalıştığı bir anlaşma biçiminin eski eşler arasında oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca bu durum kapı kapama (gate closing) ve kapı açma (gate opening) terimleriyle de açıklanabilir. Kapı kapama terimi, ebeveyn katılımını engelleyen inanç ve davranışları tanımlarken, kapı açma ebeveyn katılımını arttıran inanç ve davranışları tanımlamak için kullanılmaktadır (Trinder, 2008). Mevcut araştırmada da velayet sahibi ve çocuklarıyla yaşayan anneler, boşanma sonrası çocuk büyütme süreçlerinde babaların çocuklarıyla ilgili konularda ne yapıp yapamayacaklarına dair ebeveynlik davranışlarını da etkiliyor olabilir.

Sonuç olarak, katılımcıların boşanma sonrasında çocuklarıyla ilgili konularda genellikle annenin daha belirleyici rol aldığı babaların ise annelerin kararlarına göre hareket eden konumda oldukları anlaşılmış olup çocuk büyütme süreçlerini uyumlu bir şekilde yürütenler ile aralarında hiçbir uyumun olmadığına dair söylemleri olan katılımcıların da olduğu mevcut araştırmada görülmüştür.

4.1.4. Dördüncü Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Çocuk yetiştirme sürecinde eski eşinizle aranızda ne tür anlaşmazlıklar söz konusu?)

Araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara dair görüşleri incelendiğinde, genellikle anlaşmazlıkların ebeveynlik stilleri ve davranışlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı görülmüş olup çocuklarıyla ilgili konularda anlaşmazlık yaşamadığını belirtenlere de sık rastlanmıştır.

Erkek katılımcılar daha çok anlaşmazlık yok kategorisinde söylem dile getirirken, kadın katılımcılar daha fazla konuda eski eşleriyle anlaşmazlık yaşadıklarını belirtmişlerdir. Eski eşlerin anlaşmazlık yaşadıklarını dile getirdikleri diğer konular ise çocuklarının maddi ihtiyaçları, eğitimi, beslenmesi, uyku düzeni, çocuklarıyla ilgili sorumlulukların paylaşımıdır.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde, karşı tarafın ebeveynliğinden memnuniyet duymama veya diğer ebeveyni sorumsuz olarak algılama (Markham ve Coleman, 2012; Petren vd., 2017), maddi konular (Bonach, 2005; Cohen ve Levin, 2012; Markham ve Coleman, 2012) birlikte ebeveynlik ilişkisini etkileyen değişkenler arasında görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi mevcut araştırmada katılım sağlayan tüm çiftlerde müşterek çocukların anneleriyle kalmaları, çocuklarla ilgili konularda temel olarak sorumluluğun ve hâkimiyetin genellikle annelerde olması, günlük rutinde yer alan eylemleri daha çok annelerin yerine getirmesi, çocuklarıyla ilgili durumlara daha çok şahit olmaları sebeplerinden dolayı annelerin babalara göre daha fazla ve farklı konularda (çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi, çocuğun eğitimi, uyku düzeni vb.) anlaşmazlık yaşadıklarını dile getirmelerinin daha anlaşılır olduğu söylenebilir.

Madden-Derdich ve Leonard (2000), boşanma davalarının %90'unda fiziksel velayetin annelerde olmasıyla birlikte annelerin baba-çocuk ilişkisinde kontrol sahibi olduğunu; annelerin destekleyici birlikte ebeveynlik ilişki içerisinde olmaması ve baba-çocuk ilişkisine müdahale etmesi durumlarında babaların boşanma sonrası ebeveynlik rollerini yeniden tanımlayamamaları ve ebeveynlik etkileşiminden geri çekilmeleriyle sonuçlanabileceğini ifade etmektedirler. Babaların ebeveynlik etkileşiminden geri çekilmeleriyle birlikte çocuklarıyla ilgili konulara uzak kalmalarının erkek katılımcılarda anlaşmazlık yaşanmadığına dair algılarının oluşmasına, kadın katılımcıların ise sorumluluklarının artmasıyla birçok konuda sorunların olduğuna dair algılara sahip olmalarına neden olmuş olabilir.

Özetle, mevcut araştırmada, eski eşlerin çocuklarıyla ilgili konularda anlaşmazlıklarının genellikle ebeveynlik stili ve davranışlarındaki farklılıklardan kaynaklı olduğu, erkek katılımcılar daha çok anlaşmazlık yaşamadıklarını dile getirirken kadın katılımcıların eski eşleriyle çocuklarıyla ilgili daha fazla ve farklı konuda anlaşmazlık yaşadıklarını belirttikleri görülmüştür.

4.1.5. Beşinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Çocuk yetiştirme sürecinde çocukla ilgili konularda eski eşinizle aranızda nasıl bir iş bölümü söz konusu?)

Mevcut araştırmada katılımcıların boşanma sonrası çocuklarıyla ilgili konularda aralarındaki iş bölümüne yönelik görüşleri incelendiğinde, genellikle çocuklarıyla ilgili konularda temel sorumluluğun annede olduğu, boş zaman etkinliklerinde veya baba figürüne ihtiyaç duyulması halinde babaların devreye girdiğini dile getirenler ile çocuk büyüme süreçlerinde neredeyse tüm sorumluluğun annede olduğunu belirtenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Çocuklarıyla ilgili konularda sorumlulukların daha dengeli paylaşıldığı, iş birliği/iş bölümü yaparak süreci yönettiklerini söyleyen katılımcılar da olmuştur.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde, Feinberg (2003) birlikte ebeveynliğe ilişkin kuramsal bir açıklama getirmek amacıyla oluşturduğu ekolojik modelde birlikte ebeveynlik ilişkisini tanımladığı dört boyuttan biri olan “çocuk ile ilgili konularda iş bölümü” boyutu çocuklarla ilgili günlük sorumluluklar ile ekonomik, yasal, tıbbi konulardaki sorumluluklara ilişkin ebeveynler arasında iş paylaşımı olarak ortaya konmuştur. Mevcut araştırmada katılımcıların beyanlarına göre oluşturan kategoriler arasında eski eşler arasındaki iş birliği/iş bölümü dengelerinin farklılaştığının görülmesi gibi farklı araştırmacılar tarafından ortaya konan boşanma sonrası birlikte ebeveynlik tipolojilerinde de (işbirlikli birlikte ebeveynlik, paralel ebeveynlik ve tek ebeveynlik [Amato vd., 2011]; işbirlikli ve katılımcı, kısmen katılımcı ve nadiren katılımcı fakat çatışmalı [Beckmeyer vd., 2014]; yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik, baltalayıcı birlikte ebeveynlik ve işbirlikli birlikte ebeveynlik [Lamela vd., 2016]) ebeveynler arasında iş birliği/iş bölümü farklı düzeylerde saptanmıştır.

İş birliği/iş bölümü dengelerinin çocuk büyüme süreçlerinde önemli değişkenler arasında olmasından dolayı eski eşler arasında iş birliği/iş bölümü dengelerinin irdelendiği söylenebilir. Örneğin, Sobolewski ve King (2005), anne ve babalar boşanma sonrası işbirlikli birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüttüklerinde, babalar ile çocuklar arasındaki bağların ve temasın güçlendiği, daha kaliteli ilişkilerin ve daha duyarlı ebeveynlik davranışlarının gözlemlendiğini tespit etmişlerdir. Lamela vd. (2016) ise işbirlikli birlikte ebeveynlik tipolojisinde daha yüksek düzeyde pozitif aile işlevselliği, çocuklarda daha düşük düzeyde içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin olduğu sonucuna varmıştır.

Özetle, birlikte ebeveynlik ilişkisinin önemli unsurlarından biri olan iş birliği/iş bölümüne ilişkin mevcut araştırmaya katılım sağlayan ebeveynlerin görüşleri incelendiğinde, sorumlulukların daha çok annelerde olduğunu, babaların destekleyen bir konumda olduğunu belirtenler ile çocuklarla ilgili konularda neredeyse her sorumluluğun annelerin üzerinde olduğunu dile getirenlerin çoğunlukta olduğu fakat eski eşler arasında iş birliği/iş bölümüne dayalı birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüten katılımcıların da olduğu görülmüştür.

4.1.6. Altıncı ve Yedinci Görüşme Sorularına İlişkin Sonuç ve Tartışma (Eski eşinizin olmadığı bir ortamda çocuğunuza annesi/babası hakkında ne tür yorumlarda bulunursunuz? & Sizin olmadığınız bir ortamda eski eşiniz çocuğunuza sizin hakkınızda ne tür yorumlarda bulunur?)

Araştırmada eski eşlerinin olmadığı ortamlarda çocuklarının yanında katılımcıların diğer ebeveyn hakkında yaptıkları yorumlarına bakıldığında, genellikle diğer ebeveyn hakkında olumsuz yorum yapmaktan kaçındıkları, çocuklarının iyiliğini düşünerek diğer ebeveyn hakkında olumlu konuşmaya özen gösterdikleri görülmüştür. Sınırlı olmak üzere, diğer ebeveyn hakkında ne olumlu ne de olumsuz yorumlarda bulunduğunu belirtenler ile boşanma sürecinin getirdiği yoğun olumsuz duygu durumları sebebiyle çocuklarının yanında diğer ebeveyn hakkında olumsuz yorumlarda bulunabildiklerini fakat zaman içerisinde bu durumun olumlu yorumlara dönüştüğünü belirtenlere de rastlanmıştır. Mevcut araştırmada, katılımcıların kendilerinin olmadığı bir ortamda çocuklarının yanında eski eşlerinin yaptıkları yorumlara ilişkin görüşlerine bakıldığında ise, eski eşlerinin olumsuz yorumlarda bulunmadıklarına dair inançları olduğunu belirtenlerin çoğunlukta olduğu fakat eski eşlerinin olumsuz yorumlarda bulunduğunu duydukları veya düşündükleri yaşantılara sahip olduklarını belirten katılımcılar da olmuştur.

Birlikte ebeveynliğe ilişkin kuramsal bir açıklama getirmek amacıyla ortaya konan ekolojik modelde ebeveyn rolünü destekleme-küçümseme boyutunda (Feinberg ve Kan, 2008), diğer ebeveyni ebeveyn olarak onaylama, diğer ebeveynin katkılarını kabul etme, saygı gösterme gibi davranışlar birlikte ebeveynliğin destekleme boyutuna işaret ederken, diğer ebeveyni eleştirmek, aleyhinde konuşmak, suçlamak gibi davranışlar diğer ebeveynin rolünü küçümseme olarak kabul edilmektedir. Ayrıca McHale (1997), ebeveynlerden birinin olmadığı bir ortamda diğer ebeveynin çocuğa, o ortamda olmayan ebeveyn hakkındaki konuşmaları ile davranışlarının birlikte ebeveynlik kapsamı içerisinde olduğunu belirtmiştir.

Diğer ebeveynin yokluğundaki ebeveyn-çocuk iletişimi McHale (1997) tarafından örtük birlikte ebeveynlik (covert coparenting) olarak tanımlanmaktadır. Mevcut araştırmada da eski eşlerinin olmadığı ortamlarda çocuklarının yanında katılımcıların birbirleri hakkında yaptıkları yorumlara dair görüşlerinin incelenmesi boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerini anlayabilmek için ipuçları verebilmektedir.

Sonuç olarak, eski eşler arasındaki birlikte ebeveynlik ilişkilerini anlayabilmek için katılımcıların çocuklarının yanında birbirleri hakkında yaptıkları yorumlara dair söylemleri incelenmiş olup genellikle birbirleri hakkında olumsuz yorumlar yapmaktan kaçındıkları, eski eşlerinin de olumsuz yorumlarda bulunmadığını düşündükleri görülmüştür.

4.1.7. Sekizinci Görüşme Sorularına İlişkin Sonuç ve Tartışma (Ayrılmış olsanız da çocuğunuzun hayatında annesinin/babasının olmasını ne kadar önemsiyorsunuz? [1 = Hiç önemsemiyorum; 10 = Çok önemsiyorum])

Mevcut araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin çocuklarının hayatında diğer ebeveynin olmasını önemseme düzeylerine bakıldığında, katılımcıların tamamına yakınının çocuklarının hayatında anne veya babalarının olmasını çok önemseydiğini belirterek yüksek puanlar (8, 9 veya 10 puan) verdikleri görülmüştür. Eski eşlerinin ebeveynliği konusunda beğenmedikleri durumların olması sebebiyle çok sınırlı olmak üzere görece daha düşük puanlar (4, 6 ve 7 puan) veren katılımcılara da rastlanmıştır.

Feinberg (2003) tarafından birlikte ebeveynlik ilişkisine dair kuramsal bir açıklama getiren ekolojik modelde yer alan ebeveyn rolünü destekleme-küçümseme boyutunda, diğer ebeveyni ebeveyn olarak onaylama, diğer ebeveynin katkılarını kabul etme, saygı gösterme, kararlarını ve otoritesini onaylama gibi davranışların bu boyutun destekleme yönünü oluşturduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca uluslararası alanyazın incelendiğinde, eski eşlerin diğer ebeveynin rolünü önemseme düzeyinin eski eşler arasında sürdürülen birlikte ebeveynlik ilişkisini etkileyebildiği görülmektedir. Örneğin, Petren vd. (2017), boşanmış annelerin çocukların sağlıklı gelişiminde babaların rolüne ilişkin olumlu algılara sahip olduklarında, daha destekleyici birlikte ebeveynlik sergilediklerini ortaya koymuştur. Trinder (2008) tarafından yapılan nitel bir çalışmada velayet sahibi anneler, babaları ebeveynlik konusunda yetkin olarak algıladıklarında ve çocukların iyi oluşlarında önemli olduklarına dair inançlara sahip olduklarında annelerin destekleyici birlikte ebeveynlik davranışları sergiledikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların puanlama yaparak çocuklarının

hayatında diğerebeveynin olmasını önemseme düzeylerini belirtmeleri, mevcut araştırmada eski eşler arasında yürütölen birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair bir anlayış kazanılması açısından önemlidir.

Özetle, uluslararası alanyazının incelenmesiyle birlikte görölen ebeveynlerin diğerebeveynin rolüne ilişkin algı ve inançlarının birlikte ebeveynlik ilişkileri üzerinde etki sahibi olduğuna dair bulgular ışığında mevcut araştırmada katılımcıların çocuklarının hayatında diğerebeveynin olmasını önemseme durumlarına bakıldığında, katılım sağlayan eski eşlerin tamamına yakını çocuklarının hayatında anne veya babasının olmasını çok önemsediklerini belirttikleri söylenebilir.

4.1.8. Dokuzuncu Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Anne-babalık konusunda eski eşinizle yaşadıklarınız (örneğin, anlaşıp anlaşamama, iş paylaşımı yapıp yapamama, birbirinizi destekleyip desteklememe gibi) çocuğunuzla ilişkinizi nasıl etkiliyor?)

Mevcut araştırmada katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşle olan yaşantılarının çocuklarıyla ilişkilerine yansımalarına ilişkin görüşlerine bakıldığında, çoğunlukla müşterek çocuklarının psikolojisini düşünerek eski eşleriyle yaşantılarını çocuklarına yansıtmadıklarını belirtmişlerdir. Çocuklarına yansıtılmaya çalışsalar da anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşanılan gerginliklerin çocuklarla ilişkilere yayılabildiği veya çocuğun desteğinin alınmaya çalışıldığı bir üçgenleme içerisine çocuğun çekilebildiği görölmüştür.

Mevcut araştırmada anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle olan yaşantıların çocuklarıyla ilişkilerine yansımadığını belirtenlerin çoğunlukta olmasına paralel bir şekilde Beckmeyer, Markham ve Troilo (2019), boşanma sonrasında birlikte ebeveynlik ve ebeveyn-çocuk alt sistemleri arasında sınırların daha az geğerirgen hale gelebileceğini, bu durumun eski eşler arasındaki etkileşimlerinin ebeveyn-çocuk ilişkisine yayılma ihtimalini azaltabileceğini, ebeveynlerin eski eşleriyle olan ilişkileri ile çocuklarıyla olan ilişkileri arasında ayırım yapabileceklerini belirtmişlerdir.

Her ne kadar anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle olan yaşantıların çocuklarıyla ilişkilerine yansımadığını belirtenler çoğunlukta olsa da uluslararası alanyazın incelendiğinde, birlikte ebeveynlik ilişkisinin yürütölmestilinin ebeveyn-çocuk ilişkisine olumlu veya olumsuz yansıyabildiğini gösteren araştırmalar da mevcuttur. Örneğin, Amato

vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada, iş birliği içerisinde birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüten boşanmış ailelerde, boşanma sonrasında babaların çocuklarıyla daha iyi bir ilişki sürdürebildikleri görülmüştür. Başka bir çalışmada (Sobolewski ve King, 2005), anne ve babalar iş birliği içerisinde birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüttüklerinde, babalar ile çocuklar arasındaki bağların ve temasın güçlendiği, daha kaliteli ilişkilerin ve daha duyarlı ebeveynlik davranışlarının gözlemlendiği ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, uluslararası alanyazın ile karşılaştırıldığında benzerlikler ve farklılıklar olmak üzere mevcut araştırmaya katılım sağlayan katılımcıların çoğunluğunun eski eşleriyle olan anne-babalık süreçleri ile çocuklarıyla olan ilişkileri arasında ayırım yaparak ve çocuklarının iyi oluşunu düşünerek eski eşleriyle yaşantılarını çocuklarına yansıtmadıkları anlaşılmış olup anne-babalık süreçlerinde yaşadıkları olumsuz durumların çocuklarıyla ilişkilerine olumsuz yansıtılabildiğini belirtenlerin sınırlı düzeyde kaldığı görülmüştür.

4.1.9. Onuncu Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Anne-babalık konusunda eski eşinizle yaşadıklarınız (örneğin, anlaşıp anlaşamama, iş paylaşımı yapıp yapamama, birbirinizi destekleyip desteklememe gibi) çocuğunuzu nasıl etkiliyor?)

Araştırmada katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle olan yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, çocuklarının iyi oluşunu düşünerek eski eşleriyle yaşantılarını çocuklarına yansıtmamaya özen gösterdikleri ve bu durumun sonucu olarak çocukları üzerinde herhangi bir etki görmediklerini söyleyen katılımcıların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Olumlu veya olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerinde olumlu (olumlu duygudurum) veya olumsuz (aile sistemine ve ebeveyne yönelik tepkisellik, duygudurum ve davranış sorunları) etkiler bıraktığına dair söylemleri olan katılımcılar da olmuştur.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde ise eski eşler arasında yürütülen boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin birçok araştırmanın mevcut olduğu görülmektedir. Araştırmalarda boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin yürütülme şeklinin çocuklarda çoğunlukla duygusal ve davranışsal problemler, akademik performans, iyi oluş, kaygı, depresyon ve somatizasyon belirtileri, genel ruh sağlığı, benlik saygısı, çocuk uyumu açısından olumlu veya olumsuz etkiler

bıraktığını göstermektedir (Amato vd., 2011; Jiménez-García vd., 2019; Lamela ve Figueiredo, 2016; Lamela vd., 2016; Lau, 2017; Stallman ve Ohan, 2016; Viry, 2014). Bu bulgulardan farklı olarak Beckmeyer vd. (2014), boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerinin türlerine ve ebeveynlerin söylemlerine göre, çocuklarda içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri ile sosyal beceriler açısından bir farklılık gözlenmediğini ortaya koymuştur.

Mevcut araştırmada da çocukları üzerinde herhangi bir etki görmediklerini söyleyen katılımcıların çoğunlukta olmasıyla paralel bir şekilde Beckmeyer vd. (2014), ebeveynlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynliğe yönelik algılarının çocuk uyumuna yönelik algıları üzerinde sınırlı etkiye sahip olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi aile sistemleri teorisi bağlamında irdelendiğinde, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin çocuk uyumu üzerindeki etkilerinin doğrudan olmaktan çok dolaylı olabileceği düşünülmektedir (Beckmeyer vd. 2014).

Özetle, uluslararası alanyazın ile benzerlikler olmak üzere mevcut araştırmada birlikte ebeveynlik ilişkileri sürecinde yaşantılarının sonucunda, çocukları üzerinde herhangi bir etki görmediklerini söyleyen katılımcıların çoğunlukta olduğu, olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerinde olumsuz etkiler, olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin ise çocuklarda olumlu etkiler bırakabildiğine dair söylemlerin de yer aldığı görülmüştür.

4.1.10. On Birinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Çocuk yetiştirme süreçlerinizi düşündüğünüzde, birlikte ebeveynlik ilişkinize puan verecek olsanız, 1 ile 10 arasında kaç puan verirsiniz? Bu puanın nedenini belirtir misiniz?)

Mevcut araştırmaya katılım sağlayan ebeveynlerin eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine verdikleri puanlara ve nedenlerine bakıldığında, uyumlu bir şekilde ebeveynlik ilişkilerini yürütebildiklerini ve belirgin sorunların olmadığını belirterek katılımcıların 10 puan verdikleri, çocuk yetiştirme süreçlerini iyi bir şekilde yürüttüklerini fakat bazı konularda uyumsuzluklar yaşadıklarını belirterek daha düşük puanlar (7 puan, 8 puan ve 9 puan) verdikleri, birlikte ebeveynlik süreçlerinde uyumdan çok uyumsuzlukların olduğunu ve çocuk büyütme süreçlerinde alınan sorumluluklarda dengesizliklerin olduğunu belirtenlerin ise 1 puan, 3 puan, 4 puan, 5 puan ve 6 puan kategorilerinde söylemler dile

getirdikleri görülmüştür. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha düşük puan türlerinde görüşlerini dile getirmeleri ise dikkat çekmiştir.

Eski eşlerin daha önceki sorularda verdikleri cevaplar ile birlikte ebeveynlik ilişkilerinin boyutlarına (iletişim, anlaşma, anlaşmazlık, iş bölümü vs.) ilişkin bir anlayış kazanılırken; on birinci soruda katılımcıların puanlamaları ile birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik genel değerlendirmeleri alınmıştır. Yöneltilen önceki sorulara verilen cevaplar ile uyumlu bir şekilde, daha önce boşanma sonrası çocuk büyüme süreçlerini koordineli bir şekilde yürüttüklerini ve aralarında uyumun söz konusu olduğunu belirtenlerin bu soruda eski eşleriyle olan birlikte ebeveynlik ilişkilerine yüksek puanlar verdikleri; çocuklarıyla ilgili sorumlulukların çoğunun annede olduğunu, çocuk büyüme süreçlerini annenin yönettiğini, gerekli durumlarda baba desteğinin devreye girdiğini, eski eşleriyle hiçbir konuda orta noktayı bulamadıklarını belirtenlerin ise bu soruda daha düşük puanlar verdikleri görülmüştür.

Boşanma sonrası çoğunlukla velayetin annelerde olmasıyla birlikte annelerin baba-çocuk ilişkisinde kontrol sahibi olması (Madden-Derdich ve Leonard, 2000), annelerin kendilerini birlikte ebeveynlik ilişkisinin kaptanı olarak görmeleri (Ganong vd., 2015), annelerin ebeveyn katılımını engelleyen veya arttıran inanç ve davranışlara sahip olabilmeleri (Trinder, 2008) kadın katılımcıların daha düşük puanlar vermelerini anlaşılır kılmaktadır. Mevcut araştırmada tüm çiftlerde müşterek çocukların anneleriyle kalmalarıyla birlikte çocukları ile ilgili konularda temel sorumluluğun annede olması kadın katılımcılarda, ebeveynlik süreçlerinde daha çok eylemi yerine getirdiklerine ve sorumluluk konusunda dengesizliklerin olduğuna dair algılara sahip olmalarına ve bu sebeple eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine daha düşük puan vermiş olmalarına neden olmuş olabilir. Ayrıca çocuklarıyla birlikte yaşayan annelerin, babaların ebeveynlik davranışlarında kontrol sahibi olmaları ve gerekli durumlarda babanın desteğini almaları sebebiyle erkek katılımcıların gerekli sorumlulukları yerine getirdiklerine ve birlikte ebeveynlik ilişkilerini uyumlu bir şekilde yürüttüklerine dair algılarının oluşması sonucu erkekler katılımcılar birlikte ebeveynlik ilişkilerine daha yüksek puan vermiş olabilirler.

Özetle, mevcut sorunun eski eşlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine ilişkin genel değerlendirmelerini anlayabilmek açısından önemli olduğu görülmüş olup, hiçbir anlaşmazlığın olmadığını veya bazı sorunlar olsa da iyi bir şekilde ebeveynlik süreçlerini birlikte yürütebildiklerini söyleyenlerin yüksek puanlar; birlikte ebeveynlikte uyumsuzluk

ve sorumluluk konusunda dengesizliklerin olduğunu söyleyenlerin ise daha düşük puanlar verdikleri görülmekle birlikte; kadın katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine daha düşük puanlar verme eğiliminde oldukları söylenebilir.

4.1.11. On İkinci Görüşme Sorusuna İlişkin Sonuç ve Tartışma (Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecinde eski eşinizle yaşadıklarınızı göz önüne aldığınızda, bundan sonraki süreçte ülkemizde boşanacak olan çiftlerin (0-18 yaş çocuklu), boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için sizce nelere dikkat etmeleri gerekmektedir?)

Araştırmanın son sorusunda diğer boşanacak çiftlere boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için katılımcılardan öneriler vermeleri istenmiş olup eski eşler kendi deneyimlerinden yola çıkarak birçok öneride bulunmuşlardır. Katılımcılar özellikle çiftlerin boşanma sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmelerinin, ikili ilişkilerindeki meselelerini ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmalarının, diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmamlarının, boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakılmalarının, çocuklar için bir araya gelerek ortak vakit geçirmelerinin önemini vurgulamışlardır.

Mevcut araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin önerilerinin uluslararası alanyazında karşılık bulduğu görülmektedir. Birlikte ebeveynlik ilişkisinin çocuklar üzerinde (Jiménez-García vd., 2019; Lamela ve Figueiredo, 2016; Lau, 2017), ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinde (Amato vd., 2011; Sobolewski ve King, 2005), ebeveynlik davranışları (Lamela vd., 2016) üzerindeki etkilerine bakıldığında iyi bir birlikte ebeveynlik inşasının önemi anlaşılmaktadır. Katılımcılardan gelen ikili ilişkilerdeki meseleleri ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmaları önerisinin ise, eski eşlerin aralarındaki ilişki sorunlarını ebeveynlik ilişkilerinden ayıramamlarının ve eski eşlerini kontrol altında tutmaya çalışmalarının birlikte ebeveynlik ilişkisini etkileyen negatif faktörler olduğu tespit eden çalışmada (Markham ve Coleman, 2012) karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Diğer ebeveyni eleştirmek, aleyhinde konuşmak, suçlamak gibi diğer ebeveynin rolünü küçümseme davranışlarının (Feinberg ve Kan, 2008), ebeveynlerden birinin olmadığı bir ortamda diğer ebeveynin çocuğa, o ortamda olmayan ebeveyn hakkındaki konuşmaları ile davranışlarının (McHale, 1997), birlikte ebeveynlik ilişkilerinin niteliğini belirleyen boyutlar olduğu uluslararası çalışmalarda görülmektedir. Bunun sonucunda katılımcıların

diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmamaları gerektiğine dair önerilerinin önemi anlaşılmaktadır. Mevcut araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin boşanma sırasında ve sonrasında çocukları ebeveynler arası çatışmalara maruz bırakmamalarının boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için önemli olduğuna dair söylemlerinin karşılığı olarak birçok çalışma (Jiménez-García vd., 2019; Lamela ve Figueiredo, 2016; Lau, 2017; Stallman ve Ohan, 2016; Viry, 2014), birlikte ebeveynlik çatışmalarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsetmektedir. Katılımcıların çocuklar için eski eşlerin bir araya gelerek ortak vakit geçirmeleri önerisinin ise, eski eşlerin sürdürdükleri iletişimle de ilişkili olduğu söylenebilir. Örneğin, Amato vd. (2011), Beckmeyer vd. (2014), Lamela vd. (2016) ve Markham ve Coleman (2012), çalışmalarında aralarında olumlu iletişim özellikleri olan eski eşler arasında olumlu birlikte ebeveynlik davranışlarının olabildiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, kendi deneyimlerinden yola çıkarak katılımcıların verdikleri önerilerin (iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi inşa etmek, ikili ilişkilerdeki meseleleri ebeveynlik ilişkilerine yansıtılmamak, diğer ebeveyn hakkında çocuğun yanında olumsuz bir yorumda bulunmamak vs.) uluslararası alanyazında yer bulduğunu söylemek mümkündür.

4.2. Öneriler

Mevcut nitel araştırma, 14 boşanan çift ile yürütülmüştür. Gelecek çalışmalara daha fazla boşanan çiftin katılımıyla daha heterojen bir grup oluşturularak boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair daha geniş bir anlayış geliştirilebilir. Gelecek çalışmalarda boşanma türlerine (anlaşmalı boşanma, çekişmeli boşanma) göre örneklemeler seçilerek birlikte ebeveynliğe ilişkin farklılıklar ortaya konabilir.

Daha geniş örneklemelerle çalışabilmek için mevcut araştırmanın sonuçlarından yola çıkılarak boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik düzeylerini ölçmeye dönük nicel bir ölçme aracı geliştirilebilir ve ulusal boyutta durum betimlemesi çalışmaları gerçekleştirilebilir. Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi içerisinde ebeveynlerin davranışlarını ve çocuklar için sonuçlarını daha iyi anlayabilmek için gelecek araştırmalarda bir ölçme metodu olarak gözlem tekniklerinden de yararlanılabilir.

Mevcut araştırma, sadece boşanmış anne ve babalarla yürütülmüş olup gelecek çalışmalara çiftlerin çocukları da eklenerek birlikte ebeveynlik ilişkisinden çocukların ne şekilde etkilendiklerine dair daha zengin bir bakış açısı geliştirilebilir. Gelecek çalışmalarda

katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri (alt-orta-üst) ve yerleşim yerleri (kır ve kent) bağlamında örneklemeler oluşturularak farklı grupların birlikte ebeveynlik ilişkilerindeki benzerliklere ve farklılıklara dair daha geniş ölçekli veriler elde edilebilir. Bu çalışmada katılımcılarla bir kez görüşme gerçekleştirilmiş olup gelecek çalışmalarda farklı zamanlarda birden fazla kez görüşmeler gerçekleştirilerek ya da nicel ölçümler alınarak boylamsal araştırmalarla boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik süreçlerinin zaman içerisinde ne şekilde devam ettiğine dair bir anlayış kazanılabilir.

Mevcut çalışmaya sadece annelerin velayet sahibi olduğu çiftler katılmış olup gelecek çalışmalara farklı velayet düzenlemelerine (ortak velayet, babaların velayet sahibi olduğu aileler) sahip boşanan çiftleri de dahil ederek velayet düzenlemelerinin çiftlerin birlikte ebeveynlik deneyimlerini ne şekilde etkilediğini anlamak açısından yardımcı olabilir. Araştırmaya katılım sağlayan boşanan çiftlerin çocuklarının sağlık sorunu ve engel durumu olmadığı bilinmekle birlikte gelecek çalışmalara özel gereksinimi olan çocuklara sahip çiftlerin dahil edilmesi birlikte ebeveynlik ilişkilerinin farklılaşp farklılaşmadığına dair anlayış kazandırabilir.

Mevcut araştırma boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine daha geniş bakış açısıyla yaklaşmakta olup gelecek araştırmalarda daha derinlemesine veriler elde edebilmek için tek bir boyut üzerinden gidilebilir. Mevcut araştırma katılımcıların boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair deneyimlerinin genel bir resmi olması sebebiyle gelecek araştırmalarda boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecinin öncülleri, aracı ve düzenleyici mekanizmaları ile sonuçları çalışılabilir.

Mevcut araştırmada eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin elde edilen bulgular sahada çalışan aile danışmanları, ailelerle çalışan psikologlar, psikoterapistler ve psikolojik danışmanlar için aydınlatıcı olabilir. Araştırmada elde edilen bulgular, Türkiye’de boşanma sonrası aile ilişkilerini ve çocukla bağlantılarını anlamada kolaylık sağlayabilir. Mevcut araştırma bulgularından yararlanılarak boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreciyle ilgili boşanan eski eşlere yönelik birlikte ebeveynlik eğitim programları geliştirilebilir ve sahada etkililik çalışmaları yapılabilir.

Boşanmış çiftlerin birlikte ebeveynlik süreçlerinde anlaşılabildikleri veya anlaşamadıkları konular, aralarındaki iletişim, iş bölümü ve sorumluluk dengeleri, anne ve babaların birlikte ebeveynlik sürecine dair algıları ve deneyimleri gibi mevcut araştırma

bulgularından yola çıkarak aile danışmanları, ailelerle çalışan psikologlar, psikoterapistler ve psikolojik danışmanlar gibi alanda çalışan meslek gruplarında çalışan uygulayıcılar, çiftlerin evlilik yaşamlarındaki birlikte ebeveynlik ilişkilerini boşanma sonrasında yeniden yapılandırmalarına ve boşanma sonrasında birlikte ebeveynler olarak yeni rollerine uyum sağlama süreçlerini kolaylaştırmada yardımcı olabilirler. Uyum sürecinde ailelerle çalışan uygulayıcılar bireylerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecinde baş etme ve ilişkisel becerilerini geliştirmelerinde yardımcı olabilirler.

Ayrılığın gerçekleşmesi ile ebeveynlerin çocukların hayatlarında aktif rol almaya devam edebilmeleri için eski eşlerin çocuklarıyla ilgili konularda iletişimlerini belli düzeyde devam ettirmeleri gerekmektedir. Bilişsel davranışçı terapi odaklı çalışan terapistler eski eşlerin birlikte ebeveynler olarak devam etmelerine engel olan uyumsuz davranışları, inançları, bilişsel uyumsuzlukları çalışmak eski eşlerin birlikte ebeveynlik davranışlarını modellemede ve şekillendirmede yardımcı olabilir. Geçmiş sorunlar yerine davranışlara odaklanmak etkili birlikte ebeveynlik yürütmek için etkili bir müdahale olabilir.

Boşanma aşamasında çatışmaların ve uyuşmazlıkların yoğun olduğu bir dönemde olmaları eşlerin çocuklarıyla ilgili konularda iletişim kurmalarını, birlikte ebeveynlik süreçlerini iş birliği içerisinde iş bölümü yaparak yönetmelerini zorlaştırabilir. Boşanma sürecinde özel bir müdahale şekli olan aile arabuluculuğunda (Molgora, Ranieri ve Tamanza, 2014), bu süreçte yaşanan anlaşmazlıklarda eşlerin problem çözme becerilerinin ve çocuklarıyla ilgili konulardaki iş birliği ve iletişimlerinin geliştirilmesinin yanı sıra eşlerin ve çocuklarının boşanma sürecine uyumları konusunda desteklenmeleri amaçlanmaktadır (Kelly, 2004). Ayrıca aile arabuluculuğunun birlikte ebeveynliğe teşvik etmek ve birlikte ebeveynliği desteklemek için önemli bir kaynak olduğu ifade edilmektedir (Molgora vd., 2004). Bu sebeple başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de çiftlerin boşanma sürecinde ve sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütebilmeleri için aile arabuluculuğu gibi müdahalelerin ailelerle çalışan uzmanlarca kullanılması oldukça etkili olabilir.

Adliyelerde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü çatısı altında çalışan adli destek görevlileri (psikologlar, pedagoglar, sosyal hizmet uzmanları) genellikle çekişmeli boşanma davalarında velayet görüşmeleri için anneler, babalar ve 18 yaşından küçük müşterek çocuklar ile bireysel görüşmeler gerçekleştirmelerinin ardından sosyal inceleme raporu yazarak velayet ve kişisel ilişki kurulması hususunda görüş bildirir rapor

yazmaktadır. Adliyelerde çalışan uzmanlar birlikte ebeveynlik konusunda eğitim alarak boşanma sürecindeki kişiler için ebeveynlik eğitimi, grup müdahaleleri ve ebeveynlik koordinasyonu gibi yaklaşımlar kullanarak boşanma sürecinin başında olan eski eşlerin iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütebilmelerine yardımcı olabilirler. Bu aşamada yasal zeminin hazırlanması, yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, tarafların mahkemeler tarafından eğitimlere teşvik edilmesi veya katılımın zorunlu tutulması gibi yasal değişikliklerin boşanma sürecinin başında olan ailelere ulaşım konusunda oldukça etkili olabilir.

5. KAYNAKLAR

- Adamsons, K., & Johnson, S. K. (2013). An updated and expanded meta-analysis of nonresident fathering and child well-being. *Journal of Family Psychology, 27*(4), 589-599.
- Adler-Baeder, F. & Shirer, K. A. (2011). Coparenting interventions for unmarried parents. McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (Editörler), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* içinde (s. 191-210). Washington, DC: American Psychological Association.
- Amato, P. R. (1993). Children's adjustment to divorce: theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of Marriage and Family, 55*(1), 23-38.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family, 53*, 43-58.
- Amato, P. R., Kane, J. B., & James, S. (2011). Reconsidering the “good divorce”. *Family Relations, 60*(5), 511-524.
- Anthony, C. J., DiPerna, J. C., & Amato, P. R. (2014). Divorce, approaches to learning, and children's academic achievement: A longitudinal analysis of mediated and moderated effects. *Journal of School Psychology, 52*(3), 249-261.
- Apaydın, E. (2018). Ortak hayata son verilmesi sonrası ortak velâyet hususunda yasal düzenleme gereği. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9*(1), 445-476.
- Avcı, R., Adiguzel, A., Zeybek, S. U., & Çolakkadıoğlu, O. (2021). The role of post-divorce parental conflict in predicting aggression, anger, and symptoms of anxiety and depression among university students. *Journal of Divorce & Remarriage, 62*(3), 199-215.
- Avison, W. R. (1999). Family structure and processes. Horwitz, A. V., & Scheid, T. L. (Editörler), *A handbook for the study of mental health: Social contexts, theories, and systems* içinde (s. 228–240). New York: Cambridge University Press.
- Baude, A., Pearson, J., & Drapeau, S. (2016). Child adjustment in joint physical custody versus sole custody: A meta-analytic review. *Journal of Divorce & Remarriage, 57*(5), 338-360.
- Bauserman, R. (2012). A meta-analysis of parental satisfaction, adjustment, and conflict in joint custody and sole custody following divorce. *Journal of Divorce & Remarriage, 53*(6), 464-488.
- Beckmeyer, J. J., Coleman, M., & Ganong, L. H. (2014). Postdivorce coparenting typologies and children's adjustment. *Family Relations, 63*(4), 526-537.
- Beckmeyer, J. J., Markham, M. S., & Troilo, J. (2019). Postdivorce coparenting relationships and parent–youth relationships: Are repartnership and parent–youth contact moderators?. *Journal of Family Issues, 40*(5), 613-636.

- Berg, B. L., & Lune, H. (2019). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (Çev. Arı, A.). Konya: Eğitim Yayınevi (Eserin orijinali dokuzuncu baskı olarak 2016'da yayımlandı).
- Birinci Uzun, T. (2016). Türk Medenî Kanunu'na göre velâyetin kullanılması ve çocuğun yüksek (üstün) yararı ilkesi doğrultusunda boşanmada ve evlilik dışı ilişkide birlikte velâyet modeli. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 135-166.
- Blekesaune, M., & Barrett, A. E. (2005). Marital dissolution and work disability: A longitudinal study of administrative data. *European Sociological Review*, 21(3), 259-271.
- Bonach, K. (2005). Factors contributing to quality coparenting: Implications for family policy. *Journal of Divorce & Remarriage*, 43(3-4), 79-103.
- Bonds, D. D., & Gondoli, D. M. (2007). Examining the process by which marital adjustment affects maternal warmth: The role of coparenting support as a mediator. *Journal of Family Psychology*, 21(2), 288-296.
- Booth, A., & Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32(4), 396-407.
- Boričević Maršanić, V., & Kušmić, E. (2013). Coparenting within the family system: Review of literature. *Collegium Antropologicum*, 37(4), 1379-1384.
- Braithwaite, D. O., McBride, M. C., & Schrodt, P. (2003). "Parent teams" and the everyday interactions of co-parenting in stepfamilies. *Communication Reports*, 16(2), 93-111.
- Buchanan, C. M., Maccoby, E. E., & Dornbusch, S. M. (1991). Caught between parents: Adolescents' experience in divorced homes. *Child Development*, 62(5), 1008-1029.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cabrera, N. J., Scott, M., Fagan, J., Steward-Streng, N., & Chien, N. (2012). Coparenting and children's school readiness: A mediational model. *Family Process*, 51(3), 307-324.
- Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., & Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71(1), 127-136.
- Christensen, D. H., & Rettig, K. D. (1996). The relationship of remarriage to post-divorce co-parenting. *Journal of Divorce & Remarriage*, 24(1-2), 73-88.
- Cohen, O., & Levin, L. (2012). Impact of financial and employment status on the co-parenting of divorcing couples in Israel. *Journal of Family Studies*, 18(1), 47-61.
- D'Onofrio, B., & Emery, R. (2019). Parental divorce or separation and children's mental health. *World Psychiatry*, 18(1), 100-101.
- Emery, R. E. (2012). *Renegotiating family relationships: Divorce, child custody, and mediation* (İkinci baskı). New York, NY: The Guilford Press.

- Emery, R. E. (2013). *Evlilik, boşanma ve çocukların uyumu*. (Çev. Okan Gezmiş, E.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Emery, R. E., Rowen, J., & Dinescu, D. (2014). New roles for family therapists in the courts: An overview with a focus on custody dispute resolution. *Family Process*, 53(3), 500-515.
- Esmaili, N. S., Yaacob, S. N., Juhari, R., & Mansor, M. (2011). Post-divorce parental conflict, economic hardship and academic achievement among adolescents of divorced families. *Asian Social Science*, 7(12), 119.
- Eurostat (2019). Marriage and divorce statistics. *Population & Demography – Overview*.
- Feinberg, M. E. (2002). Coparenting and the transition to parenthood: A framework for prevention. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5(3), 173-195.
- Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, 3(2), 95-131.
- Feinberg, M. E., & Kan, M. L. (2008). Establishing family foundations: intervention effects on coparenting, parent/infant well-being, and parent-child relations. *Journal of Family Psychology*, 22(2), 253.
- Feinberg, M. E., & Sakuma, K.L. (2011). Coparenting interventions for expecting parents. McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (Editörler), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* içinde (s. 171-190). Washington, DC: American Psychological Association.
- Feinberg, M. E., Brown, L. D., & Kan, M. L. (2012). A multi-domain self-report measure of coparenting. *Parenting: Science and Practice*, 12(1), 1-21.
- Feinberg, M. E., Jones, D. E., Kan, M. L., & Goslin, M. C. (2010). Effects of family foundations on parents and children: 3.5 years after baseline. *Journal of Family Psychology*, 24(5), 532.
- Feinberg, M. E., Kan, M. L., & Goslin, M. C. (2009). Enhancing coparenting, parenting, and child self-regulation: Effects of family foundations 1 year after birth. *Prevention Science*, 10(3), 276-285.
- Feinberg, M. E., Kan, M. L., & Hetherington, E. M. (2007). The longitudinal influence of coparenting conflict on parental negativity and adolescent maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 687-702.
- Finley, G. E., & Schwartz, S. J. (2010). The divided world of the child: Divorce and long-term psychosocial adjustment. *Family Court Review*, 48(3), 516-527.
- Florsheim, P. (2014). *The Young Parenthood Program: A guide to helping young mothers and fathers become effective co-parents*. New York: Oxford University Press.
- Florsheim, P., Burrow-Sánchez, J. J., Minami, T., McArthur, L., Heavin, S., & Hudak, C. (2012). Young parenthood program: Supporting positive paternal engagement

through coparenting counseling. *American Journal of Public Health*, 102(10), 1886-1892.

Ganong, L. H., Coleman, M., Feistman, R., Jamison, T., & Stafford Markham, M. (2012). Communication technology and postdivorce coparenting. *Family Relations*, 61(3), 397-409.

Ganong, L. H., Coleman, M., Markham, M., & Rothrauff, T. (2011). Predicting postdivorce coparental communication. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(1), 1-18.

Ganong, L., Coleman, M., Jamison, T., & Feistman, R. (2015). Divorced mothers' coparental boundary maintenance after parents repartner. *Journal of Family Psychology*, 29(2), 221.

Geasler, M. J., & Blaisure, K. R. (1999). 1998 nationwide survey of court-connected divorce education programs. *Family Court Review*, 37(1), 36-63.

Giarrusso, R., Feng, D., Wang, Q. W., & Silverstein, M. (1996). Parenting and co-parenting of grandchildren: Effects on grandparents' well-being and family solidarity. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 16(12), 124-154.

Gladding, S. T. (2017). *Aile Terapisi Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.

Goodman, M., Bonds, D., Sandler, I., & Braver, S. (2004). Parent psychoeducational programs and reducing the negative effects of interparental conflict following divorce. *Family Court Review*, 42(2), 263-279.

Gürmen, M. S., Huff, S. C., Brown, E., Orbuch, T. L., & Birditt, K. S. (2017). Divorced yet still together: ongoing personal relationship and coparenting among divorced parents. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58(8), 645-660.

Hawkins, A. J., Fackrell, T. A., & Harris, S. M. (2013). Should I try to work it out? A guidebook for individuals and couples at the crossroads of divorce. Lexington, UK: CreateSpace Independent Publishing Platform.

Hilton, J. M., & Desrochers, S. (2002). Children's behavior problems in single-parent and married-parent families: Development of a predictive model. *Journal of Divorce & Remarriage*, 37(1-2), 13-36.

Holland, A. S., & McElwain, N. L. (2013). Maternal and paternal perceptions of coparenting as a link between marital quality and the parent-toddler relationship. *Journal of Family Psychology*, 27(1), 117.

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography> adresinden alınmıştır.

İnce, N. (2018). Karşılaştırmalı hukukta ve Türk hukukunda evlilik birliğinin boşanma ile sona ermesi durumunda birlikte velayet. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 34, 189-230.

- Jamison, T. B., Coleman, M., Ganong, L. H., & Feistman, R. E. (2014). Transitioning to postdivorce family life: A grounded theory investigation of resilience in coparenting. *Family Relations*, 63(3), 411-423.
- Jiménez-García, P., Contreras, L., & Cano-Lozano, M. C. (2019). Types and intensity of postdivorce conflicts, the exercise of coparenting and its consequences on children. *Revista Iberoamericana De Psicología Y Salud*, 10(1), 48-63.
- Johnson, D. R., & Wu, J. (2002). An empirical test of crisis, social selection, and role explanations of the relationship between marital disruption and psychological distress: A pooled time-series analysis of four-wave panel data. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 211-224.
- Juliusdottir, S., & Sigurdardottir, S. (2014). Two-generational perspective of postdivorce relationships in 16 Icelandic families. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(1), 1-15.
- Kamp Dush, C. M. (2013). Marital and cohabitation dissolution and parental depressive symptoms in fragile families. *Journal of Marriage and Family*, 75(1), 91-109.
- Kelly, J. B. (2004). Family mediation research: Is there empirical support for the field. *Conflict Resolution Quarterly*, 22(1-2).
- Kelly, J. B. (2007). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family Process*, 46(1), 35-52.
- Kim, H. S. (2011). Consequences of parental divorce for child development. *American Sociological Review*, 76(3), 487-511.
- Kolak, A. M., & Volling, B. L. (2013). Coparenting moderates the association between firstborn children's temperament and problem behavior across the transition to siblinghood. *Journal of Family Psychology*, 27(3), 355-364.
- Kunz, J. (2001). Parental divorce and children's interpersonal relationships: A meta-analysis. *Journal of Divorce & Remarriage*, 34(3-4), 19-47.
- Kurt, L. M. (2018). Boşanma durumunda birlikte (ortak) velâyet. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 157-186.
- Lamela, D., & Figueiredo, B. (2016). Coparenting after marital dissolution and children's mental health: A systematic review. *Jornal de Pediatria*, 92, 331-342.
- Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A., & Feinberg, M. (2016). Typologies of post-divorce coparenting and parental well-being, parenting quality and children's psychological adjustment. *Child Psychiatry & Human Development*, 47(5), 716-728.
- Lau, Y. K. (2017). Postdivorce coparenting and children's well-being in Hong Kong. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58(5), 329-346.
- LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52(1), 31-60.

- Lee, M. Y. (1997). Post-divorce interparental conflict, children's contact with both parents, children's emotional processes, and children's behavioral adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage*, 27(3-4), 61-82.
- Leopold, T., & Kalmijn, M. (2016). Is divorce more painful when couples have children? Evidence from long-term panel data on multiple domains of well-being. *Demography*, 53, 1717–1742.
- Madden-Derdich, D. A., & Leonard, S. A. (2000). Parental role identity and fathers' involvement in coparental interaction after divorce: Fathers' perspectives. *Family Relations*, 49(3), 311-318.
- Madden-Derdich, D. A., Leonard, S. A., & Christopher, F. S. (1999). Boundary ambiguity and coparental conflict after divorce: An empirical test of a family systems model of the divorce process. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 588-598.
- Mangelsdorf, S. C, Laxman, D. J., & Jessee, A. (2011). Coparenting in two-parent nuclear families. McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (Editörler), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* içinde (s. 39-59). Washington, DC: American Psychological Association.
- Margolin, G., Gordis, E. B., & John, R. S. (2001). Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of Family Psychology*, 15(1), 3-21.
- Markham, M. S., & Coleman, M. (2012). The good, the bad, and the ugly: Divorced mothers' experiences with coparenting. *Family Relations*, 61(4), 586-600.
- Markham, M. S., Ganong, L. H., & Coleman, M. (2007). Coparental identity and mothers' cooperation in coparental relationships. *Family Relations*, 56(4), 369-377.
- McBroom, L. A. (2011). Understanding postdivorce coparenting families: Integrative literature review. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 23(7), 382-388.
- McHale, J. P. (1995). Coparenting and triadic interactions during infancy: The roles of marital distress and child gender. *Developmental Psychology*, 31(6), 985-996.
- McHale, J. P. (1997). Overt and covert coparenting processes in the family. *Family Process*, 36(2), 183-201.
- Mchale, J. P., & Irace, K. (2011). Coparenting in diverse family systems. McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (Editörler), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* içinde (s. 15-37). Washington, DC: American Psychological Association.
- McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (Editörler), (2011). *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis (İkinci baskı)*. Thousand Oaks, CA: SAGE

- Miller, A. E. (2009). Face concerns and facework strategies in maintaining postdivorce coparenting and dating relationships. *Southern Communication Journal*, 74(2), 157-173.
- Molgora, S., Ranieri, S., & Tamanza, G. (2014). Divorce and coparenting: A qualitative study on family mediation in Italy. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(4), 300-314.
- National Center for Health Statistics (2019). National marriage and divorce rate trends. *Family Life*. <https://www.cdc.gov/nchs/fastats/marriage-divorce.htm> adresinden alınmıştır.
- Nuhoğlu, H. (2019). *Boşanma sürecinde çatışma deneyimlerinin stratejik aile terapisi temelinde analizi bir karma yöntem araştırması*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çakıroğlu Çevik, A. ve Gür, G. (2020). Türkiye’de birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Nesne Dergisi*, 8(16), 43-68.
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çakıroğlu Çevik, A.ve Şakıroğlu, M. (2020). Birlikte ebeveynlik: Doğası, çocuklar üzerindeki etkileri ve güçlendirilmesi. Ankara: Devam Eden TÜBİTAK/SOBAG Projesi, Proje No. 118K047.
- Petren, R. E., Ferraro, A. J., Davis, T. R., & Pasley, K. (2017). Factors linked with coparenting support and conflict after divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 58(3), 145-160.
- Pilkington, P., Rominov, H., Brown, H. K., & Dennis, C. L. (2019). Systematic review of the impact of coparenting interventions on paternal coparenting behaviour. *Journal of Advanced Nursing*, 75(1), 17-29.
- Pruett, M. K., & Donsky, T. (2011). Coparenting after divorce: Paving pathways for parental cooperation, conflict resolution, and redefined family roles. McHale, J. P., & Lindahl, K. M. (Editörler), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* içinde (s. 231-250). Washington, DC: American Psychological Association.
- Riina, E. M., & McHale, S. M. (2014). Bidirectional influences between dimensions of coparenting and adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(2), 257-269.
- Rogers, K. N. (2004). A theoretical review of risk and protective factors related to post-divorce adjustment in young children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 40(3-4),135-147.
- Roth, K. E., Harkins, D. A., & Eng, L. A. (2014). Parental conflict during divorce as an indicator of adjustment and future relationships: A retrospective sibling study. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(2), 117-138.

- Salman-Engin, S., Sümer, N., Sağel Çetiner, E. ve Sakman, E. (2019). Anne ve babaların ortak ebeveynlik davranış ve algılarının romantik bağlanma ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(1), 717-741.
- Salman-Engin, S., Sümer, N., Sağel, E., & McHale, J. (2018). Coparenting in the context of mother–father–infant versus mother–grandmother–infant triangular interactions in Turkey. *Journal of Child and Family Studies*, 27(10), 3085-3095.
- Schoppe-Sullivan, S. J., & Mangelsdorf, S. C. (2013). Parent characteristics and early coparenting behavior at the transition to parenthood. *Social Development*, 22(2), 363-383.
- Sheedy, A., & Gambrel, L. E. (2019). Coparenting negotiation during the transition to parenthood: A qualitative study of couples' experiences as new parents. *The American Journal of Family Therapy*, 47(2), 67-86.
- Sobolewski, J. M., & King, V. (2005). The importance of the coparental relationship for nonresident fathers' ties to children. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1196-1212.
- Solmeyer, A. R., & Feinberg, M. E. (2011). Mother and father adjustment during early parenthood: The roles of infant temperament and coparenting relationship quality. *Infant Behavior and Development*, 34(4), 504-514.
- Soons, J. P. M., Liefbroer, A. C., & Kalmijn, M. (2009). The long-term consequences of relationship formation for subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 71, 1254–1270.
- Stallman, H. M., & Ohan, J. L. (2016). Parenting style, parental adjustment, and co-parental conflict: Differential predictors of child psychosocial adjustment following divorce. *Behaviour Change*, 33(2), 112-126.
- Stright, A. D., & Bales, S. S. (2003). Coparenting quality: Contributions of child and parent characteristics. *Family Relations*, 52(3), 232-240.
- Strohschein, L. (2012). Parental divorce and child mental health: Accounting for predisruption differences. *Journal of Divorce & Remarriage*, 53(6), 489-502.
- Sullivan, M. J. (2008). Coparenting and the parenting coordination process. *Journal of Child Custody*, 5(1-2), 4-24.
- Sznitman, G. A., Petegem, S. V., & Zimmermann, G. (2019). Exposing the role of coparenting and parenting for adolescent personal identity processes. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(4), 1233-55.
- Tan, C. C., Domoff, S. E., Pesch, M. H., Lumeng, J. C., & Miller, A. L. (2020). Coparenting in the feeding context: perspectives of fathers and mothers of preschoolers. *Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, 25(4), 1061-1070.
- Teubert, D., & Pinquart, M. (2010). The association between coparenting and child adjustment: A meta-analysis. *Parenting: Science and Practice*, 10(4), 286-307.

- Trinder, L. (2008). Maternal gate closing and gate opening in postdivorce families. *Journal of Family Issues*, 29(10), 1298-1324.
- TÜİK (2020). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020. *TÜİK İstatistik Veri Portalı*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Boşanma-İstatistikleri-2020-3721> adresinden alınmıştır.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.
- Umamura, T., Christopher, C., Mann, T., Jacobvitz, D., & Hazen, N. (2015). Coparenting problems with toddlers predict children's symptoms of psychological problems at age 7. *Child Psychiatry & Human Development*, 46(6), 981-996.
- Van Egeren, L. A. (2003). Pre-birth predictors of coparenting perception trajectories in early infancy. *Infant Mental Health Journal*, 24, 278-295.
- Van Egeren, L. A., & Hawkins, D. P. (2004). Coming to terms with coparenting: Implications of definition and measurement. *Journal of Adult Development*, 11(3), 165-178.
- Viry, G. (2014). Coparenting and children's adjustment to divorce: The role of geographical distance from fathers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(7), 503-526.
- Weaver, J. M., & Schofield, T. J. (2015). Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29(1), 39-48.
- Williams, K., & Dunne-Bryant, A. (2006). Divorce and adult psychological well-being: Clarifying the role of gender and child age. *Journal of Marriage and Family*, 68(5), 1178-1196.
- Xiao, X., & Loke, A. Y. (2021). Experiences of intergenerational co-parenting during the postpartum period in modern China: A qualitative exploratory study. *Nursing Inquiry*, e12403.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

6. EKLER

Ek 1. Demografik Bilgi Formu

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	
Katılımcı	☐ Anne ☐ Baba
Yaşadığınız yer? (İl/İlçe/Mahalle)	
Yaşadığınız yerin özelliği?	☐ Kent ☐ Kır
Yetiştirdiğiniz/büyüdüğünüz yerin özelliği?	☐ Kent ☐ Kır
Yaşınız?	
Eğitim düzeyiniz?	
Şu an çalışıyor musunuz? Mesleğiniz nedir?	
Çalışmıyorsanız geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?	
Aylık ortalama geliriniz?	☐ 2000TL ve altı ☐ 2000TL – 4000TL ☐ 4000TL – 6000TL ☐ 6000TL – 8000TL ☐ 8000TL – 10.000TL ☐ 10.000TL ve üzeri
Eski eşinizle ne kadar süre evli kaldınız? (yıl/ay)	
Eski eşinizle boşanmanızın üzerinden ne kadar süre geçti? (yıl/ay)	
Eski eşinizle boşanma nedeninizi bir kelimeyle söyler misiniz?	
Boşanma sürecinizde eski eşinizle çatışma yaşadınız mı? Yaşadınız ise ne düzeyde bir çatışma yaşadınız?	☐ Çatışma yaşamadım. ☐ Düşük düzey çatışma yaşadım. ☐ Orta düzey çatışma yaşadım. ☐ Yüksek düzey çatışma yaşadım.
Eski eşinizden ne kadar uzaklıkta yaşıyorsunuz? (km ve seyahat süresi)	
Velayet düzenlemeniz nasıl?	☐ Tek başına velayet ☐ Ortak velayet
Çocuğunuzun/çocuklarınızın velayetine mahkeme tarafından kim tayin edildi?	
Velayete sahip olmayan ebeveynin ziyaret hakkı var mı? Var ise ziyaret düzenlemesi nasıl?	
Ebeveynin yaşadığı hanede ebeveyn ve çocuk dışında kalan başka birileri var mı? Var ise kimler?	
Şu anki romantik ilişki durumunuz nedir?	☐ Yok ☐ Flört ☐ Nişanlı ☐ Evli
Eski eşinizden kaç çocuğunuz var?	
Çocukların cinsiyetleri	
Çocukların yaşları	

Çocukların öğrenim durumları	
Diğer ilişkilerinizden çocuğunuz var mı? Var ise çocuk sayısı/cinsiyet/yaş/eğitim	
Görüşmede hedef çocuğun doğum sırası	
Görüşmede hedef çocuğun yaşı	
Hedef çocuğun cinsiyeti	
Hedef çocuğun öğrenim durumu	

Ek 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşme Soruları

1. Şu anda çocuğunuzu yetiştirirken eski eşinizle birlikte nasıl hareket ediyorsunuz? (Başka bir ifadeyle, eski eşinizle çocuk büyütme sürecindeki deneyimleriniz nelerdir?)
2. Çocuk yetiştirme sürecinde çocukla ilgili konularda eski eşinizle aranızda nasıl bir iletişim söz konusu?
3. Çocuk yetiştirme sürecinde eski eşinizle aranızda nasıl bir anlaşma/uyum söz konusu? (Başka bir ifadeyle, çocuk yetiştirmeye siz nasıl bakıyorsunuz, eski eşiniz nasıl bakıyor?)
  - Örnek vermek gerekirse; çocuğa kural konması, çocuğun yatma zamanı, beslenmesi, sağlığı, temizliği (hijyeni), evdeki/ailedeki sorumlulukları, eğitimi (sınavları, ödevleri, dersleri) vb.
  - Ortaklaşan taraflarınız nelerdir?
4. Çocuk yetiştirme sürecinde eski eşinizle aranızda ne tür anlaşmazlıklar söz konusu? (Başka bir ifadeyle, eski eşinizle çocuk yetiştirmeye dair yaşadığınız tartışmalar/sorunlar nelerdir?)
  - Çocukla bağlantılı hangi konularda anlaşmazlık yaşıyorsunuz?
  - Bu tür anlaşmazlıklar yaşadığınızda bu sorunu/anlaşmazlığı nasıl ele alıyorsunuz? Siz ne yapıyorsunuz? Eski eşiniz ne yapıyor?

5. Çocuk yetiştirme sürecinde çocukla ilgili konularda eski eşinizle aranızda nasıl bir iş bölümü söz konusu? (Başka bir deyişle, çocukla ilgili işleri eski eşinizle nasıl paylaşıyorsunuz?)

- Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi ile ilgili siz neleri yapıyorsunuz, eski eşiniz neleri yapıyor?

6. Eski eşinizin olmadığı bir ortamda çocuğunuza annesi/babası hakkında ne tür yorumlarda bulunursunuz?

7. Sizin olmadığınız bir ortamda eski eşiniz çocuğunuza sizin hakkınızda ne tür yorumlarda bulunur?

8. Ayrılmış olsanız da çocuğunuzun hayatında annesinin/babasının olmasını ne kadar önemsiyorsunuz? (1 = Hiç önemsemiyorum; 10 = Çok önemsiyorum)

9. Anne-babalık konusunda eski eşinizle yaşadıklarınız (örneğin, anlaşıp anlaşamama, iş paylaşımı yapıp yapamama, birbirinizi destekleyip desteklememe gibi) çocuğunuzla ilişkinizi nasıl etkiliyor?

10. Anne-babalık konusunda eski eşinizle yaşadıklarınız (örneğin, anlaşıp anlaşamama, iş paylaşımı yapıp yapamama, birbirinizi destekleyip desteklememe gibi) çocuğunuzu nasıl etkiliyor?

- Çocuğunuzun duygularını?
- Davranışlarını?
- Düşüncelerini?
- Bakış açısını?
- Başkalarıyla ilişkilerini?
- Derslerini vb.?

11. Çocuk yetiştirme süreçlerinizi düşündüğünüzde, birlikte ebeveynlik ilişkinize puan verecek olsanız, 1 (çok kötü, hiç yardımcı olmuyor, sürekli çocuk konusunda zıtllaşıyorsunuz) ile 10 (mükemmel, her zaman mükemmel bir iş birliği içindesiniz) arasında kaç puan verirsiniz? Bu puanın nedenini belirtir misiniz?

12. Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecinde eski eşinizle yaşadıklarınızı göz önüne aldığınızda, bundan sonraki süreçte ülkemizde boşanacak olan çiftlerin (0-18 yaş çocuklu), boşanma sonrasında çocuk odaklı ve iş birliğine dayalı bir anne-babalık yürütebilmeleri için sizce nelere dikkat etmeleri gerekmektedir?

- Onlara neler önerirsiniz?
- Ne yapmalarını söylersiniz?
- Ne yapmamalarını söylersiniz?

Boşanmış Çiftlerin Birlikte Ebeveynlik Deneyimlerine Dair Nitel Bir Çalışma

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı programında öğrenim gören yüksek lisans öğrencisi Berna Erdemir tarafından yürütülecek tez araştırmasına katılmaya davetlisiniz. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de boşanan çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecine ilişkin deneyimlerini ve algılarını derinlemesine incelemektir. Araştırmaya katılmaya karar vermeniz halinde kendinizi rahat hissedebileceğiniz ve sizin belirleyeceğiniz bir ortamda sizinle yaklaşık 30 dakika sürecek yüz yüze bir görüşme gerçekleştirilecektir.

Çalışmaya katılımınız tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Bu araştırmaya katılmayı reddedebilirsiniz ya da görüşmenin herhangi bir noktasında kendi iradenizle araştırmadan ayrılabilirsiniz.

Bu araştırmada, Türkiye’de boşanma sonrasında eski eşlerin birlikte ebeveynlik süreçlerini nasıl yürüttükleri ve bu süreçte neler deneyimledikleri anlaşılmasına çalışılacaktır. Dolayısıyla, katılımcılara görüşmelerde boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerindeki deneyimlerine ilişkin sorular yöneltilenmektedir. Görüşmede sorulacak soruların doğru ya da yanlış cevabı bulunmamaktadır. Katılımcı olarak sizden beklenen görüşmede size yöneltilen soruları içtenlikle yanıtlamanızdır.

Bu çalışmaya katılımınız, Türkiye’de boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerinin derinlemesine anlaşılmasında bilimsel olarak katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bu tez çalışmasından elde edilecek bulgular gelecekte kanıt temelli önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesinde de kullanılabilir. Bu tür önleme ve müdahale programları, ebeveynlerin boşanma sonrasında çocuk yetiştirme süreçlerini daha sağlıklı bir şekilde yürütmelerine katkı sağlayabilecektir. Ayrıca, çalışmaya katılımınızla bilime katkı sunmanın yanı sıra araştırmadaki soruları cevaplayarak çocuk yetiştirme süreçleriniz hakkında içgörü edinebilmeniz de olasıdır.

Görüşme esnasında gözlenebilecek istenmeyen durumlar arasında eski eşinizle ebeveynlik süreçlerinizle ilişkili deneyimlerinizi aktarırken varsa yoğun duygu ve anılarınıza geri dönmek yer alabilir. Bunun dışında, bu araştırmaya katılımınızla size yönelik herhangi bir risk öngörülmemektedir.